

APPENDIKS 1: DE ENKELTE STORKOMMUNENE	341
1.1 Lyngen med Kåfjord og Storfjord	341
1.1.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene	342
1.1.1.1 Stilling i familien	342
1.1.1.2 Fordeling på yrker	343
1.1.1.3 Etnisitet	344
1.1.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere	344
1.1.2.1 Kjønn, sivilstand, alder	345
1.1.2.2 Yrker	346
1.1.2.3 Etnisitet	347
1.1.2.4 Innbyggernes fødesteder	348
1.1.2.5 Etappeinnflytting	350
1.1.2.6 Utflyttere	350
1.1.3 Oppsummering av Lyngens migrasjon	352
1.2 Skjervøy med Kvæningen og Nordreisa	353
1.2.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene	354
1.2.1.1 Stilling i familien	354
1.2.1.2 Fordeling på yrker	355
1.2.1.3 Etnisitet	355
1.2.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere	356
1.2.2.1 Kjønn, sivilstand, alder	357
1.2.2.2 Yrker	358
1.2.2.3 Etnisitet	359
1.2.2.5 Etappeinnflytting	361
1.2.2.6 Utflyttere	361
1.2.3 Oppsummering av Skjervøys migrasjon	363
1.3 Tromsøsunds migrasjon	364
1.3.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene	365
1.3.1.1 Stilling i familien	366
1.3.1.2 Fordeling på yrker	366
1.3.1.3 Etnisitet	367
1.3.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere	368
1.3.2.1 Kjønn, sivilstand, alder	368
1.3.2.2 Yrker	369
1.3.2.3 Etnisitet	370
1.3.2.4 Innbyggernes fødesteder	370
1.3.2.5 Etappeinnflytting	371
1.3.2.6 Utflyttere	372
1.3.3 Oppsummering av Tromsøsunds migrasjon	374
1.4 Lenvik storkommune	375
1.4.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene	376
1.4.1.1 Stilling i familien	376
1.4.1.2 Fordeling på yrker	377
1.4.1.3 Etnisitet	377
1.4.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere	378
1.4.2.1 Kjønn, sivilstand, alder	378
1.4.2.2 Yrker	379
1.4.2.3 Etnisitet	380
1.4.2.4 Innbyggernes fødesteder	380
1.4.2.5 Etappeinnflytting	382
1.4.2.6 Utflyttere	382
1.4.3 Oppsummering av Lenviks migrasjon	384
1.5 Berg	385

1.5.1	Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene . . .	386
1.5.1.1	Stilling i familien	386
1.5.1.2	Fordeling på yrker	387
1.5.1.3	Etnisitet	387
1.5.2	Bofaste, innflyttere og utflyttere . . .	388
1.5.2.1	Kjønn, sivilstand, alder	388
1.5.2.2	Yrker	389
1.5.2.3	Etnisitet	390
1.5.2.4	Innbyggernes fødesteder	390
1.5.2.5	Etappeinnflytting	392
1.5.2.6	Utflyttere	393
1.5.3	Oppsummering av Bergs migrasjon	394
1.6	Tranøy med Dyrøy og Sørreisa	396
1.6.1	Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene . . .	397
1.6.1.1	Stilling i familien	397
1.6.1.2	Fordeling på yrker	398
1.6.1.3	Etnisitet	398
1.6.2	Bofaste, innflyttere og utflyttere . . .	399
1.6.2.1	Kjønn, sivilstand, alder	399
1.6.2.2	Yrker	400
1.6.2.3	Etnisitet	401
1.6.2.4	Befolkningas fødesteder	401
1.6.2.5	Etappeinnflytting	403
1.6.2.6	Utflyttere	403
1.6.3	Oppsummering av Tranøys migrasjon	405
1.7	Ibestad med Salangen	406
1.7.1	Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene . . .	407
1.7.1.1	Stilling i familien	407
1.7.1.2	Fordeling på yrker	408
1.7.1.3	Etnisitet	408
1.7.2	Bofaste, inn- og utflyttere	408
1.7.2.1	Yrker	410
1.7.2.2	Etnisitet	411
1.7.2.3	Befolkningas fødesteder	411
1.7.2.4	Etappeinnflytting	413
1.7.2.5	Utflyttere	413
1.7.3	Oppsummering av Ibestads migrasjon	415
1.8	Trondenes med Bjarkøy og Skånland	416
1.8.1	Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene . . .	417
1.8.1.1	Stilling i familien	417
1.8.1.2	Fordeling på yrker	418
1.8.1.3	Etnisitet	418
1.8.2	Bofaste, innflyttere og utflyttere . . .	419
1.8.2.1	Kjønn, sivilstand, alder	419
1.8.2.2	Yrker	420
1.8.2.3	Etnisitet	421
1.8.2.4	Befolkningas fødesteder	421
1.8.2.5	Etappeinnflytting	423
1.8.2.6	Utflyttere	423
1.8.3	Oppsummering av Trondenes' migrasjon	425
1.9	Kvæfjord	426
1.9.1	Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene . . .	427
1.9.1.1	Stilling i familien	427

1.9.1.2	Fordeling på yrker	428
1.9.1.3	Etnisitet	428
1.9.2	Bofaste, innflyttere og utflyttere	429
1.9.2.1	Kjønn, sivilstand, alder	429
1.9.2.2	Yrker	430
1.9.2.3	Etnisitet	431
1.9.2.4	Befolkningas fødesteder	431
1.9.2.5	Etappeinnflytting	432
1.9.2.6	Utflyttere	433
1.9.3	Oppsummering av Kvæfjords migrasjon	434

APPENDIKS 1: DE ENKELTE STORKOMMUNENE

1.1 Lyngen med Kåfjord og Storfjord

Dette området tilsvarte Lyngen prestegjeld, som omkranset Lyngen og sidefjordene Storfjorden og Kåfjorden. I sør grenser storkommunen mot Sverige og Finland, i øst mot Nordreisadelen av Skjervøy, i vest mot Tromsøund og Balsfjord. Mot nord ligger de ytre delene av Lyngen og Ullsfjorden, men siden Karlsøy og Skjervøy stenger for havet, er disse fjordstrøkene ikke spesielt fiskerike. Befolkninga finner jeg langs fjordene og på eidene ved Oteren og Lyngseidet, samt i Signaldalen, Manddalen og Kåfjorddalen.

Ifølge bygdeboka kom gjennombruddet for jordbruket først omkring hundreårsskiftet, etter at leilendingsgodset var solgt. Opp til 1000 mann herifra kunne delta i fiskeriene i Lofoten og i Finnmark. Til 1875 var det lønnsomt sildefiske i Troms, og iblant kunne fjordfisket kaste godt av seg. Fra 1867 opptok Troms amts dampskipsselskap ruter mellom kommunen og Tromsø. Det ble anlagt vei fra Kjosens til Lyngseidet i 1840-årene, og vintervei fra Skibotn til Finland i 1880-årene.¹ Skibotn marked var viktig i handelen med Finland over fjellet. Kobbergruvene i Birtavarre ble anlagt fra 1898.² Næringsliv og kommunikasjoner skulle gi grunnlag for folkevekst og geografisk mobilitet, men i hvilket omfang?

Tabell 1: Fødte og døde samt hjemmehørende folkemengde ifølge Folkemengdens bevegelse, RHD's versjon av folketellingene og egne beregninger i femårsintervallene 1865 til 1900.

Periode	Fødte	Døde	Overskudd	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				4276		
1866-70	734	507	227		4503	
1871-75	814	453	361	4631	4864	233
1876-80	834	434	400		5031	
1881-85	788	508	280		5311	
1886-90	882	506	376	5334	5687	353
1891-95	984	509	475		5809	
1896-1900	1008	559	449	6243	6258	15

Tabell 1 viser at Lyngen gjennom hele perioden hadde betydelige fødselsoverskudd. Dette er særlig markert gjennom det siste tiåret, da antall fødsler økte kraftig, mens antall døde ikke viste samme økning. Da var også den årlige økningen i folketallet nesten like høy som i Karlsøy, og jeg ser at utflytteroverskuddet i 1890-åra kun var på 15 personer. Det er naturlig å se dette i samband med gruvedriften. Tidligere i min periode hadde Lyngen en lavere årlig folketallsvekst enn nabokommunene i sør og vest. Da var også utflytteroverskuddet betydelig. Resultatet var at Lyngen i perioden hadde en folkevekst på 46%, eller 20% under gjennomsnittet for Troms.

1.1.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

¹ Emil Larssen, Lyngen bygdebok, Tromsø 1976, s 188ff. Om jordbruket s 142ff. Boka er dessverre fri for henvisninger.

² Smst, side 170ff og 255f.

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865			T			1875			T			1900			
	Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N
0-9	0.5	621	0.5	591	* 0.0	582	0.0	574	* 0.0	831	0.0	758				
10-19	0.2	437	1.6	430	* 0.2	507	1.3	462	* 0.2	662	1.0	618				
20-29	26.7	329	44.7	329	*20.2	406	36.3	411	*17.8	545	41.7	439				
30-39	79.4	272	75.5	294	*72.5	255	78.8	250	*70.8	373	78.6	370				
40-49	92.5	200	86.4	228	*89.2	223	84.1	227	*86.2	327	84.2	341				
50-59	94.7	114	86.5	133	*89.3	178	85.3	218	*91.4	243	89.0	200				
60-69	95.8	71	84.6	104	*93.4	91	81.1	111	*85.2	122	87.8	147				
> 70	100.0	42	91.7	83	*95.0	60	85.5	76	*94.5	109	88.2	152				
SUM	34.1	2086	39.0	2190	*33.4	2302	38.0	2329	*33.4	3212	39.9	3025				

I tabellen over kan jeg studere hvor stor andel av kvinner og menn som var eller hadde vært gift i hver aldersklasse ifølge de tre folketellingene. Som vanlig øker denne andelen med økt alder i alle tellingene. Men studerer jeg utviklingen for den enkelte aldersklasse over tid, ser jeg en spesiell utvikling i Lyngen. Fra 1865 til 1875 gikk andelen gifte ned i samtlige aldersklasser, både for kvinner og menn. Nedgangen er størst for de yngste kvinnene, med over 15 prosentpoeng, men er også betydelig for menn og for de eldre. Fra 1875 til 1900 svinger imidlertid denne tendensen tilbake, slik at da er aldersklassene gift i nesten like stor grad som i 1865, i noen fall også i større grad. Unntaket er de yngste mennene, som fortsatte nedgangen også i perioden 1875 til 1900. Her har altså blitt vanskeligere for folk å stifte familie i første del av perioden, men så lettere mot slutten av hundreåret.

1.1.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	73	1.71	*	25	0.54	*	16	0.26
Hovedperson	610	14.27	*	689	14.88	*	974	15.60
Ektefelle	671	15.69	*	743	16.04	*	1003	16.07
Barn	1980	46.30	*	2214	47.81	*	3000	48.05
Pleiebarn	161	3.77	*	149	3.22	*	84	1.35
Svigerbarn	1	0.02	*	2	0.04	*	16	0.26
Barnebarn	1	0.02	*	5	0.11	*	48	0.77
Foreldre	80	1.87	*	108	2.33	*	40	0.64
Søsken	4	0.09	*	66	1.43	*	23	0.37
Annen slekt			*	11	0.24	*	26	0.42
Tjener	457	10.69	*	396	8.55	*	386	6.18
Losji i familien	6	0.14	*			*	409	6.55
Fattig, legd	40	0.94	*	30	0.65	*	12	0.19
Innerst	153	3.58	*	173	3.74	*	197	3.16
Besøkende	1	0.02	*	7	0.15	*	3	0.05
Kår	38	0.89	*	13	0.28	*	6	0.10
SUM =	4276	100.00	*	4631	100.00	*	6243	100.00

Også i Lyngen viser kategorien barn den største veksten, spesielt i tida etter 1875. Riktignok er den relative veksten for deres vedkommende større før 1875, men i absolutte tall økte barnetallet med nesten 800 fram mot hundreårsskiftet. Regner jeg med at hver ektefelle hadde en mann og inkluderer barna, bodde hhv 77.9%, 79.9% og 80.2% av befolkninga i kjernefamilier. Den sterke befolkningsveksten førte altså ikke til noen økning i andelen enslige i Lyngen, siden gamle og nystiftede familier kunne ta imot så mange nye individer. Her er tvert imot en nedgang i antall individer som ble klassifisert som fattige, på legd eller pleiebarn,

til mannsoverskudd ved hundreårsskiftet. Dette kan ha sammenheng med starten av gruveanleggene i Birtavarre.

Tabell 9: Flyttingegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900 mot sivilstand, relative tall. Alle under 20 år utelatt.

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	31.7	36.0	32.7	*	20.1	26.5	31.3	*	30.7	32.1	29.3
Gift	57.5	54.4	58.3	*	67.5	65.0	59.9	*	53.6	60.7	57.9
Enke	10.8	9.4	8.9	*	12.2	8.1	8.7	*	15.7	7.3	12.8
Skilt	0.0	0.1	0.0	*	0.2	0.4	0.0	*	0.0	0.0	0.0
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	1739	2012	2679	*	458	494	689	*	140	234	368

I likhet med i de to foregående kommunene var nærmere 60% av menneskene over 20 år med tilknytning til Lyngen gifte. Naturlig nok var andelen lavest blant de bofaste, som hadde lavere gjennomsnittsalder. Andelen gifte blant innflytterne var imidlertid større i Lyngen enn i Balsfjord, men mindre blant utflytterne.

Tabell 10: Gjennomsnittlig alder for flyttingegruppene i folketellingene:

Folketell.	Bofaste	Innflytt	Utflytt	Samlet
1865	24	39	34	26
1875	24	38	33	26
1900	25	37	37	27

Gjennomsnittsalderen for de tre flyttingegruppene endret seg lite over tid, og det var små forskjeller også i forhold til de tilsvarende tall for Balsfjord. Hovedforskjellen i så måte er at mens innflytterne i den kommunen økte sin gjennomsnittsalder fra 36 år i 1865 til 39 år i 1900, sank innflytternes alder fra 39 til 37 år i Lyngen. Dette skulle tyde på at innflyttinga i Lyngen i større grad fortsatte fram mot hundreårsskiftet, noe som bekreftes av at innflytterandelen holdt seg stabil, mens den sank i Balsfjord.

Inntrykk av en mer satt utflytterbefolkning gir også variabelen stilling i familie og husholdning. Her økte andelen som var hovedpersoner fra 11% i 1865 til 21% i år 1900. Samtidig økte andelen kvinnelige ektefeller fra 23% til 32%. Andelen klassifisert som barn økte fra 16% til 18% i perioden 1865 til 1875, men gikk imidlertid ned til 10% i 1900. Det kan tolkes som at barn, som hadde flyttet ut sammen med far og mor fram mot hundreårsskiftet, stiftet egen familie eller at utflytterne hadde begynt med barnebegrensning. Også blant innflytterne gikk det gjennomsnittlige barnetallet ned, mens det økte blant de bofaste. Andelen inn- og utflyttere som var tjenere holdt seg relativt stabil, men viste en viss nedgang fram mot år 1900. Ellers var det en økende tendens til at innflytterne kom i gruppa innerster.

Det siste kan tyde på at gruppene nederst på samfunnsstigen var i økning. La oss se hvordan hovedpersonene i de tre flyttingegruppene fordelte seg på yrker. Siden 1865-tellinga ikke har med fiske som bierverv, konsentrerer jeg meg om de to siste folketellingene.

1.1.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
44444444444444444444P4444444444444444P4444444444444444P4444444444444444								
Bonde	9.1	11.6*	12.7	19.1*	11.3	11.4*	10.0	12.9
Avhengig	0.9	3.5*	3.2	14.8*	0.0	1.9*	1.3	5.4
Sek-Tert	3.2	4.8*	21.7	21.5*	9.7	26.7*	7.5	9.6
Bonde og fi	46.9	46.5*	20.6	17.2*	29.0	24.8*	40.2	39.4
Avhengig "	8.3	11.2*	9.0	9.6*	4.8	9.5*	8.2	10.7
Sek-Tert "	1.4	2.6*	4.2	1.9*	4.8	1.0*	2.2	2.3
Bare fiske	26.8	17.2*	22.8	12.0*	30.6	15.2*	26.2	16.1
Andre	3.5	2.6*	5.8	3.8*	9.7	9.5*	4.4	3.4
44444444444444444444P4444444444444444P4444444444444444P4444444444444444								
SUM:	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0
N=	661	878*	189	209*	62	105*	912	1192
44444444444444444444N4444444444444444N4444444444444444N4444444444444444								

Jeg ser hvordan andelen som arbeidet i primærnæringene uten å eie eller leie jord økte både for de bofaste og flytterne. Det gjelder spesielt for innflytterne, og blant disse økte også andelen bønder. Det relative antall som drev som bare fiskere var i klar tilbakegang i alle grupper, men minst blant de bofaste. Jordbruksnæring i kombinasjon med fiske viste liten endring, men jeg ser en liten nedgang blant dem som flyttet. Sekundær- og tertiærnæring i kombinasjon med fiske ble drevet i liten grad både i 1875 og 1900. Fra 1865 til 1875 økte andelen som drev slik næring uten kombinasjon med fiske blant innflytterne fra 9% til 22%, og fram til år 1900 fikk vi en tilsvarende økning for utflytterne. Jeg må tolke dette slik at den spesielle kompetansen mange av disse næringene krevde, hadde spredd seg.

Tallene for jordbruksproduksjonen viser det vanlige mønster med størst avkastning for de bofaste og minst for utflytterne. Der var liten utvikling fra 1865 til 1875, dog som i Balsfjord en viss reduksjon. Konklusjonen blir at relativt mange flyttere fikk tilknytning til sekundær- og tertiærnæringene, mens jordbruket vant fram på bekostning av fiskeriene. Bygdeboka har derfor dekning for sine påstander om økt satsing på jordbruket fra 1890-åra. Påstanden³ om at bønder importerte gårdsarbeidere sørfra, virker også rimelig.

1.1.2.3 Etnisitet

Tabell 13: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
44444444444444444444P4444444444444444P4444444444444444P4444444444444444								
Ukjent	0.4	0.0*	0.5	0.0*	1.0	50.9*	0.5	3.4
Norsk	19.4	17.9*	38.6	56.9*	52.2	8.1*	23.7	22.1
Same	43.0	34.7*	12.2	12.5*	19.3	4.8*	37.9	29.9
Kven	20.2	2.8*	47.1	17.6*	21.3	6.8*	23.4	5.0
Svensk	0.0	0.1*	0.5	1.9*	0.0	0.0*	0.1	0.3
Blandet	17.0	44.5*	1.0	11.0*	6.3	29.4*	14.4	39.3
44444444444444444444P4444444444444444P4444444444444444P4444444444444444								
SUM:	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0
N=	4043	5410*	588	833*	301	442*	4932	6685
44444444444444444444N4444444444444444N4444444444444444N4444444444444444								

Tabellen over viser at samene var største gruppe blant de bofaste i 1875, ja i 1865 var hele 54% av de bofaste ført i denne kategorien. Like klart er det at kvener og nordmenn dominerte blant innflytterne.

³ Lyngen bygdebok, side 154.

Telling	Menn	Kvinner	Sum	Sør-Norg	Nordland	Finnmark
1865	72	71	143	1	8	134
1875	120	122	242	5	4	233
1900	232	165	397	23	26	348

Den del av flyttestrømmen som gikk fra Lyngen og ut av fylket, og som jeg kan kartlegge, gikk i ekstremt høy grad nordover til Finnmark. Jeg må i tillegg regne med at adskillige flyttet over grensa østover, men det har jeg ikke noe tilgjengelig kildebelegg for. Sørøver flyttet bare en liten minoritet, det gjelder også i år 1900. Det spørs om jeg ikke her skimter en etnisk flyttebarriere, hvor folk fra de samiske og kvenske miljøene i Lyngen ikke fant det fristende å flytte inn i de rent norske miljøene i de nye tettstedene i Nordland. I Ankenes finner jeg bare to fra Lyngen, og ingen av dem har tilknytning til jernbaneanlegget. Bare hos en utflytter til Nordland finner jeg data om etnisitet, en finsk pleiedatter. I Finnmark, derimot, har mange anmerkning om samisk eller blandet avstamning, noen også kvensk. Selv om dette klare resultatet nok kan være påvirket av at man var mer nøye med å føre etniske data i Finnmark, vil jeg mene at det i hovedsak avspeiler reelle etniske skillelinjer. I de to første tellingene var ca halvparten av disse utflytterne kvinner. Men i år 1900 dominerte mennene med over 2/3 av flytterne til Finnmark, mens kvinnene hadde de fleste flytterne sørøver. Og mens Nordlandsfarerne helst var ugifte, var de gifte stadig i flertall blant dem som hadde reist nordover, ja i år 1900 var hele 2/3 av de sistnevnte gifte eller i enkestand. Da var 45 av utflytterne dit under 20 år, og det viser at det må ha foregått en betydelig familievandring fra Lyngen til Finnmark. Samtidig var like mange over 60 år, slik at Finnmark tydeligvis var et blivende sted for utflyttede lyngsværinger.

Jeg finner bare 14 utflyttere til Finnmarksbyene i 1900-tellinga, de fleste av dem i Hammerfest. I tillegg til en etnisk barriere i flyttestrømmen, kan jeg altså regne med en urban-rural når jeg behandler flyttestrømmen ut av fylket. Som ventet slo mange seg ned i Alta-Talvik, den korte avstanden tatt i betraktning. Men når jeg ikke finner en eneste med tilknytning til kobberverket, kan jeg vel også tale om en industriell barriere. Ville man arbeide i gruve, var det mer nærliggende å søke til Birtavarre. De fleste havnet isteden som fiskere, fiskerbønder eller deres koner.

1.1.3 Oppsummering av Lyngens migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Lyngen 1865 til 1900.⁶

Periode	Nye innflyttere	Utflytte r-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	27	233	960	100	99	40
1875-1900	245	368	2516	141	155	100
Sum	272	601	3476	241	254	140

Som kolonne 3 i tabellen over viser, hadde Lyngen et betydelig overskudd av utflyttere gjennom siste del av 1800-tallet. I noen grad

⁶ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de to tellingene samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

har det bidratt til at kommunen i dette tidsrommet hadde en befolkningsvekst ca 20 prosentpoeng under gjennomsnittet for fylket. Allikevel viser dødstallene at flytting også her hadde en mindre innflytelse enn den naturlige vekst på folketallsutviklingen. Den utflytting jeg har kunnet telle opp går fram av de tre kolonnene til høyre i tabellen, som summerer seg til 635 individer. Veksten i antall innflyttere og utflytteroverskuddet summerer seg imidlertid til hele 873 mennesker. Denne diskrepansen viser at det var riktig å regne med at mange flyttet østover til Sverige og Finland uten at det lar seg registrere i tilgjengelig kildemateriale.

Den utflyttinga jeg kan kartlegge, gikk bare i noen grad til USA. Ellers gikk en solid strøm nordover til Finnmark, hvor 348 av 397 fylkeseksterne flyttere befant seg ifølge RHD's 1900-tellinger. Innen fylket dro lyngsværingene tidlig i perioden mest til Skjervøy, etterhvert også til Karlsøy, Tromsø og til Tromsø. Innflytterne kom fra Balsfjord, Karlsøy, Målselv og Tromsø, etterhvert også fra Skjervøy.

Halvparten av innbyggerne i Lyngen var i 1865 samer, og der var i 1875 like mange kvener som nordmenn. Innflyttinga av norske og kvener førte etterhvert til at samene kom i mindretall, samtidig som gruppa med blandet befolkning økte i størrelse. Lyngens etniske sammensetning dempet migrasjonen i retning Tromsø, Tromsø sund og USA, mens den fremmet flytting til Finnmark og andre kommuner i Troms med samisk og kvensk bosetning.

Barnetallet i Lyngen økte fra 1980 til 3000 fra 1865 til år 1900. Samtidig økte antall hovedpersoner med gårdsbruk fra 425 til 586. Andelen enefiskere økte noe fra 1865 til 1875, men gikk så ned igjen. Sekundær- og tertiærnæringene hadde bare liten vekst i Lyngen. Alle disse faktorene er med og forklarer at kommunen hadde relativt lav folkevekst, samtidig som utflyttingstallene var betydelige.

1.2 Skjervøy med Kvænangen og Nordreisa

Nordreisa og Kvænangen kiler seg inn mellom Lyngen storkommune og Finnmark amt. I sør-øst går grensa mot Finland, mens Skjervøy ligger med havet i nordvest og har Karlsøy kommune som en annen øygruppe mot vest. Bortsett fra på strandflatene fantes en liten gruppe fastboende i Reisadalen. Tidvis kunne det være rike fiskerier omkring Skjervøy, men ellers drev man fjordfiske i kombinasjon med reiser til sesongfiskeriene og jordbruk. Bygdebøkene for Skjervøy og Nordreisa er upresise mht utviklingen av næringsveiene, mens bygdeboka for Kvænangen gir mange gode holdepunkter. Ifølge denne skjedde det få endringer i jordbruket før hundreårsskiftet pga kapitalmangel. Unntaket er at potetdyrking ble vanlig.⁷

Gruvedriften etter kobber i Kjækan i Kvænangsbotten kom i gang i 1840 og ble nedlagt i 1878 sammen med tilsvarende drift i Kåfjord i Alta. Driften rekrutterte mange kvener til å slå seg ned på stedet.⁸ Som i Lyngen har jeg å gjøre med en kommune som sto i nær kontakt med nabolandene i øst.

Tabell 1: Fødte og døde samt hjemmehørende folkemengde ifølge Folkemengdens bevegelse, RHD's versjon av folketellingene og egne beregninger i femårsintervallene 1865 til 1900.

Periode	Fødte	Døde	Overskudd	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				4508		
1866-70	700	580	120		4628	
1871-75	825	492	333	4767	4961	194
1876-80	842	466	376		5143	
1881-85	821	582	239		5382	
1886-90	929	447	482	5580	5864	284
1891-95	929	565	364		5944	
1896-1900	946	567	379	5879	6323	444

Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen hadde i denne perioden stadig et betydelig overskudd av utflyttere. Særlig fram mot hundreårsskiftet var overskuddet stort, og til sammen var det på 922 personer fra 1865 til 1900. I motsetning til Karlsøy i vest kunne altså Skjervøy storkommune ikke holde på sitt fødseloverskudd. Fra 1870 var fødselsoverskuddet betydelig. Etter at den demografiske krisa var unnagjort på slutten av 1860-tallet, kunne fødselstallene være opp mot det doble av dødstallene. Dermed økte befolkningstallet betydelig selv om utflyttinga hadde et betydelig omfang. Men det kunne ikke forhindre at Lyngen gikk forbi Skjervøy mht folketall.

⁷ Ivar Bjørklund, Fjordfolket i Kvænangen. U-forlaget 1985

⁸ Bjørklund, side 233ff.

1.2.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865			T	1875			T	1900		
	Mann	N	Kvinne	N *Mann	N	Kvinne	N *Mann	N	Kvinne	N	
0-9	0.2	615	0.4	555 * 0.0	621	0.0	536 * 0.1	755	0.0	729	
10-19	0.9	470	0.6	478 * 0.0	508	0.6	479 * 0.0	647	1.1	643	
20-29	26.4	348	40.7	391 *22.5	409	38.7	434 *22.6	504	41.4	449	
30-39	72.2	320	78.0	300 *75.5	265	71.0	286 *76.7	330	83.9	311	
40-49	84.7	236	88.8	224 *87.0	247	83.6	262 *82.3	265	79.6	280	
50-59	89.8	118	84.9	146 *89.0	191	87.1	186 *87.9	232	83.8	253	
60-69	85.1	94	85.6	111 *94.3	106	89.9	109 *91.3	127	86.9	137	
> 70	89.7	39	81.7	60 *90.9	55	89.0	73 *89.9	99	88.1	118	
SUM	33.4	2240	38.2	2265 *34.4	2402	38.8	2365 *33.6	2959	38.1	2920	

Den andel av kvinner og menn som til enhver tid var eller hadde vært gifte i Skjervøy, endret seg lite fra telling til telling. Derimot var der noe større endringer i enkelte aldersgrupper. Blant de yngste gikk andelen gifte noe ned før 1875, muligens i forbindelse med vanskelighetene for næringslivet sist på 1860-tallet. I 1900-tellinga hadde giftermålsfrekvensen imidlertid gått opp igjen blant kvinnene, men ikke blant mennene, noe som skyldes mannsoverskuddet for dem under 40 år.

1.2.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	255	5.66 *	30	0.62 *	4	0.07		
Hovedperson	623	13.82 *	752	15.78 *	958	16.30		
Ektefelle	697	15.46 *	803	16.84 *	904	15.38		
Barn	1947	43.19 *	2091	43.86 *	2663	45.30		
Pleiebarn	240	5.32 *	228	4.78 *	323	5.49		
Svigerbarn			5	0.10 *	26	0.44		
Barnebarn	8	0.18 *	3	0.06 *	51	0.87		
Foreldre	65	1.44 *	95	1.99 *	114	1.94		
Søsken	25	0.55 *	57	1.20 *	52	0.88		
Annen slekt	2	0.04 *	15	0.31 *	8	0.14		
Tjener	463	10.27 *	482	10.11 *	418	7.11		
Losji i familie	3	0.07 *	2	0.04 *	348	5.92		
Fattig, legd	18	0.40 *	34	0.71 *	5	0.09		
Innerst	134	2.97 *	157	3.29 *				
Besøkende			7	0.15 *	2	0.03		
Kår	28	0.62 *	6	0.13 *	3	0.05		
Sum =	4508	100.00 *	4767	100.00 *	5879	100.00		

Også i Skjervøy bodde de fleste innbyggerne i kjernefamilier, og det må ha vært få enslige personer. Dersom jeg regner to personer pr ektefelle og legger til barna, utgjorde kjernefamiliene hhv 74,3%, 77,5% og 76,1% av befolkninga i de tre folketellingene. Det er imidlertid mulig at nedgangen i siste del av perioden skyldes at eldre barn har blitt klassifisert som losjerende i familien. Derfor vil jeg tro at familiene omfattet en svakt økende del av befolkninga i Skjervøy. Men familiene har bare i begrenset grad fungert som en buffer under befolkningsveksten. Når her var flere hovedpersoner enn ektefeller i år 1900, tyder det på at antall enslige har gått i været. Andelen tjenere holdt seg stabil fra 1865 til 1875, men deretter gikk tjenerholdet tilbake både i absolutte og relative tall.

1.2.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
	44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444
Bonde	10.7	10.4	* 11.1	14.1	* 4.5	10.0	* 10.6	10.8
Avhengig	2.1	3.2	* 8.0	8.6	* 9.1	3.3	* 3.9	3.9
Sek-Tert	4.9	7.2	* 16.4	24.2	* 22.7	16.7	* 8.5	9.5
Bonde og f	44.0	45.5	* 21.4	23.4	* 13.6	20.0	* 37.0	42.1
Avhengig "	6.8	7.4	* 7.6	10.2	* 13.6	6.7	* 7.2	7.7
Sek-Tert "	2.1	3.2	* 5.7	3.9	* 4.5	6.7	* 3.2	3.4
Bare fisk	26.0	21.3	* 23.7	12.5	* 27.3	23.3	* 25.4	20.3
Andre	3.3	1.8	* 6.1	3.1	* 4.5	13.3	* 4.1	2.3
	44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444
SUM:	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0
N=	657	893	* 262	128	* 22	30	* 941	1051
	44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444

Som i Lyngen ser jeg hvordan fiskerbøndene dominerte, særlig blant de bofaste. Både blant innflytterne og utflytterne var en økende gruppe rene bønder, samtidig som andelen fiskerbønder økte blant dem. Legg imidlertid merke til at langt færre av innflytterne enn de bofaste kunne etablere seg med gård. Gruppen som drev fiske som eneyrke gikk derimot tilbake, mens andelen som kombinerte fiske med avhengig stilling innen jordbruket økte litt. Dette kan bero på ulik klassifisering i de to tellingene. Andelen eiendomsløse jordbrukere var stabilt lav, unntatt blant utflytterne, men her er tallene for små til at det kan vektlegges. Tallene bekrefter i det hele tatt at det ikke har vært noen overgang fra fiske til jordbruk ennå i dette området. Til tross for nedlegging av gruvedriften var sekundær- og tertiærnæringene i framgang i kommunen og her hadde innflytterne en solid posisjon tidlig i perioden. Med unntak av de sistnevnte næringene var det liten forskjell i næringstilpasning mellom bofaste og innflyttere.

1.2.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
	44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444
Ukjent	0.6	25.3*	0.9	46.6*	0.0	48.3*	0.6	27.5
Norsk	30.9	12.8*	45.5	5.6*	61.8	21.4*	33.8	12.6
Same	30.4	16.2*	10.7	7.8*	14.5	7.5*	27.1	15.3
Kven	24.5	12.5*	39.8	23.8*	22.7	5.5*	26.8	13.0
Svensk	0.2	0.1*	0.6	0.5*	0.0	0.0*	0.2	0.1
Blandet	13.5	33.1*	2.6	15.8*	0.9	17.4*	11.6	31.4
	44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444	P44444444444444444444
SUM:	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0
N=	4040	5467*	727	412*	110	201*	4877	6080
	44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444	N44444444444444444444

Tendensen er nesten like klar som i Lyngen: Nordmenn og kvener flyttet inn og den rene samiske gruppa var i tilbakegang. Den store gruppa med ukjent etnisitet skaper imidlertid problemer. Mange her var sikkert norske, men neppe alle. Og gruppa med blandet etnisitet inneholdt nok mange med sterk samisk tilknytning, selv om også norsk og kvensk blod fløt i årene. Bjørklund mener etnisitetsoppgavene i 1900-tellinga for Kvænangen ikke er til å stole på, fordi denne kulturelle tilknytninga ikke ble lagt til grunn.¹¹ Legg også merke til at den kvenske innvandringen må ha gått tilbake fram mot år 1900. Det

¹¹ Fjordfolket i Kvænangen, side 174.

utflyttinga av menn tiltatt, slik at de nå sto for over 60% av utflytterne til vårt nordligste fylke. Bare blant utflytterne til Nordland dominerte kvinnene fremdeles. Hhv 23, 15 og 28 av tilflytterne var under 10 år, noe som viser at familieflyttinga må ha vært av et visst omfang. De fleste utflytterne var i sin beste alder, men i 1900-tellinga var 50 personer over 60 år. Jeg må tro at disse hadde slått seg ned på Finnmarkskysten for godt.

Som man kunne forvente var de fleste mannlige utflytterne til Finnmark sysselsatt med fiske. Men jeg finner også en solid gruppe med 21 verksarbeidere i tilknytning til kobberverket i Alta. De fleste av disse hadde Kvænangen som fødested, noe som tyder på at de selv eller foreldre hadde hatt arbeid i gruvene ved Kjækan. 6 - 7 utflyttere til Ankenes arbeidet ved jernbaneanlegget, av dem også et par kvinner. Ellers finner jeg de kvinnelige utflytterne i sine tradisjonelle yrkesroller som husmødre og tjenestejenter. Men i Finnmark var der da også en lærerinne og et par som arbeidet med husflid.

1.2.3 Oppsummering av Skjervøys migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Skjervøy 1865 til 1900.¹³

Periode	Nye innflyttere	Utflytter-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	-65	194	1072	42	60	76
1875-1900	-315	728	2627	91	377	100
Sum	-380	922	3699	133	437	176

Kolonne tre i tabellen over viser at Skjervøy hadde betydelige overskudd av utflyttere i tidsrommet fra 1865 til 1900. Det var henimot 1000 flere som flyttet ut enn som flyttet inn til denne kommunen. Dette er med og forklarer at Skjervøy var den kommunen i Troms som hadde lavest folkevekst i perioden (30,4%), under halvparten av gjennomsnittet for fylket. I folketellingene finner jeg en kraftig nedgang i antall innflyttere fra telling til telling. Utflyttertallet økte på sin side jevnt, med det resultat at jeg i år 1900 kan summere 746 nye utflyttere siden 1865. Utflytteroverskuddet var på 922 personer, og diskrepansen skyldes i noen grad de utflytterne som dro til Sverige og Finland, og som jeg ikke finner kildebelegg for. Siden en så stor av innflytterne til Skjervøy var født i landene i øst, må jeg regne med at også en kontingent personer født i Skjervøy har utvandret den veien. I forhold til utflyttinga til Finnmark hadde både flytting til andre steder i Troms og oversjøisk utvandring begrenset omfang.

En faktor bak Skjervøys overskudd av utvandrere og moderate befolkningsvekst var nedleggelsen av gruvedriften i Kjækan i Kvænangen. En annen faktor var nærheten til de gode fiskeriene og de gode etableringsmulighetene på Finnmarkskysten. En ytterligere faktor er at barnetallet i Skjervøy viste en beskjeden vekst, fra 1947 i 1865 til 2663 i år 1900. Antall hovedpersoner med gårdsbruk steg i samme tidsrom fra 452 til 547. Her var en liten vekst i sekundær- og tertiærnæringene i kommunen, men jeg må kunne konkludere med at der ble opprettet relativt få nye levebrød i Skjervøy i perioden.

¹³ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

1.3 Tromsøsunds migrasjon

Tromsøsund kommune omsluttet Tromsø by. Arealet besto av brorparten av Tromsøya, de østre deler av Kvaløya, og de vestre deler av halvøya øst for Tromsø. I 1873 ble nordspissen av Malangshalvøya overført fra Balsfjord kommune, og hos meg er dette gjennomført allerede i 1865-tellinga. Tromsøsund grenset da mot Balsfjord med Malangen i sør, Lenvik med Hillesøy i vest, Karlsøy i nord og Lyngen i øst. Området er godt behandlet i Astri Andresens byhistorie for 1800-tallet fra 1994, men siden hun i tillegg til Tromsøsund inkluderer deler av Hillesøy og Ullsfjord i landdistriktet (dagens Tromsø), er de statistiske resultatene ikke direkte sammenlignbare.

Befolkninga i kommunen bodde på strandflatene og i enkelte dalfører som Breivikeidet, hvor de hadde sine gårdsbruk og drev fiske. Etterhvert vokste det fram tettstedsbebyggelse omkring byen og i Tromsdalen. I forhold til i Karlsøy må mulighetene for kommersielt hjemmefiske ha vært begrensede, men hjemmefisket var nok bedre enn inne i Balsfjorden. De fleste hadde adgang til å delta i dette fordi de bodde nær strandlinja. Dermed var også mulighetene legio for å bli med i sesongfiskeriene på kysten og i Finnmark og Nordland.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:¹⁴

Periode	Fødte	Døde	Fødselsovsk	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				2926		
1866-70	541	276	265		3191	
1871-75	607	265	342	3448	3533	85
1876-80	701	317	384		3832	
1881-85	732	364	368		4200	
1886-90	740	336	404	4390	4604	214
1891-95	824	411	413		4803	
1896-1900	829	378	451	4997	5254	257

Jeg ser i tabell 1 at også Tromsøsund kommune hadde overskudd av utflyttere gjennom dette tidsrommet. Det er heller ikke merkelig når jeg ser nærmere på tallene for fødte og døde. Kommunen hadde hele tida et meget solid fødselsoverskudd, ja det var vanlig med dobbelt så mange fødte som døde i femårsperiodene. Tar jeg dette i betraktning, er det oppsiktsvekkende at overskuddet av utflyttere ikke var større, særlig med en ekspanderende by så tett innpå. Folketallet vokste da også fra 1865 til år 1900 med 71%, og det er nesten samme vekst som byen, som jo vokste med 75% i denne perioden. Et annet slående trekket i tabellen er hvor jevnt befolkningstallet steg fra folketelling til folketelling. Dersom jeg beregner årlige vekstrater i promille, blir disse for 1865-75: 17,8; for 1875-91: 17,1 og for 1891-1900: 15,4. Tilsvarende tall for Tromsø by er 31,7; 7,4 og

¹⁴ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

21,4.¹⁵ Befolkningsutviklingen i landsognet var altså langt mindre konjunkturømfintlig enn i byen. Det kan se ut som om den omkringliggende landkommunen fungerte som en buffer som tok imot utflyttere fra byen i nedgangstider og levere innflyttere i oppgangstider. Men siden befolkningsutviklingen var såvidt jevn, forutsetter en slik hypotese at Tromsøsund hadde tilsvarende buffere omkring seg. En alternativ forklaring er at Tromsø regulerte sitt befolkningstall ved å ta imot og sende migranter mer direkte til flere kommuner.

1.3.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865				T	1875				T	1900			
	Mann	N	Kvinne	N		*Mann	N	Kvinne	N		*Mann	N	Kvinne	N
0-9	0.0	372	0.0	334	* 0.0	520	0.0	463	* 0.3	728	0.2	666		
10-19	0.3	367	0.9	345	* 0.5	368	1.9	363	* 0.0	641	0.9	579		
20-17	21.2	240	41.5	229	*24.0	296	42.5	285	*20.8	355	39.8	367		
30-39	75.3	170	81.3	155	*81.5	195	82.5	189	*79.2	274	85.9	277		
40-49	92.8	166	84.6	169	*90.5	137	82.9	152	*94.1	222	88.8	224		
50-59	93.2	74	84.5	84	*94.4	142	91.4	116	*95.7	164	92.7	165		
60-69	90.9	66	91.5	59	*91.0	67	85.2	61	*95.8	95	93.6	78		
> 70	97.7	43	90.6	53	*97.4	39	87.3	55	*95.1	81	81.5	81		
SUM	33.7	1498	37.8	1428	*33.4	1764	36.6	1684	*32.3	2560	36.2	2437		

I aldersklassene 20 til 40 år var en noe større andel gift i 1875 enn i 1865 og 1900. Dette må jeg ta som et tegn på at de gode tidene på 1870-tallet ga bedre etableringsmuligheter også i landdistriktet. Ellers ser jeg at med økende alder hadde kvinnene vanskeligere for å bli gifte enn mennene også i Tromsøsund. Mennene utgjorde i alle tre tellingene 51,2% av den hjemmehørende befolkning. Men i de eldre aldersgruppene var det allikevel kvinneoverskudd.

¹⁵ Andresen (1994, s 299) sier at folketallet i Tromsø landdistrikt vokste raskere enn byens mot slutten av hundreåret. Dette er ikke riktig verken for Tromsøsund, Lenvik eller Lyngen kommuner, som hennes landdistrikt er utdrag fra, etter 1890. Hennes påstand er bare korrekt for perioden 1875-1890. Feilen skyldes at hun kun har utnyttet folketall for selve byen fra 1890-tellinga.

jo ikke plass til eget jordbruk og var avhengig av å importere all mat (foruten fisk) til sine innbyggere. Ved hundreårsskiftet var andelen gårdbrukere blant hovedpersonene i Tromsøsund 66,4%, i Balsfjord 63,6%, i Målselv 69,7%, i Lyngen 53,8%, i Karlsøy 54,6% og i Skjervøy 53,5%. Innlandskommunen Målselv med sine store jordarealer var et spesialtilfelle. Ellers ser det ut til at andelen bønder var omvendt proporsjonal med avstanden til byen. En viktig grunn til at Tromsøsund hadde så stor andel (fisker)bønder, var nettopp de gode avsetningsmulighetene for landbruksprodukter i bysamfunnet, og som gjorde utstrakt gårddeling mulig.¹⁶ Når andelen enefiskere i fylket var såvidt høy i 1875 kan det ha hatt sammenheng med de gode tidene og avsetningsmulighetene for fisk.

1.3.1.3 Etnisitet

Tabell 5: Etnisitet ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900. Absolutte og relative tall.

Etnisitet	N 1865	% T	N 1875	% T	N 1900	%
Ukjent	2521	86.16	*1038	30.10	*4154	83.13
Norsk			*1891	54.84	* 15	0.30
Same	257	8.78	* 313	9.08	* 278	5.56
Kven	25	0.85	* 37	1.07	* 29	0.58
Svensk	2	0.07	* 7	0.20	* 9	0.18
Blandet	121	4.14	* 162	4.70	* 512	10.25
SUM =	2926	100.00	*3448	100.00	*4997	100.00

Den norske befolkning dominerte ifølge folketellingene fullstendig både i Tromsø by og landsogn. Riktignok var bortimot et tiendedel av folketallet ført som samer i 1865 og 1875, men denne andelen sank ned mot det halve fram mot hundreårsskiftet. Samtidig steg andelen som tilhørte den blandede befolkning tilsvarende. Selv om den samiske befolkning var konsentrert til visse områder i kommunen, var inngifte med nordmenn da blitt vanlig. Etter det jeg kan se var kvenene lite velkomne i Tromsøområdet. I den grad de oppga sin etniske tilhørighet til folketellerne, utgjorde de en liten minoritet.

1.3.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere

Hvordan fordelte befolkninga seg ellers på bofaste, inn- og utflyttere?

Tabell 7: Flyttegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	2076 59%	850 24%	611 17%	3537 100%
1875	2708 66%	740 18%	655 16%	4103 100%
1900	3861 64%	1136 19%	1016 17%	6013 100%

Når det gjelder inn- og utflytting, bar Tromsøsund preg av å være en mellomting mellom byen og de omkringliggende herredene. Andelen bofaste er om lag 20 til 30% høyere enn i Tromsø, men samtidig vesentlig lavere enn i landkommunene utenom Målselv. Spesielt mot slutten av 1800-tallet var andelen innflyttere større enn på landet ellers, men lavere enn for byen. Tallet på utflyttere til resten av Troms var imidlertid det største blant landkommunene både i absolutte og relative tall. Også når det gjelder økninga i antall inn- og

¹⁶ Se også Sabean, David: "Household formation and geographic mobility...", *Annales de demographie historique*, 1970, s 276: "This was an area of partible inheritance based on growing crops for a city market."

Økningen var størst blant flytterne. Samtidig gikk andelen som var enker ned blant utflytterne, mens den var relativt stabil blant bofaste og innflyttere.

1.3.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
Bonde	18.1	16.0*	23.7	19.7*	3.4	3.7*	16.3	14.0
Avhengig	0.0	0.7*	1.5	2.5*	2.3	1.8*	0.9	1.4
Sek-Tert	1.2	3.2*	9.6	20.8*	22.9	32.8*	8.0	15.0
Bonde og fisker	49.1	56.8*	35.9	34.9*	13.1	7.4*	38.0	39.1
Avhengig og fisker	4.2	8.3*	1.5	3.2*	2.3	3.7*	3.1	5.9
Sek-Tert og fisker	0.7	0.9*	2.5	1.4*	3.4	4.8*	1.7	2.0
Bare fisker	24.1	11.7*	22.7	12.7*	41.1	32.5*	27.5	17.0
Andre	2.8	2.3*	2.5	4.9*	11.4	13.3*	4.6	5.7
SUM	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0*	100.0	100.0
N=	432	555*	198	284*	175	271*	805	1110

Blant de bofaste dominerte fiskerbønder og rene bønder. Blant innflytterne var relativt flere ansatt i sekundær- og tertiærsektoren, mens færre enn blant de bofaste tilhørte avhengiggruppa. De rene bøndene utgjorde også en litt større andel, mens gruppa fiskerbønder var klart mindre. Ser jeg på utflytterne, kan jeg konstatere at fiskere og ansatte i sekundær- og tertiærsektoren dominerte. Relativt få av disse eide jord, og siden mange av dem bodde i Tromsø, er det forståelig. Legg merke til hvor få av de bofaste som hadde tilknytning til håndverk/industri eller tjenesteytende næringer til tross for at kommunen lå omkring Tromsø. Det ser ut som om flytting var en slags inngangsbillett til disse yrkene. Over tid fikk da også disse yrkene større betydning, samtidig som enefisket fikk mindre betydning som sysselsetter. Blant de bofaste ble også fiskerbondekombinasjonen viktigere.

1.3.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	31.5	83.6	* 25.0	81.4	* 2.3	84.8	* 25.7	83.4
Norsk	53.6	0.2	* 59.5	0.5	* 90.5	12.1	* 60.5	2.3
Same	8.8	5.0	* 10.0	7.5	* 5.2	2.0	* 8.4	5.0
Kven	0.7	0.2	* 2.3	1.9	* 1.7	0.0	* 1.2	0.5
Svensk	0.1	0.0	* 0.5	0.8	* 0.0	0.0	* 0.2	0.1
Blandet	5.2	11.0	* 2.7	7.8	* 0.3	1.1	* 4.0	8.7
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	2708	3861	* 740	1136	* 655	1016	* 4103	6013

Samene ble færre mens blandetgruppa økte fra 1875 til 1900. Det gjelder både blant bofaste, innflyttere og utflyttere. Kvenene gjorde seg noe mer gjeldende blant flyttere enn blant de bofaste, men var i begge fall ei helt marginal gruppe. Imidlertid ble etnisitet oppgitt i ganske liten grad i 1900-tellinga. Dermed må jeg regne med at tellerne kan ha underrapportert både samisk, kvensk og norsk tilhørighet, men det er ukjent i hvilken grad det gjelder for de ulike gruppene i tabellen. Det jeg kan slå fast er at samene var underrepresentert blant utflytterne og noe overrepresentert blant innflytterne til Tromsøsund.

1.3.2.4 Innbyggernes fødesteder

Et spesiallaget program søkte gjennom alle RHD's tellinger for områder utenfor Troms. Det plukket fram alle personer hvor en av termene "Tromsøs", "Tromsø la" eller "Tromsø so", ble funnet i fødestedsfeltet. Resultatet av søkene finner vi i tabellen nedenfor.

Tabell 17: Antall personer født i Tromsøsund som ble funnet i RHD's materiale utenfor Troms i 1865, 1875 og 1900. Oversikt etter hvk kjønn og landsdel.

Telling	Menn	Kvinner	Sum	Sør-Norg	Nordland	Finnmrk
1865	22	15	37	0	1	36
1875	28	32	60	3	0	57
1900	39	39	78	9	21	48

På den ene side kunne jeg forvente lave tall fordi tallene var relativt lave både for Karlsøy og Balsfjord, som Tromsøsund sto i nær kontakt med flyttemessig sett. Dessuten var nettopp byen et alternativt flyttemål for omegnskommunen. På den annen side kunne jeg forventet høye tall fordi byen kunne tenkes å virke som en kanal for etappeflytting ut av fylket. De tall jeg finner for flytting ut av fylket er lave. I 1865- og 1875- er nivået omtrent som for Målselv, Balsfjord og Karlsøy. Men i 1900-tellinga finner jeg forbausende få, bare 78, og det er kun halvparten av selv Karlsøy som hittil hadde lavest antall med 155.

Når jeg finner såvidt få utflyttere med Tromsøsund som fødested, kan årsaken ligge i hvordan fødestedsrubrikken ble ført. Betegnelsen Tromsøsund kommune var relativt ny. Den gamle betegnelsen Tromsø landsogn var godt innarbeidet. Jeg må forvente at denne var mer kjent utenfor fylket. Det må derfor ha vært lettere for folk å bli forstått hvis de sa at de kom fra Tromsø enn om de sa Tromsøsund. Av denne grunn er nok Tromsøsund som fødested underrapportert i kildene, til fordel for Tromsø. Altså er utflyttinga fra byen overestimert og utflyttinga fra omegnen underestimert. I noen grad gjelder nok dette også for internflyttinga i fylket, men det ser ut til at problemet har vært mindre i den sammenhengen. Man kan spekulere på om dette problemet er av generell art, at det altså var vanlig for folk som bodde nær en by å oppgi byen som fødested for å unngå å bli misforstått. I så fall må de vanlige funn av stor utflytting fra byer og hypoteser om urban-rural barriere dempes noe. Dette spørsmålet lar seg ikke besvare uten en omfattende sammenligning av fødestedsdata i folketellinger og dåpslister. Her vil jeg vise til et kildekritisk avsnitt gjengitt under behandlingen av Tromsø by i kapittel 4. Sammenligninga som ble gjort der, tyder ikke på at forveksling av land- og bykommunene var noe omfattende problem. I 1865 og 1875 er ikke tallene for landsognet spesielt mistenksomme i sammenligning med nabokommunene. Men for 1900-tellingas vedkommende vil jeg allikevel ta et lite forbehold.

De utflytterne jeg finner, var altså stort sett i Finnmark. De var like ofte menn som kvinner, jevnt spredt på aldersklassene fra 20 til 60 år. Sørpå skilte ingen spesielle yrker seg ut, men i Finnmark var en stor gruppe fiskere. Det er interessant å merke seg at hele 17 av de 48 i Finnmark befant seg i byene.

1.3.3 Oppsummering av Tromsøsunds migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Tromsøsund 1865 til 1900.¹⁷

Periode	Nye innflyttere	Utflytter-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	-110	85	541	44	23	19
1875-1900	396	471	1806	361	18	25
Sum	286	556	2347	405	41	44

Som kolonne tre viser hadde Tromsøsund i første del av perioden et lite overskudd av utflyttere, mens dette økte mye etter 1875. Samtidig fikk kommunen færre innflyttere enn den hadde fra før i det første tiåret, mens innflyttertallet deretter økte igjen. Alt i alt dempet altså utflyttinga folkeveksten noe, men egentlig ikke så mye når jeg sammenligner med dødstillene. Veksten i folketallet fra 1865 til 1900 på 71% var da også over gjennomsnittet for Troms fylke. Det spesielle for Tromsøsund var at folketallsveksten var svært jevn gjennom hele perioden, ikke preget av konjunktorene slik tilfellet var for byen.

Legger jeg sammen utflytteroverskuddet og antall nye innflyttere får jeg 842 individer. Dette er adskillig flere enn om jeg summerer utflyttere og emigranter, og styrker min mistanke om underregistrering av utflytterne fra "Tromsø landsogn". Spesielt emigranttallene kan ha vært betydelig høyere, for de som etappeutvandret via byen, vil ha blitt registrert på sitt siste bosted. Når det gjelder utflyttinga til steder utenom fylket, vil jeg imidlertid tro mer på tallene, fordi Tromsø var et nærliggende flytteealternativ for befolkninga i Tromsøsund. Tallene for flytting innen fylket viser da også at byen dominerte klart mht utflyttinga, mens innflytterne i like stor eller større grad kom fra Balsfjord, etterhvert også fra Lenvik. Dette styrker teorien om Tromsøsund som åsted for kjedemigrasjon mellom land og by.

En stor del av de store fødselskullene ble altså værende i Tromsøsund. Næringsøkonomisk kan jeg forklare dette med at jordbruket ble stadig viktigere her hvor man også hadde et godt marked for jordbruksprodukter i byen. Antall hovedpersoner med gårdsbruk steg fra 354 i 1865 til 559 i år 1900. Antallet enefiskere steg også fra 1865 til 1875, men gikk deretter tilbake. Spesielt mange av de bofaste var imidlertid fiskerbønder. I tillegg kunne fiskerbondøkonomien utnytte de store barnekulla: Her var 1360 barn ifølge 1865-tellinga og 2747 ifølge 1900-tellinga, altså mer enn en fordobling. Selv om mange flyttet til byen, valgte enda flere å forbli på hjemstedet hvor primærnæringene hadde et fleksibelt behov for mer arbeidskraft, og hvor de unge kunne håpe å arve en del av gårdsbruket.

¹⁷ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i do tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

1.4 Lenvik storkommune

Lenvik storkommune omfatter nåværende Lenvik og gamle Hillesøy kommune. Hillesøy ble egen kommune allerede i 1855 ved utskillelse fra Lenvik, men i folketellingene 1865 og 1875 er de to kommunene behandlet som ett prestegjeld, slik jeg må gjøre gjennom hele perioden. Lenvik grenset mot Målselv, Balsfjord og Tromsøsund i øst, mot Karlsøy i nord, mot Berg i vest og mot Tranøy i sør. I nord-vest ligger området ut mot storhavet og de ytre delene av Malangen. Lenvik-delen består av de nord-vestre delen av Senja samt halvøyene østover, mens Hillesøy lå på de sør-vestre delene av Kvaløya.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:¹⁸

Periode	Fødte	Døde	Fødselsovsk	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				3744		
1866-70	693	331	362		4106	
1871-75	750	317	433	4399	4539	140
1876-80	776	325	451		4850	
1881-85	845	508	337		5187	
1886-90	981	358	623	5581	5810	229
1891-95	999	406	593		6174	
1896-1900	1094	438	656	6560	6830	270

Også Lenvik hadde store fødselsoverskudd gjennom denne perioden. Med unntak av første halvdel av 1880-tallet var fødselstallene det to- til tredobbelte av dødstallene. På den bakgrunnen er det ikke rart at kommunen, hadde et jevnt overskudd av utflyttere. I forhold til fødselsoverskuddene og sammenlignet med nabokommunene i øst, er det heller merkelig at ikke utflyttingsoverskuddene ble større. Fra 1865 til 1900 vokste folketallet med 75%, eller like raskt som Tromsø by. Dette er ca 10% over gjennomsnittet for Troms. Men mens byen vokste raskt først og sist i perioden, var Lenviks vekst jevn. De årlige vekstratene i promille var for 1865-75: 17,49; 1875-91: 16,79 og 1875-1900: 19,49. Nest etter Berg, Trondenes og Tromsø er dette de høyeste vekstratene i fylket, og for midtperioden blant de høyeste.

¹⁸ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.4.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10-års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865				1875				1900			
	Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N
10-19	0.0	440	0.0	402	* 0.6	484	2.1	483	* 0.0	766	1.0	699
20-17	22.0	286	39.2	309	*18.3	371	36.4	352	*23.6	474	43.3	411
30-39	78.4	241	83.9	218	*76.3	228	80.7	228	*77.9	385	84.3	434
40-49	94.9	175	88.0	184	*87.9	239	90.3	206	*92.2	296	88.8	278
50-59	96.2	105	85.2	108	*91.1	135	88.1	135	*92.5	173	90.3	186
60-69	95.5	89	84.9	106	*93.7	79	90.2	82	*93.8	161	91.6	143
> 70	96.0	50	96.2	53	*84.2	76	74.7	79	*95.8	95	95.9	98
SUM	35.1	1877	37.9	1862	*31.9	2243	35.3	2156	*32.4	3364	37.4	3189

Både menn og kvinner i Lenvik var noe tregere med å gå til alters ifølge 1875- enn ifølge 1865-tellinga. Ved hundreårsskiftet ser det ut til at de hadde tatt det forsømte igjen i aldersklassene under 40. I aldersklassene over 40 var gjerne mer enn 90% av mennene gifte eller i enkestand, mens det samme gjelder i underkant av 90% av kvinnene. Dette til tross for at det i alle tellingene var et lite mannsoverskudd.

1.4.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	55	1.47	*	23	0.50	*	18	0.28
Hovedperson	549	14.66	*	687	15.62	*	1043	15.90
Ektefelle	595	15.89	*	677	15.39	*	1063	16.20
Barn	1727	46.13	*	2174	49.42	*	3510	53.51
Pleie barn	131	3.50	*	91	2.07	*	168	2.56
Svigerbarn	2	0.05	*			*	4	0.06
Barnebarn	3	0.08	*	9	0.20	*	20	0.30
Foreldre	80	2.14	*	75	1.70	*	22	0.34
Søsken	14	0.37	*	21	0.48	*	8	0.12
Annen slekt	2	0.05	*	2	0.05	*	5	0.08
Tjener	417	11.14	*	502	11.41	*	338	5.15
Losji i familien	2	0.05	*	3	0.07	*	229	3.49
Fattig, legd	13	0.35	*	18	0.41	*	11	0.17
Innerst	96	2.56	*	97	2.21	*	88	1.34
Besøkende	2	0.05	*	4	0.09	*	1	0.02
Kår	56	1.50	*	17	0.39	*	32	0.49
SUM =	3744	100.00	*	4399	100.00	*	6560	100.00

Jeg ser at antall barn ble mer enn fordoblet, samtidig som den relative andelen barn økte fra 46% til over 53% av den hjemmehørende befolkninga. Også andelen som er klassifisert som ektefeller økte etter 1875, og dermed økte kjernefamilieprosenten fra 77,9 til 80,2 til 85,8 i de tre tellingene. I tillegg fikk familiene flere pleiebarn å ta seg av, mens antall foreldre og kårfolk gikk ned. Tjenerholdet gikk kraftig tilbake fram mot 1900-tellinga etter å ha vist økning fra 1865 til 1875. Her ser ikke ut til å ha vært noen overgang fra bruk av kategorien pleiebarn til losji i familien, men folk som ble klassifisert som tjenere kan ha blitt klassifisert som losjerende i 1900-tellinga selv om arbeidsoppgavene innen jordbruk og fiske var de samme.

1.4.1.2 Fordeling på yrker

1.4.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere

Hvordan fordelte befolkninga seg på bofaste, inn- og utflyttere?

Tabell 7: Flyttingegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	3012 71%	732 17%	477 11%	4221 99%
1875	3559 73%	840 17%	444 9%	4843 99%
1900	5576 77%	984 14%	700 10%	7260 101%

Tabellen viser at innflytternes andel av befolkninga var stabil fra 1865 til 1875, mens den gikk ned mot hundreårsskiftet, om enn ikke så mye som i Målselv og i Balsfjord. Utflytternes antall ble redusert fra 1865 til 1875, men økte så henimot sin gamle andel av befolkninga ved hundreårsskiftet. Noen dramatisk økning i utflyttinga var det således ikke snakk om i Lenvik, og både inn- og utflytternes andel må ses i lys av de store barnekullene, som først var bofaste, etterhvert også utflyttere.

1.4.2.1 Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttingegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttingegruppene.

Flyttingegrupper	% 1865	N	T	% 1875	N	T	% 1900	N
Bofaste	48.9	3012	*	48.6	3559	*	47.5	5576
Innflyttere	53.7	732	*	50.8	840	*	55.1	984
Utflyttere	52.4	477	*	60.6	444	*	61.1	700
SUM	50.1	4221	*	50.1	4843	*	49.9	7260

Der var et jevnt mannsunderskudd i den bofaste befolkninga. I 1865 ble dette oppveid ved at overskuddet av kvinner var litt større blant innflytterne enn blant utflytterne. Men fra 1875 dominerte kvinnene strømmen ut av Lenvik, de utgjorde noe over 60% av utflytterne. Blant innflytterne var der like mange menn som kvinner i 1875, mens kvinnene igjen var i flertall i 1900-tellinga. Det ser ut til å ha vært spesielle muligheter for menn på arbeidsmarkedet i Lenvik omkring 1875, som både tiltrakk seg mannlige innflyttere og holdt menn på plass i større grad enn kvinner.

Tabell 9: Flyttingegrupper i folketellingene 1865 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		* Utflyttere		* SUM	
	1865	1900*	1865	1900	1865	1900	1865	1900
Ugift	33.6	30.3	* 20.9	18.4	* 27.6	29.8	* 29.4	27.8
Gift	58.9	61.3	* 63.2	70.5	* 63.0	61.3	* 60.6	63.2
Enke	7.6	8.2	* 15.6	11.0	* 9.3	8.9	* 9.9	8.9
Skilt	0.0	0.1	* 0.3	0.1	* 0.0	0.0	* 0.1	0.1
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	1335	2368	* 589	767	* 322	563	* 2246	3698

En større andel av befolkninga i Lenvik over 19 år var gifte i år 1900 enn i år 1865. Det gjelder både de bofaste og innflytterne, men blant innflytterne hadde det skjedd en nedgang i andelen enker/enkemenn, som nesten oppveide økninga i andelen gifte. Hos utflytterne, derimot, hadde andelen ugifte økt noe fra 1865 til 1900, samtidig som både andelen gifte og i enkestand gikk ned. Det ser

1.4.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere		*SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	1.1	25.8	* 3.6	22.7	* 0.0	79.1	* 1.4	30.5
Norsk	76.6	63.2	* 85.6	69.4	* 87.2	10.4	* 79.1	59.0
Same	11.0	6.9	* 3.2	3.3	* 9.2	7.9	* 9.5	6.5
Kven	4.2	0.0	* 5.1	0.3	* 1.4	0.1	* 4.1	0.1
Svensk	0.4	0.0	* 0.7	0.1	* 0.5	0.0	* 0.5	0.0
Blandet	6.6	4.0	* 1.8	4.3	* 1.8	2.4	* 5.3	3.9
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	3559	5576	* 840	984	* 444	700	* 4843	7260

1900-tellinga oppgir etnisitet i mindre grad enn 1875-tellinga, og det er slett ikke gitt at de som ikke fikk etnisitetsdata var norske. Jeg kan vel imidlertid slå fast at den samiske befolkning i liten grad fikk forsterkninger gjennom innflytting fram mot 1875, mens denne gruppas etniske data må ha blitt underrapportert i den siste tellinga. Jeg kan slå fast at samer flyttet ut av Lenvik forut for begge tellingene. En del kvener fins også i 1875, både som bofaste og innflyttere. Det er vanskelig å si hvor de ble av fram mot hundreårsskiftet, men de fins ikke i noen av de kommunene i Troms som hadde gode etnisitetsdata. Enten har de vært i Lenvik med "skjult" etnisitet, eller så har de flyttet ut av fylket.

1.4.2.4 Innbyggernes fødesteder

Tabell 13: Innflytterne fordelt på fødesteder i de tre tellingene:

Sted:	Sør-Norge	Nord-Norge	Troms	Utlandet	N
1865	18,7%	8,1%	65,3%	8,9%	732
1875	24,6%	9,1%	62,3%	4,1%	840
1900	13,4%	12,9%	70,8%	2,9%	984

Den årlige innflyttinga var størst fram mot 1875, men også fram mot 1900 økte antallet innflyttere i Lenvik. I første del av perioden må mange av de nye innflytterne ha kommet fra steder utenfor fylket, for andelene fra Sør-Norge, Nordland og Finnmark økte. Med unntak av Nord-Norge minsket imidlertid disse andelene igjen etter 1875, mens nærinntflytterne fra resten av Troms kom til å dominere i enda sterkere grad.

Tabell 14: 10-års aldersklasser mot landsdel ifølge folketellinga 1875.

	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	> 70	SUM
Sør-Norge	17	12	39	33	29	44	18	15	207
Ellers i Nord-Norge	4	18	18	10	12	7	4	3	76
Ellers i Troms	39	66	109	90	90	61	38	30	523
Heimføding	1161	871	552	318	304	155	96	102	3559
Utlandet	1	0	5	5	10	3	5	5	34
SUM	1222	967	723	456	445	270	161	155	4399

Siden fjerninnflyttinga økte på fram mot 1875-tellinga, har jeg valgt å basere tabellen som viser sambandet mellom fødested og aldersklasse på denne tellinga. Hovedtyngden av utlendinger i materialet er såvidt

gamle at de antakelig har kommet for mange år siden. Men innflyttinga av søringer har antakelig foregått i et par puljer, en for et par tiår siden, da de som var over 50 i 1875 kom, og en ny pulje like forut for denne tellinga, da hele familier må ha kommet sammen med sine barn. Blant innflytterne fra resten av Troms må det også ha vært mye familieflytting, mens folk fra Nordland og Finnmark stort sett har kommet alene.

Innflytterne fra steder utenfor fylket var i 1875 fiskere og bønder, men i enda større grad sysselsatt i sekundær- og tertiærnæringene. Av søringene var spesielt mange håndverkere.

Tabell 15: Kjønn mot fødested i Troms i folketellingene 1865, 1875 og 1900.¹⁹

	Mann	Kvinne	SUM	TMann	Kvinne	SUM	Tann	Kvinne	SUM
1902 Tromsø	7.5	8.3	7.9*	7.0	5.1	5.1*	12.7	8.7	10.3
1911 Kvæfjord	1.4	0.0	0.6*			*	1.1	1.4	1.3
1914 Trondenes	4.7	2.6	3.6*	3.9	3.1	3.4*	4.6	1.7	2.9
1917 Ibestad	11.3	16.2	14.0*	11.3	9.6	10.3*	8.8	8.2	8.5
1924 Målselv	15.6	13.5	14.4*	21.7	22.5	22.2*	17.3	23.4	20.9
1927 Tranøy	23.1	24.8	24.1*	21.7	20.1	20.8*	23.7	25.6	24.8
1929 Berg	6.6	7.5	7.1*	5.7	5.8	5.7*	3.2	4.3	3.9
1933 Balsfjord	10.4	11.3	10.9*	9.1	10.2	9.8*	12.4	10.9	11.5
1934 Tromsøsund	18.4	13.5	15.7*	17.4	19.5	18.5*	13.8	12.8	13.2
1936 Karlsøy	0.9	1.5	1.3*	1.7	2.4	2.1*	1.8	1.7	1.7
1938 Lyngen	0.0	0.4	0.2*	0.0	1.4	0.8*	0.4	0.2	0.3
1941 Skjervøy	0.0	0.4	0.2*	0.4	0.0	0.2*	0.4	0.5	0.4
SUM	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0
	212	266	478*	230	293	523*	283	414	697

Også i Lenvik var alle kommunene i fylket representert, når jeg ser bort fra Kvæfjord i 1875-tellinga. Men igjen dominerte nærinnflyttinga fra nabokommunene med Tranøy på første plass, Målselv på annen og Tromsøsund på tredje plass. Selv om Berg var en liten kommune, kom forbausende få fra denne nabokommunen. I 1875 kunne det skyldes gruvedriften, men fram mot 1900 må forklaringen ha vært en annen. Derimot kom mange innflyttere fra Ibestad, som ligger sør for Tranøy. Dette skyldes dels at både Lenvik og Ibestad lå langs skipsleia med gode kommunikasjoner, dels at det ikke var etniske barrierer her, som det for eksempel var mot flytting til Lyngen. Kvinnene utgjorde flertallet av innflytterne fra så godt som alle kommunene i hver eneste folketelling.

1.4.2.5 Etappeinnflytting

Tabell 16: Hovedpersonens fødested mot barns fødested for familier hvor førstnevnte er innflytter og minst en av de sistnevnte er innflytter og har fødested forskjellig fra hovedpersonens. Data fra folketellinga 1865.

Barn/Hp	Sør-Norge	Nordland	Troms	Finnmark	Utlandet	Sum
Sør-Norg						
Nordland	1					1
Troms	9		4		3	16
Finnmark		1	1			2

¹⁹ I 1875- er en person og i 1900-tellinga to personer uten spesifisert fødested i Troms fjernet fra tabellen.

Vi ser at Finnmark lenge dominerte langdistanseflyttinga innenlands. I 1875 fant jeg fire ganger så mange der som sørpå. Men dette endret seg fram mot 1900, for da dro bare noe over halvparten dit av dem jeg registrerer. Regner jeg med dem som jeg ikke har data for i Sør-Norge, er kanskje fifty-fifty deling av utflyttere mellom Finnmark og resten av landet et realistisk anslag. Tabellen viser også at menn var i klart flertall blant disse langdistanseflytterne, spesielt gjelder det for 1900-tellinga, og særlig blant dem som dro til Finnmark.

Der skilte tre kommuner seg ut som flyttemål. Ifølge folketellinga år 1900 var der 55 fra Lenvik i Nordkapp, 34 i Tana og 33 i Vardø. Jeg vil ikke legge særlig vekt på at det siste viser flytting fra landsbygd til by, i denne sammenheng fungerte Vardø som et stort fiskevær. Riktignok finner jeg en og annen handelsmann og håndverker, men det store flertall av utflyttede menn var fiskere, mens kvinnene er ført som hustruer og tjenestejenter.

I Nordland dominerte to kommuner utflyttinga. Den ene er som ventet Ankenes, hvor jeg finner en rekke jernbanearbeidere, noen også med fiske som binæring. De fleste som flyttet dit var da også menn, men i resten av Nordland var kvinnene i flertall. Den andre tilflyttingskommunen var Dverberg hvor hele 27 hadde slått seg ned, de fleste kvinner med tjenerstatus. Når yrkessammensetninga ikke kan forklare den konsentrerte flyttinga dit, fatter jeg mistanke til at stedets baptistprest, som var født i Lenvik, har fungert som katalysator eller "onkel". Flere av utflytterne til Dverberg er markert som dissenterne. Det hører også med i bildet at antall barn fra Lenvik i Nordland er såvidt høyt, at en del av migrasjonen dit må ha foregått som familieflytting.

1.4.3 Oppsummering av Lenviks migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Lenvik 1865 til 1900.²⁰

Periode	Nye innflyttere	Utflyttere-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	108	140	648	-33	26	62
1875-1900	144	499	2035	256	179	264
Sum	252	639	2683	223	205	326

Kolonne to og tre viser at Lenvik var temmelig lite attraktivt som tilflyttingsmål i annen halvdel av 1800-tallet. Antall utflyttere oversteg antall innflyttere med over 600 individer. Jeg ser også at utflyttinga aksellererte mens innflyttinga ble mindre og mindre. De tall jeg har for utflytting summerer seg til 754 personer, mens utflytteroverskudd pluss nye innflyttere gir 891 utflyttere. Dette er ytterligere grunn til å anta at emigranttallene er for lave, for i perioden 1871-75 er det ikke notert emigranter fra Lenvik i NOS.

Selv om utflyttinga bremset befolkningsveksten i betydelig grad, økte folketallet i Lenvik fra 3744 innbyggere i 1865 til 6560 ifølge 1900-tellinga. Dette er en økning på 75,2%, noe som er mer enn de andre rene primærnæringskommunene i fylket. Jeg ser da også at dødstillene reduserte folketallet langt mer enn utflyttinga. Fødselsoverskuddene i Lenvik var imidlertid så store at folkeveksten allikevel ble svært stor. Man må spørre seg hvorfor ikke utflyttinga ble større med slike fødselsoverskudd. En grunn er den omfattende gårddelinga. I 1865 satt

²⁰ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

491 hovedpersoner i folketellinga på egne bruk, i 1900 var det 704. Fordoblingen av barnetallet i kommunen er en ytterligere forklaring på hvordan fiskerbondøkonomien kunne ta vare på mange nye innbyggere. I denne sammenhengen hører også den voksende gruppa enefiskere hjemme. Det ble utover i hundreåret mer og mer alminnelig å langpendle til de gode fiskeriene ute på kysten.²¹

Lenvik hadde i 1875 ei gruppe kvener som utgjorde nær 5% av befolkninga. Denne var mindre både i 1865 og 1900. Mange kvener hadde flyttet inn før 1875, hvor de siden ble av er uklart. Antallet samer gikk nedover, i relative tall så mye som fra 13% i 1865 til 6% i år 1900. Samtidig utgjorde den blandede del av befolkninga en stabil andel, om den enn økte i absolutte tall. At noe av denne nedgangen i antall samer skyldes utflytting, går fram av folketellingene for de andre kommunene i Troms.

Om lag 2/3 av innflytterne til Lenvik kom fra andre deler av fylket, mens søringene utgjorde 1/4 i 1875 mot bare 1/7 i 1900-tellinga. Samtidig gikk andelen innflyttere fra utlandet ned, mens landsdelen selv i stigende grad ble rekrutteringsbase. I Troms kom de fleste innflytterne fra Tranøy, Målselv, Tromsøsund og Balsfjord. Disse nabokommunene sto også for mesteparten av den fylkesinterne utflyttinga, sammen med Tromsø. Balsfjord fikk allikevel stadig mindre betydning som flyttemål. Flyttinga ut av Troms gikk først og fremst til Finnmark, men Nordland ble etterhvert også et viktig mål.

²¹ Amtmannens 5-årsberetning, 1896-1900, side 26.

1.5 Berg

Berg kommune ligger på yttersida av Senja. Den var den minste kommunen i Troms mht folketall. I nord og øst grenser den til Lenvik, i øst og sør mot Tranøy. I 1902 ble Torsken utskilt fra Berg. Fra 1872 til 1886 var Senjen nikkerverk i drift i kommunen med opp til 500 ansatte. Dette er behandlet i ei hovedoppgave. Ellers er der ikke skrevet noen samlet bygdehistorie for Berg.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:²²

Periode	Fødte	Døde	Overskudd	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				810		
1866-70	150	83	67		877	
1871-75	258	121	137	1738	1014	-724
1876-80	321	119	202		1940	
1881-85	301	170	131		2071	
1886-90	308	116	192	1633	2263	630
1891-95	324	148	176		1809	
1896-1900	363	130	233	2239	2042	-197

Tabellen viser at Berg hadde en svært ujevn utvikling av folketallet. Fra 1865 til 1875 steg folketallet kraftig, det ble mer enn fordoblet. Så fulgte en nedgang fram til 1891, men hundreårets siste tiår ga ny folkevekst om enn på langt nær så kraftig som tidligere. Den store veksten i første del av perioden skyldtes mest at Berg hadde et rekordstort overskudd av innflyttere, nesten like stort som befolkninga pr 1865. Kolonnen til høyre viser også at nedgangen i folketallet skyldtes en nesten like massiv utflytting. På 1890-tallet bidro et nytt innflyttingsoverskudd til folketallsveksten. Det kan ikke herske noen tvil om at hovedårsaken til den ujevne utviklingen i folketallet var opprettelsen og nedleggingen av nikkerverket.

Innflyttinga i periodens siste del viser imidlertid at også andre faktorer kunne trekke folk til Berg, for eksempel gode fiskerier. Dessuten ser vi at kommunen fra ca 1870 hadde solide fødselsoverskudd i og med at fødselstallene stort sett lå over det doble av dødstallene. Fra 1890 var dette hoveddrivkraften bak folketallsveksten.

²² Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.5.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865			1875			1900					
	Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N
0-9	0.0	114	0.9	107	* 0.4	233	0.0	231	* 0.3	336	0.3	329
10-19	0.0	91	2.5	80	* 0.0	166	2.6	152	* 0.0	257	1.9	208
20-29	21.9	64	42.5	73	*27.5	211	63.1	141	*34.9	189	52.7	186
30-39	81.6	49	89.7	39	*62.2	148	84.3	89	*84.7	131	82.0	133
40-49	87.8	41	94.7	38	*84.5	110	82.4	74	*88.3	94	85.5	83
50-59	100.0	36	84.0	25	*88.5	52	95.0	40	*85.7	70	91.5	71
60-69	84.2	19	89.5	19	*96.8	31	77.8	18	*93.3	45	90.2	41
> 70	100.0	7	87.5	8	*68.8	16	69.2	26	*90.3	31	94.3	35
SUM	35.4	421	38.6	389	*34.2	967	38.8	771	*33.9	1153	38.5	1086

Berg hadde både før, under og etter driften av nikkerverket et betydelig mannsoverskudd, men størst var det i 1875 etter innflyttingsbølgen. Da var det blitt mulig for en større andel av aldersgruppa 20-29 å gifte seg, mens det motsatte var tilfelle på alderssteget over, og spesielt for mennene. Ved hundreårsskiftet var tallene for gifte menn og kvinner i de ulike aldersklassene blitt mer normale igjen.

1.5.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	30	3.70	*	3	0.18	*	4	0.18
Hovedperson	124	15.31	*	286	16.46	*	364	16.26
Ektefelle	126	15.56	*	278	16.00	*	342	15.27
Barn	374	46.17	*	746	42.92	*	1185	52.93
Pleie barn	34	4.20	*	55	3.16	*	47	2.10
Svigerbarn			*			*	9	0.40
Barnebarn	4	0.49	*			*	5	0.22
Foreldre	17	2.10	*	29	1.67	*	4	0.18
Søsken	4	0.49	*	10	0.58	*	1	0.04
Annen slekt	5	0.62	*	1	0.06	*	9	0.40
Tjener	69	8.52	*	98	5.64	*	140	6.25
Losji i familien			*	1	0.06	*	123	5.49
Fattig, legd			*	6	0.35	*		
Innerst	22	2.72	*	183	10.53	*	4	0.18
Besøkende			*	40	2.30	*	2	0.09
Kår	1	0.12	*	2	0.12	*		
SUM =	810	100.00	*	1738	100.00	*	2239	100.00

Antall barn økte kraftig gjennom hele perioden. Men i relative tall gikk andelen barn ned fra 1865 til 1875 for så å øke til over 50% i år 1900. Regner jeg to ektefeller og barn pr kjernefamilie, bodde 77% av befolkninga sammen på denne måten i 1865 mot 75% i 1875 og 83% i år 1900. Nedgangen i 1875 skyldes det store antall innerster, dvs verksarbeidere som bodde til leie i tilknytning til andres husholdninger. Tjenerantallet steg fra telling til telling, men relativt sett gikk andelen tjenere kraftig ned i det første tiåret. Det må jeg se i sammenheng med mulighetene til å få bedre betalt arbeid ved verket. Det er spesielt for Berg at tjenerandelen steg i periodens siste del. Paradoksalt nok hadde kommunen bare folk notert som fattige eller på legd i folketellingene i 1875, da verket var i full drift og skulle skape velstand. Men samtidig hadde innflyttinga

1.5.2 Bofaste, innflyttere og utflyttere

Hvordan fordelte befolkninga seg på bofaste, inn- og utflyttere?

Tabell 7: Flyttingegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	643 66%	167 17%	164 17%	974 100%
1875	866 46%	872 46%	160 8%	1898 100%
1900	1643 67%	596 24%	214 9%	2453 100%

I 1865 balanserte tallene for innflyttere og utflytting til resten av fylket hverandre. Tilstømmingen av arbeidere til verket førte til at der pr 1875 var flere innflyttere enn innfødte i kommunen. Samtidig hadde utflyttinga til resten av fylket stagnert fullstendig. I 1900-tellinga utgjorde innflytterne om lag 1/4 av befolkninga, samtidig som antallet utflyttere til Troms hadde økt noe i absolutte, men ikke i relative tall.

1.5.2.1 Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttingegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttingegruppene.

Flyttingegrupper %	1865 N	T %	1875 N	T %	1900 N
Bofaste	48.1	643	*47.2	866	*46.3
Innflyttere	47.9	167	*41.5	872	*54.7
Utflyttere	55.5	164	*59.4	160	*63.6
SUM	49.3	974	*45.6	1898	*49.8

Der var kvinneunderskudd blant innflytterne til Berg allerede i 1865, og dette økte kraftig i 1875-tellinga. I 1900 finner jeg det vanlige overskuddet av kvinner blant innflytterne. Blant utflytterne var det stadig overskudd av kvinner, og dette økte fra telling til telling. Både verket og fiskeriene trengte først og fremst mannlig arbeidskraft, mens kvinner hadde større muligheter på arbeidsmarkedet andre steder.

Tabell 9: Flyttingegrupper i folketellingene 1865 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	33.6	30.8	31.4	*	15.9	36.2	22.2	*	29.0	28.8	24.7
Gift	55.2	59.5	60.2	*	70.5	58.9	66.7	*	57.3	57.6	66.9
Enke	10.1	8.8	8.4	*	12.1	5.0	10.6	*	13.7	12.9	8.4
Skilt	1.0	0.9	0.0	*	1.5	0.0	0.4	*	0.0	0.8	0.0
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	286	331	628	*	132	625	481	*	124	132	154

Blant de bofaste minket andelen som var ugifte fram til 1875 for så å øke igjen fram mot år 1900. Andelen innflyttere som giftet seg svingte med verkets drift. Da det var i gang, var der mange ugifte innflyttere, litt flere enn i den bofaste befolkning over 20 år. Fram mot hundreårsskiftet ble andelen gifte innflyttere mer normal. Blant utflytterne endret bildet seg bare sakte i retning av at en stadig større andel av utflytterne var gifte, mens færre satt i enkestand.

Tabell 10: Gjennomsnittlig alder for flyttingegruppene i folketellingene:

Folketell.	Bofaste	Innflytt	Utflytt	Samlet
1865	22	36	37	27
1875	20	29	37	26
1900	19	36	34	25

Etableringen av nikkilverket betød en foryngelseskur for befolkninga i Berg. Først gikk gjennomsnittsalderen blant innflytterne ned, og disse fikk barn, noe som også førte til en yngre bofast befolkning. Til sist ser jeg at utflytternes alderssnitt ble redusert etterhvert som den nye generasjon flyttet ut av kommunen.

1.5.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
Bonde	5.2	6.7	* 5.2	3.5	* 10.3	16.3	* 5.7	6.4
Avhengig	3.0	0.9	* 41.3	2.3	* 2.6	4.7	* 24.8	1.8
Sek-Tert	5.2	2.7	* 17.8	15.0	* 25.6	16.3	* 14.4	8.9
Bonde og fisker	45.9	44.2	* 17.4	29.5	* 20.5	32.6	* 27.2	37.3
Avhengig og fiske	0.0	3.6	* 1.7	4.6	* 10.3	2.3	* 2.0	3.9
Sek-Tert og fiske	3.0	6.2	* 0.0	7.5	* 0.0	0.0	* 1.0	6.1
Bare fisker	37.0	33.5	* 13.0	33.5	* 28.2	16.3	* 22.5	31.8
Andre	0.7	2.2	* 3.5	4.0	* 2.6	11.6	* 2.5	3.9
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0
N=	135	224	* 230	173	* 39	43	* 404	440

Som ventet dominerte bonde- og fiskerinæringa blant de bofaste i begge tellingene. Disse har tydeligvis i liten grad blitt dratt direkte inn i arbeidet ved nikkilverket. Allikevel kan verket ha betydd betydelige tilskudd til inntektene også for dem i form av leveranser av mat, materiell og transport. Blant innflytterne hadde oppimot halvparten direkte tilknytning til verket. I 1900-tellinga er dette kompensert ved at der fantes færre innflyttere i kommunen, ved at flere hadde skaffet seg gårdsbruk og ved større deltakelse i fiskeriene. Blant utflytterne blir yrkesgruppene for små til å være gjenstand for kommentarer.

1.5.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	0.0	93.3	* 0.0	84.6	* 1.2	87.4	* 0.1	90.7
Norsk	98.2	5.5	* 69.8	7.9	* 97.5	11.2	* 85.1	6.6
Same	0.1	0.8	* 1.4	3.9	* 0.6	0.9	* 0.7	1.6
Kven	1.5	0.4	* 24.2	3.5	* 0.0	0.5	* 11.8	1.1
Svensk	0.1	0.0	* 3.7	0.2	* 0.0	0.0	* 1.7	0.0
Blandet	0.1	* 0.9	* 0.6	* 0.6	* 0.5			
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	866	1643	* 872	596	* 160	214	* 1898	2453

Denne tabellen viser at det blant de bofaste og utflytterne fra Berg var få med notering om annen etnisk bakgrunn enn norsk. Jeg ser at de fleste kvener, samer og blandede var innflyttere, både i 1875 og

Tabell 15: Kjønn mot fødested i Troms i folketellingene 1865, 1875 og 1900. Relative tall.

	Mann	Kvinne	SUM T	Mann	Kvinne	SUM T	Mann	Kvinne	SUM
1902 Tromsø	2.8	1.4	2.1*	7.7	7.1	7.4*	5.7	6.9	6.4
1911 Kvæfjord	1.4	0.0	0.7*	2.1	0.6	1.3*	1.9	0.4	1.0
1914 Trondenes	33.8	22.5	28.2*	18.2	12.3	15.1*	7.6	11.6	10.0
1917 Ibestad	15.5	16.9	16.2*	16.1	14.8	15.4*	12.7	16.7	15.1
1924 Målselv			*	1.4	1.9	1.7*	3.2	2.1	2.6
1927 Tranøy	18.3	22.5	20.4*	12.6	15.5	14.1*	34.4	25.8	29.2
1931 Lenvik	22.5	29.6	26.1*	22.4	25.2	23.8*	26.8	27.9	27.4
1933 Balsfjord			*	9.1	4.5	6.7*	1.3	3.0	2.3
1936 Tromsøsund	4.2	4.2	4.2*			*	2.5	1.3	1.8
1934 Karlsøy	1.4	1.4	1.4*	2.1	4.5	3.4*	1.9	1.7	1.8
1938 Lyngen	0.0	1.4	0.7*	2.1	3.9	3.0*	1.9	2.1	2.1
1941 Skjervøy			*	6.3	9.7	8.1*	0.0	0.4	0.3
SUM	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0
N=	71	71	142*	143	155	298*	157	233	390

Tabellen viser at selv om innflyttinga fra resten av fylket ble fordoblet mellom 1865 og 1875, så endret ikke sammensetninga av innflytterne seg mye. Likevekt mellom kjønnene ble riktignok erstattet av et lite kvinneoverskudd. Men det var de fire kommunene i sør og øst: Lenvik, Ibestad, Trondenes og Tranøy som fortsatte som hovedleverandører av innflyttere, selv om den innbyrdes rangeringen av dem ble noe annerledes. Innflyttinga fra Trondenes og Ibestad var betydelig selv om disse ikke hadde felles grense med Berg. Viktigere var at de ikke lå langt unna når vi ser på skipsleia og var lett tilgjengelige med lokale båtruter.

Sammensetninga av de fylkesinterne innflytterne endret seg mer etter verksnedleggelsen. Mens langdistanseflytterne dro bort, kom flere innflyttere fra Troms til. Det gjaldt i særdeleshet kvinnene. Men nå betød direkte naboskap mer enn beliggenhet ved skipsleia, og det gjaldt både for menn og kvinner. Ifølge 1900-tellinga sto Tranøy og Lenvik for nær 60% av innflyttinga fra fylket, Ibestad beholdt sin prosentandel og Trondenes sakk akterut.

1.5.2.5 Etappeinnflytting

Tabell 16: Hovedpersonens fødested (horisontalt) mot barns fødested (vertikalt) for familier hvor førstnevnte var innflytter og minst en av de sistnevnte var innflytter og hadde fødested forskjellig fra hovedpersonens. Data fra folketellinga 1875.

Barn/Hp	Sør-Norge	Nordland	Troms	Finnmark	Utlandet	Sum
Sør-Norg	2				1	3
Nordland	4		1		1	6
Troms	11	1	7	4	9	32
Finnmark	13	1	2	3	9	28
Utlandet	2				1	3
Sum	32	2	10	7	21	72

Ved å liste ut alle hushold der hovedperson og barn var født i ulike kommuner, og utenfor Berg, har jeg kunnet gjøre en mer systematisk gjennomgang av etappeflyttinga for familier som hadde innvandret til Berg ifølge 1875-tellinga enn den som er gjort i Andersens

Et spesiallaget program søkte gjennom alle RHD's tellinger for områder utenfor Troms. Det plukket fram alle personer hvor et av ordene 'Berg eller "Torsken"', ble funnet i fødestedsfeltet. Stedsnavnet Berg er i bruk mange steder, blant annet også om et sogn i Østfold. Dette gir problemer med sammenblanding med andre kommuner ved søking. Jeg har derfor i Sør-Norge bare tatt med de personer hvor det eksplisitt er henvist til Berg i Troms eller på Senja. Resultatet av søkene finner vi i tabellen nedenfor.

Tabell 18: Antall personer født i Lenvik som ble funnet i RHD's materiale utenfor Troms i 1865, 1875 og 1900. Oversikt etter hhv kjønn og landsdel.

Telling	Menn	Kvinner	Sum	Sør-Norg	Nordland	Finnmrk
1865	1	3	4	1	1	2
1875	5	4	9	1	2	6
1900	34	37	71	1	50	20

Som vi ser var den fylkeseksterne utflyttinga fra Berg kommune svært beskjeden, også i forhold til folketallet fram til 1875. Deretter tok den seg noe opp fram til 1900. De fleste finner jeg i Nordland, hvorav 34 i Ankenes. Et par av dem var jernbanearbeidere, men de fleste var kvinner i de typiske hustru- og tjenerrollene. Dessuten finner jeg mange barn, noe som kan tyde på at verksarbeidere har flyttet videre til anlegget av Ofotbanen. I Finnmark finner jeg bare tre fiskere fra Berg, resten av utflytterne viser spredning på mange slags yrkesroller.

1.5.3 Oppsummering av Bergs migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Berg 1865 til 1900.²⁶

Periode	Nye innflyttere	Utflyttere-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	705	-724	204	-4	5	10
1875-1900	-276	433	683	54	62	33
Sum	429	-291	887	50	67	43

Berg var den kommunen i Troms som relativt sett hadde sterkest folkevekst i perioden. Fra en befolkning på 810 innbyggere i 1865, vokste tallet til 2239 i år 1900, en vekst på 114,6%. Mesteparten av veksten i folketallet kom før 1875, i forbindelse med etableringen av Nikkelverket, og ved avviklingen av dette gikk folketallet tilbake, for så å vokse igjen på 1890-tallet pga de gode kystfiskeriene. Overskuddet av innflyttere var svært stort mellom 1865 og 1875, nesten like stort som det samlede folketallet i 1865. Selv om overskuddet av utflyttere var betydelig i delperioden 1875 til 1891, hadde Berg allikevel et innflytteroverskudd i hele perioden på 300 mennesker. Perioden sett under ett er det klart at selv i Berg var fødselsoverskuddene viktigere enn innflyttinga som direkte drivkraft bak veksten i folketallet. Bare i den første 10-årsperioden var nettoinnflyttinga større enn fødselsoverskuddet.

²⁶ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

Legger jeg sammen utflyttere til Troms, til resten av landet og oversjøisk utvandring, får jeg 160 individer. Veksten i innflyttertallet fra 1865- til 1900-tellinga minus overskuddet av innflyttere gir 138 personer. Begge beregningsmåter tyder altså på at utflyttinga fra Berg var meget begrenset. Her var nok relativt gode muligheter for å finne nye levebrød, hvor kort utror til rike fiskerier kunne livnære en stor og voksende befolkning av enefiskere. Antall hovedpersoner med gårdsbruk økte fra 98 til 171, samtidig som barnetallet økte fra 374 til 1185. I Berg hadde fiskerbondøkonomien plass til svært mange fler enn dem som bodde der i 1865.

De mange som flyttet inn for å arbeide på verket, ble imidlertid borte igjen. Og de har jeg ikke talt blant utflytterne, for de var nesten utelukkende født andre steder enn i Berg. Oversikten over etappevandring viser at de hadde fått barn mens de bodde i andre verkssamfunn tidligere. Nå reiste de videre, for eksempel til jernbaneanleggene i Ofoten. I forbindelse med Verket fikk Berg et betydelig innslag av kvener, men også de fleste av disse forsvant igjen etter nedleggelsen. I de to første tellingene var der nesten ikke spor av samer, men i 1900-tellinga finner jeg ei gruppe på 138 personer. Det er vanskelig å forklare dette med annet enn innflytting mellom 1875 og 1900.

Ved opprettelsen av Verket kom der mange innflyttere til Berg både fra Sør-Norge og utlandet. Ser jeg bort fra dette fremmedelementet, hadde Berg størst utveksling av inn- og utflyttere med Tranøy, Lenvik, Ibestad og Trondenes. Ut av fylket dro flere til Nordland enn til Finnmark.

1.6 Tranøy med Dyrøy og Sørreisa

Fram til 1886 besto Tranøy prestegjeld og kommune både av nåværende Tranøy, Dyrøy og Sørreisa kommuner. Jeg har imidlertid valgt å holde kommunen samlet gjennom hele undersøkelsesperioden. Dermed dekket denne kommunen de sørøstlige delene av Senja, Dyrøya og fastlandet øst for Solbergfjorden og Dyrøysundet. I nord grenset da Tranøy mot Lenvik, i øst mot Målselv, i sør mot Ibestad og i vest mot Berg og mot havet. Grensa i øst gikk under ei mil fra Setermoen.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:²⁷

Periode	Fødte	Døde	Overskudd	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				3294		
1866-70	566	255	311		3605	
1871-75	631	219	412	3885	4017	132
1876-80	688	315	373		4258	
1881-85	681	322	359		4617	
1886-90	715	306	409	4716	5026	310
1891-95	782	320	462		5178	
1896-1900	839	308	531	5213	5709	496

Tabellen viser at folketallet i Tranøy steg ganske jevnt gjennom hele perioden. Fra 1865 til 1900 steg det med 1919 personer eller 58,3%, altså i underkant av gjennomsnittet for Troms. Den årlige veksten var størst fra 1865 til 1875, og avtok fra folketelling til folketelling. Samtidig ser jeg at overskuddet av utflyttere ble større utover i perioden. Ialt flyttet 938 personer fler ut av Tranøy enn det antall mennesker som flyttet inn til kommunen. Dette bidro til at folkeveksten i Tranøy ikke ble blant de sterkeste i fylket. Like viktig var at fødselsoverskuddene relativt sett heller ikke var blant de største. Overskuddet var i alle periodene større enn antall døde, men de var aldri det doble av dødstallene.

²⁷ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.6.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865			1875			1900					
	Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N	*Mann	N	Kvinne	N
0-9	0.5	402	1.3	378	* 0.0	532	0.2	484*	0.4	723	0.1	677
10-19	0.0	386	0.6	355	* 0.2	415	1.0	410*	0.2	589	0.2	502
20-29	13.8	282	30.3	261	*14.1	334	29.3	300*	16.3	393	36.3	402
30-39	72.8	228	76.3	232	*69.3	231	77.5	231*	73.1	327	80.8	312
40-49	84.8	165	79.9	159	*83.7	209	82.8	192*	89.5	228	92.4	223
50-59	87.6	97	87.7	106	*84.8	145	79.6	137*	87.6	178	89.7	155
60-69	95.1	61	80.8	73	*91.5	71	83.8	80*	86.3	139	90.1	131
> 70	90.7	43	86.2	65	*87.8	49	80.0	65*	89.3	122	87.5	112
SUM	31.8	1664	36.7	1629	*30.9	1986	34.7	1899*	33.2	2699	38.2	2514

Fra 1865 til 1875 skjedde lite med andelen som var eller hadde vært gifte i aldersklassene 20 til 40. Fra 1875 til 1900 økte imidlertid denne andelen noe, særlig blant kvinnene. Blant de eldre var der en nedgang i andelen gifte mellom 1865 og 1875, mens andelen gifte blant dem økte noe igjen fram mot hundreårsskiftet. Det er verdt å merke seg at andelen som ikke har vært gift kunne være over 20% i aldersklassene over 40 år, og at denne andelen normalt var over 10%.

1.6.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	138	4.19	*	57	1.47	*	13	0.23
Hovedperson	415	12.60	*	544	14.00	*	818	15.69
Ektefelle	473	14.36	*	571	14.70	*	817	15.67
Barn	1426	43.29	*	1857	47.80	*	2648	50.80
Pleiebarn	96	2.91	*	117	3.01	*	152	2.92
Svigerbarn	2	0.06	*	3	0.08	*	23	0.44
Barnebarn	3	0.09	*	5	0.13	*	29	0.56
Foreldre	41	1.24	*	80	2.06	*	24	0.46
Søsken	17	0.52	*	37	0.95	*	21	0.40
Annen slekt	1	0.03	*	13	0.33	*	15	0.29
Tjener	474	14.39	*	387	9.96	*	292	5.60
Losji i familien			*	1	0.03	*	312	5.99
Fattig, legd	15	0.46	*	31	0.80	*	20	0.38
Innerst	147	4.46	*	140	3.60	*		
Besøkende			*	23	0.59	*	2	0.04
Kår	46	1.40	*	19	0.49	*	28	0.54
SUM =	3294	100.00	*	3885	100.00	*	5213	100.00

Også i Tranøy økte barnetallene, både absolutt og relativt sett. En større og større andel av befolkninga bodde i kjernefamilier; i 1865 72%, i 1875 77% og i 1900 82%. Jeg har da regnet to ektefeller og barn, mens pleiebarn ikke er regnet med. Antallet foreldre eller personer på kår gikk noe ned gjennom perioden. Den drastiske reduksjonen kom imidlertid i tjenerholdet, som ble redusert fra ca 14% til vel 5% gjennom denne perioden. Samtidig økte andelen kalt "losji i familien", og det kan vel være at arbeidsoppgavene deres ikke var så forskjellige fra tjenernes. Innerstbetegnelsen forsvant imidlertid fra husstandsrubrikken samtidig, så jeg må konkludere med at tjenerholdet nok reelt sett gikk kraftig ned og at deres oppgaver i stor grad må ha blitt overtatt av hjemmeværende barn. Også i Tranøy

Tabell 7: Flyttegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	2523 69%	771 21%	371 10%	3665 100%
1875	2975 69%	910 21%	450 10%	4335 100%
1900	4280 72%	933 16%	748 13%	5961 101%

En stadig større del av befolkninga med tilknytning til Tranøy var født der og bodde i kommunen. Fra 1865 til 1875 økte antallet innflyttere så mye at også deres relative andel av befolkninga steg ørlite. Dette kan skyldes ringvirkninger fra Nikkelverket i Berg, fordi leveranser til verket kunne gi levebrød for mange mennesker i en relativt vid sirkumferens. Fjordfisket var også rikt i årene før 1875-tellinga. (En tilsvarende utvikling, om enn mindre tydelig, kan jeg se i Lenvik.) Fra 1875 til 1900 vokste den bofaste befolkning kraftig, mens innflyttinga stagnerte. Antallet utflyttere til resten av fylket steg gjennom hele perioden.

1.6.2.1 Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttegruppene.

Flyttegrupper	% 1865	N	T	% 1875	N	T	% 1900	N
Bofaste	49.5	2523	*	48.9	2975	*	47.3	4280
Innflyttere	49.4	771	*	48.8	910	*	52.6	933
Utflyttere	59.0	371	*	57.1	450	*	62.7	748
SUM	49.6	3665	*	49.7	4335	*	50.0	5961

I 1865 var kjønnsfordelingen nøytral blant innbyggerne i Tranøy, mens utflytterne som vanlig hadde kvinneoverskudd. Dette overskuddet økte litt fram til hundreårsskiftet. I 1875 hadde der oppstått et lite mannsoverskudd i Tranøys befolkning, og spesielt siden det var erstattet med kvinneoverskudd blant innflytterne i 1900-tellinga, er det igjen grunn til å peke på ringvirkninger fra nikkelverket omkring 1875. Det stadige mannsoverskuddet i den bofaste befolkninga er det naturlig å sette i sammenheng med behovet for arbeidskraft i fiskeriene.

Tabell 9: Flyttegrupper i folketellingene 1865 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	39.7	40.0	35.3	*	30.7	33.8	23.0	*	26.9	24.4	25.0
Gift	51.6	53.1	57.1	*	57.8	57.7	65.4	*	61.7	66.6	62.0
Enke	8.6	6.8	7.5	*	11.1	8.2	11.4	*	11.4	9.1	13.1
Skilt	0.1	0.1	0.1	*	0.3	0.4	0.3	*	0.0	0.0	0.0
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	1180	1333	1965	*	592	711	757	*	316	353	597

Den bofaste befolkninga var i større grad gifte fra telling til telling. I 1875 skyldtes det imidlertid at en mindre andel var i enkestand. Det gjelder også for innflytterne, og forklaringen kan ikke være at innflyttinga førte til lavere gjennomsnittsalder. Blant utflytterne gikk andelen ugifte og i enkestand noe ned i 1875, men steg igjen ifølge 1900-tellinga.

Tabell 10: Gjennomsnittlig alder for flyttegruppene i folketellingene:

Folketell.	Bofaste	Innflytt	Utflytt	Samlet
1865	23	36	39	27
1875	22	36	37	27
1900	23	40	37	27

Tabellen over flyttegruppene gjennomsnittsalder viser at de bofaste i Tranøy ble yngre fra 1865 til 1875, mens innflytternes gjennomsnittsalder først økte i tidsrommet fram mot år 1900, da innflyttinga stagnerte. Utflytternes gjennomsnittsalder sank i perioden etter 1865 fra 39 til 37 år samtidig som deres antall økte.

1.6.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
Bonde	18.6	22.5	* 16.8	28.4	* 24.3	22.3	* 18.9	23.9
Avhengig	2.1	1.9	* 6.9	2.8	* 2.6	2.8	* 3.7	2.3
Sek-Tert	4.5	6.8	* 18.5	22.0	* 16.5	19.6	* 10.6	12.6
Bonde og fisker	49.3	50.5	* 25.0	21.2	* 36.5	29.6	* 40.0	40.0
Avhengig og fiske	11.0	2.9	* 9.9	4.8	* 1.7	3.4	* 9.3	3.4
Sek-Tert og fiske	1.2	2.5	* 3.9	5.2	* 0.9	1.7	* 2.0	3.0
Bare fisker	9.5	9.7	* 14.7	11.2	* 13.9	11.2	* 11.7	10.3
Andre	3.8	3.2	* 4.3	4.4	* 3.5	9.5	* 3.9	4.5
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	420	630	* 232	250	* 115	179	* 767	1059

Til tross for en kraftig økning i antallet hovedpersoner blant de bofaste økte andelen som satt som bonde fra 1875 til 1900. Den alt overveiende andel av familiene, eller om lag 70% brukte altså egen eller bygslet jord. Denne andelen var klart mindre blant inn- og utflyttere, hvor denne andelen lå omkring 50%. Den økte noe for innflytterne og gikk noe ned blant utflytterne. Blant flytterne var resten av hovedpersonene helst sysselsatt i sekundær- og tertiærnæringene, og deres andel av befolkninga var økende. Mange av flytterne var fiskere. Blant innflytterne hadde også mange avhengig status, for eksempel som husmenn, men dette var ei gruppe i tilbakegang. Svært få bofaste måtte nøye seg med avhengig status.

1.6.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	0.0	87.7	* 0.0	86.6	* 0.2	65.5	* 0.0	84.8
Norsk	90.2	6.8	* 84.4	4.0	* 88.2	27.3	* 88.7	8.9
Same	6.3	4.8	* 8.9	6.6	* 7.8	3.2	* 7.0	4.9
Kven	1.0	0.2	* 4.9	2.7	* 1.3	0.1	* 1.9	0.6
Svensk	0.1		* 0.3		* 0.0		* 0.1	
Blandet	2.4	0.5	* 1.4	0.1	* 2.4	3.9	* 2.2	0.9
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	2975	4280	* 910	933	* 450	748	* 4335	5961

Ankenes, Dverberg og Vågan. Yrkesopplysningene forteller om jernbanearbeidere og om fabrikkarbeidere i Vågan. Men først og fremst om de mange tjenere og husmødre. For mens mennene var i flertall til Finnmark, var de fleste nordlandsflytterne kvinner.

Gjennom alle tellingene var de gifte utflytterne i flertall. Aldersopplysningene forteller meg dessuten at mange må ha flyttet ut som hele familier. Det gjelder spesielt til Nordland før år 1900, der var 15 barn under 10 år født i Tranøy. Jeg fant flere dissenterere i Dverberg, slik jeg også gjorde da jeg studerte utflytterne fra Lenvik.

1.6.3 Oppsummering av Tranøys migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Tranøy 1865 til 1900.²⁹

Periode	Nye innflyttere	Utflytterovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	139	132	474	79	-23	232
1875-1900	23	806	1571	298	174	297
Sum	162	938	2045	377	151	529

Kolonne nr to viser at Tranøy etter 1875 var relativt lite ettertraktet som tilflyttingsmål. Antall innflyttere økte riktignok noe i første del av min periode, men så stagnerte innflyttinga samtidig som utflyttinga fra kommunen aksellererte. Dette resulterte i et overskudd av utflyttere på henimot 1000 personer, noe som i betydelig grad bremset befolkningsøkninga i Tranøy. Denne ble da også noe lavere enn gjennomsnittet for fylket (58,3%). Et flertall av de utflytterne jeg kan registrere var emigranter, dernest kom en gruppe som flyttet ut til andre kommuner i Troms. Utflyttinga til andre landsdeler var mer beskjeden. Regner jeg sammen de tre utflyttergruppene får jeg 1057 personer, mens utflytteroverskuddet pluss nye innflyttere i folketellingene gir 1100 individer. Altså et godt samsvar mellom de ulike beregningsmåtene.

Tranøy hadde i alle tre tellingene ei gruppe samer på nær 270 personer, men disse utgjorde en synkende andel av befolkninga. Gruppen ble i større grad forsterket gjennom innflytting enn redusert gjennom utflytting, men fornorsking gjennom blandingsekteskap og ved føring av kildene kan ha påvirket disse tallene i betydelig grad. Kvenene utgjorde i Tranøy ei svært lita gruppe innflyttere. Gjennom perioden foregikk ei omfattende bruksdeling, fra om lag 332 bruk i 1865 til om lag 584 ifølge 1900-tellinga eller en økning på 76%. Samtidig økte barnetallet med 86%. Bruksdeling og flere og større barnefamilier var begge strategier for å holde folkeveksten innen kommunens rammer. Men det betydelige overskuddet av utflyttere viser at dette ikke var tilstrekkelig.

Utflytterne var altså mest emigranter, og dernest utflyttere til nabokommunene, etterhvert også til Tromsø samt Trondenes/Harstadhavn. Utflyttinga til andre landsdeler var av mindre betydning, selv om Nordland etterhvert ble et viktigere flyttemål enn Finnmark. Samtidig som innflyttinga ble bremset, kom færre langdistanseflyttere og flere fra nabokommunene.

²⁹ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de to tellingene samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

1.7 Ibestad med Salangen

Ibestad var en av de søriligste kommunene i Troms, med grense i sør mot Nordland fylke. I vest finner vi Bardu, i nord Tranøy og i vest og sør-vest Trondenes. Salangen ble skilt ut i 1871, og resten av Ibestad ble da i en periode kalt Astafjord. Etter år 1900 ble også Lavangen og Gratangen selvstendige kommuner. Med Ibestad vil jeg gjennom perioden 1865 til 1900 mene hele dette området, inklusive Salangen. Kommunens landområde besto av øyene Rolla og Andørja samt mesteparten av de store halvøyene hvor Lavangen og Gratangen ligger. Astafjorden skar gamle Ibestad kommune i to og fastlandsdelene ble skilt av Gratangen. Selv om store deler av kommunens befolkning bodde nært til sjøen, er området skjermet fra havet av Grytøya og Hinnøya. Ingen hadde derfor kort utror til de stabilt rike fiskeriene ytterst på kysten.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:³⁰

Periode	Fødte	Døde	Fødselsovsk	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				5683		
1866-70	999	525	474		6157	
1871-75	948	486	462	6493	6619	126
1876-80	1100	488	612		7105	
1881-85	1184	689	495		7600	
1886-90	1365	615	750	8139	8350	211
1891-95	1451	646	805		8944	
1896-1900	1454	642	812	9078	9756	678

Folkeveksten i Ibestad var ikke av de kraftigste mellom 1865 og 1900, men utgjorde 59,7%, altså litt under gjennomsnittet for fylket. Den var relativt jevn, med litt kraftigere vekst pr år fra 1875 til 1891 enn i tiårene før og etter. Drivkraften i befolkningsveksten var de store og økende fødselskullene. I hver femårsperiode var fødselstallet mer enn det doble av dødstallet. Dødstallene økte imidlertid ikke jevnt, her var tydelige kriser sist på 1860-tallet og først på 1880-tallet, da fødselsoverskuddet var mindre enn antall døde. Stigninga i fødselstallene var imidlertid sterkere enn stigninga i dødstallene. Ibestad klarte ikke å holde på sitt fødselsoverskudd. Her var netto utflytting gjennom hele perioden, og utflyttinga var klart størst i hundreårets siste tiår.

³⁰ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.7.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865				1875				1900			
	Mann	N	Kvinne	N * T	Mann	N	Kvinne	N * T	Mann	N	Kvinne	N
0-9	1.4	761	2.3	735 * 0.3	795	0.2	811*	0.5	1298	0.5	1251	
10-19	0.0	616	0.4	570 * 0.1	747	0.7	716*	0.0	984	0.5	953	
20-29	12.6	413	35.5	408 * 16.0	530	29.8	516*	14.8	635	36.3	619	
30-39	78.6	402	81.3	386 * 69.3	339	79.7	335*	77.2	540	83.4	547	
40-49	90.1	303	86.8	257 * 90.5	347	88.8	331*	91.4	405	91.1	427	
50-59	88.2	153	89.2	167 * 93.0	257	87.6	241*	91.9	320	90.8	282	
60-69	93.3	135	88.8	152 * 87.9	116	86.6	119*	92.7	219	92.1	203	
> 70	94.7	113	85.7	112 * 85.0	140	80.9	152*	95.5	198	90.4	197	
SUM	35.2	2896	38.8	2787 * 33.5	3271	36.0	3221*	34.2	4599	38.0	4479	

Det var ikke alle forunt å bli gift i Ibestad heller. I aldersklassene over førti år lå andelen gifte eller i enkestand omkring 90%, gjerne litt høyere for menn og litt lavere for kvinner. Fra 1865 til 1875 sporer jeg en nedgang i andelen som var blitt gifte, særlig gjør det seg gjeldende for menn mellom 30 og 40 år. Dette er nok resultat av de dårlige årene på slutten av 1860-tallet. Ifølge 1900-tellinga hadde befolkninga da mer enn tatt igjen det forsømte.

1.7.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	243	4.28	*	45	0.69	*	29	0.31
Hovedperson	759	13.36	*	986	15.19	*	1438	15.84
Ektefelle	931	16.38	*	1052	16.20	*	1443	15.90
Barn	2648	46.60	*	3236	49.84	*	4839	53.30
Pleiebarn	208	3.66	*	242	3.73	*	235	2.59
Svigerbarn	3	0.05	*	1	0.02	*	8	0.09
Barnebarn	6	0.11	*	2	0.03	*	26	0.29
Foreldre	153	2.69	*	133	2.05	*	98	1.08
Søsken	36	0.63	*	80	1.23	*	25	0.28
Annen slekt	2	0.04	*	19	0.29	*	11	0.12
Tjener	506	8.90	*	478	7.36	*	406	4.47
Lærning			*			*	5	0.06
Losji i familien	2	0.04	*	10	0.15	*	390	4.30
Fattig, legd	16	0.28	*	28	0.43	*	26	0.29
Innerst	121	2.13	*	153	2.36	*	6	0.07
Besøkende			*	5	0.08	*	6	0.07
Kår	49	0.86	*	23	0.35	*	87	0.96
SUM =	5683	100.00	*	6493	100.00	*	9078	100.00

Også i Ibestad økte antall barn kraftig både absolutt og relativt sett gjennom hele perioden. Hvis jeg regner to ektefeller og barna med i kjernefamiliene, utgjorde de en stadig økende del av kommunens befolkning med henholdsvis 79,3%, 82,2% og 85,1% i de tre folketellingene. Samtidig gikk tallet på pleiebarn og andre familiemedlemmer ned, mens sekke kategorien losji i familien vokste. Her havnet nok også mange av dem som tidligere var klassifisert som innerster. Tjenertallet i Ibestad var relativt lavt allerede i 1865, og det sank til under det halve i relative tall fram mot hundreårsskiftet.

1.7.1.2 Fordeling på yrker

flyttegruppene. Grunnen til dette kan være at jeg nå behandler en av de to mest folkerike kommunene i fylket, hvor forskyvninger av bosetninga pga flytting kan tenkes å foregå i så stor grad internt i kommunen at det ikke gir seg utslag i den relative fordeling av bofaste, innflyttere og utflyttere. Nå hadde Ibestad et netto overskudd av utflyttere, men dette kan ha funnet veien ut av Troms fylke.

Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttegruppene.

Flyttegrupper	% 1865	N	T	% 1875	N	T	% 1900	N
Bofaste	49.0	5048	*	49.7	5700	*	48.8	8134
Innflyttere	49.4	635	*	48.9	793	*	53.8	944
Utflyttere	59.9	406	*	58.6	500	*	64.1	728
SUM	49.8	6089	*	50.3	6993	*	50.4	9806

Gjennom hele perioden var der et stort overskudd av kvinner blant utflytterne fra Ibestad, og dette økte fram mot år 1900. De bofaste oppviste et lite mannsoverskudd, minst i 1875, størst i år 1900. Blant innflytterne var der mannsoverskudd i 1865 og 1875, men dette var snudd til kvinneoverskudd ved hundreårsskiftet.

Tabell 9: Flyttegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	32.2	36.0	31.1	*	24.9	26.6	18.8	*	30.6	30.5	26.4
Gift	59.8	57.1	60.0	*	66.5	65.0	69.6	*	57.6	58.8	64.1
Enke	7.9	6.8	9.0	*	8.6	8.3	11.5	*	11.8	10.2	9.5
Skilt		0.1	0.0	*		0.2	0.1	*		0.5	0.0
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	2491	2769	3830	*	510	654	762	*	323	420	587

Vi ser at innflytterne hadde størst andel av befolkninga som gifte, mens der var mindre forskjeller mellom de bofaste og utflytterne. I Ibestad økte andelen i enkestand gjennom perioden, mens det motsatte var tilfelle med utflytterne. Det er også interessant å legge merke til at andelen viede gikk noe ned i kommunen fra 1865 til 1875, mens den økte blant utflytterne.

Tabell 10: Gjennomsnittlig alder for flyttegruppene i folketellingene:

Folketell.	Bofaste	Innflytt	Utflytt	Samlet
1865	25	38	36	27
1875	25	38	37	27
1900	24	39	36	26

Også alderssammensetninga av de ulike flyttegruppene i og fra Ibestad endret seg lite fra folketelling til folketelling. De bofaste ble riktignok i gjennomsnitt litt yngre mellom 1875 og 1900, mens innflytternes gjennomsnittsalder gikk litt opp. Utflytternes gjennomsnittsalder steg litt fra 1865 til 1875, for så å gå litt ned igjen.

1.7.2.1 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
Bonde	17.6	21.0	* 16.2	21.0	* 17.5	12.0	* 17.3	20.1
Avhengig	1.4	2.4	* 3.3	4.4	* 2.9	3.4	* 1.9	2.8
Sek-Tert	3.8	5.5	* 21.2	28.8	* 19.7	27.4	* 8.7	11.3
Bonde og fisker	50.0	50.7	* 29.2	22.5	* 32.1	25.7	* 44.3	43.8
Avhengig og fiske	2.8	6.2	* 2.9	6.6	* 5.8	6.9	* 3.1	6.3
Sek-Tert og fiske	2.5	2.2	* 4.6	5.2	* 2.9	2.9	* 2.9	2.7
Bare fisker	19.3	9.6	* 17.5	8.5	* 15.3	16.0	* 18.5	10.1
Andre	2.7	2.5	* 5.0	3.0	* 3.6	5.7	* 3.2	2.9
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	928	1297	* 240	271	* 137	175	* 1305	1743

Vi ser at dersom vi slår sammen bofaste, innflyttere og utflyttere, økte antallet (fisker)bønder både i absolutte og relative tall fra 1875 til 1900. At økningen kom blant bønder som ikke kombinerte med fiske, kan være et tilfeldig utslag av at grensene mellom disse kategoriene var flytende. Men det kan også være et uttrykk for den økte satsing på jordbruk i forhold til fiske i perioden omkring hundreårsskiftet, som jeg finner rapportert i amtmannsberetningene. Det er imidlertid verdt å merke seg at det var de bofaste som sto for økningen i den relative andelen av bønder. Både blant inn- og utflyttere var det noe så nær stagnasjon når det gjaldt antall gårdsbruk. Til gjengjeld ble det mer og mer alminnelig at flytterne fant utkomme i sekundær- og tertiærsektoren. Utflytterne klarte å holde oppe en stabil andel enefiskere, mens jeg ser at blant Ibestads innbyggere ble enefiske mindre alminnelig slik yrkene er ført i 1900-tellinga.

1.7.2.2 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	0.0	78.3	* 0.1	80.8	* 0.0	68.4	* 0.0	77.8
Norsk	80.8	3.1	* 71.9	1.3	* 84.6	14.7	* 80.0	3.8
Same	14.8	10.6	* 15.5	9.2	* 13.4	12.3	* 14.8	10.6
Kven	1.2	0.4	* 11.2	4.6	* 1.4	0.4	* 2.3	0.8
Svensk	0.2	0.0	* 0.3	0.4	* 0.2	0.0	* 0.2	0.0
Blandet	3.1	7.6	* 1.0	3.7	* 0.4	4.3	* 2.7	7.0
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	5700	8134	* 793	944	* 500	728	* 6993	9806

Som vi tidligere har sett, gikk andelen samer ned mens andelen av blandet herkomst økte mellom 1875 og 1900. Dette gjaldt for alle tre flyttegruppene. Men der er nyanser i dette bildet. Blant utflytterne gikk den relative andel samer lite ned, og det betyr at antallet utflyttede samer økte mellom de to folketellingene. Jeg ser også grunnen til at innslaget av kvener i Ibestad ble mindre. Mens denne gruppa utgjorde over 11% av innflytterne i 1875 var andelen under 5% ifølge 1900-tellinga. Det kan skyldes flere forhold: Kvener kan i større grad ha blitt rapportert som blandet befolkning, ha uoppgitt etnisitet, være døde eller ha flyttet ut igjen. Jeg vil tro at det siste kan være tilfelle uten at det ga seg utslag i tallene for utflyttere, for det dreier seg oftest om personer som var født utenfor Ibestad, og de kan ha flyttet til områder utenfor Troms.

barriere. Svært mange utflyttere til Ankenes var blitt gårdbrukere, noen drev også fiske. I forhold til disse utgjorde jernbanearbeiderne et mindretall. Blant utflytterne til Nordland og Sør-Norge var det nær balanse mellom menn og kvinner, mens de fleste som flyttet til Finnmark var menn. De aller fleste av de sistnevnte var som ventet fiskere.

Mens et flertall av Finnmarksflytterne var ugifte, var der omtrent likevekt mellom gifte og ugifte blant utflytterne til Nordland. Disse hadde såpass mange barn født i Ibestad, at det i stor grad må ha dreid seg om familieflytting sørover fram mot hundreårsskiftet. De nye kommunikasjonsmidlene til sjøs må ha gjort det betydelig lettere for familier å bryte opp og finne seg et nytt bosted. Også fra Ibestad kom der baptister til Dverberg.

1.7.3 Oppsummering av Ibestads migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Ibestad 1865 til 1900.³²

Periode	Nye innflyttere	Utflytter ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	158	126	1011	94	42	148
1875-1900	151	889	3080	228	292	525
Sum	309	1015	4091	322	334	821

Kolonne nr 2 viser at innflyttinga til Ibestad ikke hadde stoppet helt opp, men at den bare kan ha bidratt marginalt til befolkningsøkninga. Her har selvsagt vært større innflytting enn tallet for økning i antall innflyttere viser, men nettoresultatet av innflyttinga ble stadig mindre over tid. (Annen periode er jo lenger enn første.) Tallene for nettoresultatet av utflyttinga har vi i de tre kolonnene til høyre. Dette er minimumstall, folk kan ha flyttet ut til deler av landet RHD ikke har registrert, eller de kan ha dødd før neste folketelling. Emigranttallene fra Folkemengdens bevegelse er minimumstall blant annet fordi emigrantene ble talt ifølge siste bosted, ikke fødested. Summerer jeg utflyttertallene får jeg 1477 personer, mens utflytteroverskuddet pluss antall nye innflyttere gir 1324 personer. Dette samsvaret tyder på at jeg har fått tall som svarer til det reelle omfanget av nettomigrasjonen til og fra Ibestad.

Når det gjelder utflytting, synes det klart at den oversjøiske utvandring hadde noe større omfang enn utflyttinga til andre steder i Norge i min periode. Tar jeg med den utflytting som skjedde før 1865, blir bildet annerledes, for da var den innenlandske utflytting mye større enn den oversjøiske. Dødstallene er tatt med for å vise at flyttinga hadde forholdsvis mindre direkte innflytelse enn den naturlige tilvekst på folketallsutviklingen. Fødselstallene var så store at de mer enn oppveide dødelighet og migrasjon, og sørget for at folketallet i perioden økte med nær 60%, en vekst litt under gjennomsnittet for fylket.

Ibestad var en av de største og mest folkerike kommunene i Troms, faktisk den største uten noe betydelig tettsted eller by. Dette kan forklare den store stabiliteten mht flyttingegruppenes alder og ekteskapsfrekvens. Mye av flyttinga i denne fjordkommunen kunne foregå innenfor kommunegrensene, noe som selvsagt ikke påvirker

³² Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelse.

tallene på kommunenivå. De fleste av dem som krysset kommunegrensene kom fra nabokommunene Trondenes og Tranøy, mens utflytterne dro både dit og til Tromsø og Målselv. Ut av fylket dro de fleste til Nordland, spesielt fram mot hundreårsskiftet, men nærflyttinga økte forholdsvis mer. Tidlig i perioden var derimot 1/4 av innflytterne søringer, mens 18% kom fra utlandet. Ibestad fikk i liten grad tilsig av kvener, men hadde en samisk befolkning på vel 10% i denne perioden.

1.8 Trondenes med Bjarkøy og Skånland

Trondenes omfattet dagens Harstad, Bjarkøy og Skånland kommuner. En liten bit av Kvæfjord er siden overført til Trondenes. Harstad ble ikke skilt ut fra Trondenes før i 1903, og var således en integrert del av denne kommunen gjennom hele min periode. Kommunens landområde besto av de nord-østre delen av Hinnøya, Grytøya, og den nordre delen av Skånlandshalvøya. I øst lå Ibestad, i sør Nordland fylke, i vest Kvæfjord og i nord Vågsfjorden og Tranøy.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:³³

Periode	Fødte	Døde	Overskudd	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				5168		
1866-70	921	483	438		5606	
1871-75	1044	502	542	6655	6148	-507
1876-80	1209	476	733		7388	
1881-85	1305	747	558		7946	
1886-90	1530	685	845	8699	8791	92
1891-95	1624	713	911		9610	
1896-1900	1645	675	970	10667	10580	-87

Veksten i folketallet i Trondenes var i denne perioden den kraftigste i Troms, målt i absolutte tall. I relative tall vokste befolkningas størrelse med 106,4% i tidsrommet fra 1865 til 1900, og bare Berg hadde større relativ vekst enn dette. Jeg ser at veksten både skyldtes overskudd av innflyttere og store fødselsoverskudd. Etter 1870 hadde alle femårsperiodene overskudd av fødte som var til dels betydelig høyere enn antall døde. Det er interessant å merke seg at innflyttingsoverskuddet var størst tidlig i perioden. Siden dette etter all sannsynlighet kom av at mange unge flyttet inn, kan de i neste omgang ha bidratt kraftig til at antallet fødte gikk i været. Mellom 1875 og 1891 merker jeg meg at Trondenes hadde et lite overskudd av utflyttere. Når denne trenden ble snudd i hundreårets siste tiår, vil jeg tro at det nye tettstedet i Harstadsdalen dannet mye av bakgrunnen.

³³ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.8.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865				1875				1900			
	Mann	N	Kvinne	T	Mann	N	Kvinne	T	Mann	N	Kvinne	N
0-9	0.9	678	1.5	659	0.0	835	0.0	875	0.3	1442	0.2	1437
10-19	0.0	495	0.0	484	0.0	714	0.1	702	0.1	1174	0.5	1128
20-29	20.9	398	40.8	382	24.9	511	47.0	530	24.7	716	37.9	867
30-39	75.5	351	80.0	385	73.7	430	78.6	370	81.5	631	81.9	658
40-49	90.6	297	84.5	258	86.3	344	88.6	368	93.0	457	89.8	512
50-59	89.6	144	86.1	158	90.8	283	90.6	235	92.3	377	89.1	349
60-69	93.5	124	89.0	127	93.1	116	92.1	114	90.9	263	93.2	235
> 70	92.9	98	86.9	130	91.9	111	89.7	117	94.3	229	89.6	192
SUM	37.1	2585	40.8	2583	36.1	3344	39.0	3311	36.4	5289	37.9	5378

Andelen gifte menn endret seg lite fra telling til telling i Trondenes. I aldersgruppa 20-29 var der imidlertid en økning i antall gifte menn fra 1865 til 1875 og en nedgang for kvinnene i neste periode. I så måte har det voksende kvinneoverskuddet gjort seg gjeldende. Det normale var at ca 90% av en tiårs aldersgruppe var eller hadde vært gift når de kom over 40 år. En signifikant nedgang kan være den lave andelen gifte mellom 30 og 40 i 1875, og som kan skyldes de vanskelige årene på slutten av 1860-tallet.

1.8.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	471	9.10	80	1.20	5	0.05		
Hovedperson	535	10.35	1040	15.63	1813	17.00		
Ektefelle	855	16.54	1114	16.74	1814	17.01		
Barn	2230	43.15	3138	47.15	5409	50.71		
Pleiebarn	218	4.22	221	3.32	181	1.70		
Svigerbarn			7	0.11	27	0.25		
Barnebarn	2	0.04	19	0.29	37	0.35		
Foreldre	76	1.47	169	2.54	71	0.67		
Søsken	14	0.27	63	0.95	27	0.25		
Annen slekt			16	0.24	17	0.16		
Tjener	466	9.02	461	6.93	588	5.51		
Lærling	1	0.02	9	0.14				
Losji i familien	1	0.02	3	0.05	654	6.13		
Fattig, legd	16	0.31	27	0.41	13	0.12		
Innerst	225	4.35	260	3.91				
Besøkende	1	0.02	1	0.02	1	0.01		
Kår	57	1.10	27	0.41	10	0.09		
SUM =	5168	100.00	6655	100.00	10667	100.00		

Jeg ser at økningen i antallet barn var hovedfaktoren bak den store befolkningsveksten. Samtidig økte antall kjernefamilier, og om jeg regner to ektefeller og barn sammen, utgjorde de hhv 76,2%, 80,6% og 84,7% av befolkninga i de tre tellingene. Samtidig gikk andelen tjenere tilbake, selv om denne gruppa vokste i absolutte tall fra 1875 til 1900. I 1900-tellinga ser jeg også at de fleste losjerende var integrert i familiene Det hadde de antakelig vært i de tidligere tellingene også, selv om de da bare var klassifisert som innerster.

1.8.1.2 Fordeling på yrker

Tabell 7: Flyttegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	4383 79%	785 14%	349 6%	5517 99%
1875	5230 74%	1425 20%	424 6%	7079 100%
1900	8410 76%	2257 20%	380 3%	11047 99%

Tabellen over viser resultatet av at Trondenes var en kommune med innflyttingsoverskudd. Andelen utflyttere til andre kommuner i Troms holdt seg konstant fra 1865 til 1875, men gikk ned også i absolutte tall mellom 1875 og 1900. I alle fall denne delen av utflyttinga stoppet altså da opp. Antall flyttere økte raskest før 1875, da disse også økte sin andel av Trondenesbefolkninga. Fra 1875 til 1900 økte imidlertid antall innflyttere bare i absolutte tall. Jeg ser at økninga i den bofaste befolkninga sto for brorparten av befolkningsveksten.

1.8.2.1 Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttegruppene.

Flyttegrupper	% 1865	N	T	% 1875	N	T	% 1900	N
Bofaste	49.9	4383	*	49.8	5230	*	48.8	8410
Innflyttere	50.3	785	*	49.4	1425	*	56.3	2257
Utflyttere	53.9	349	*	54.7	424	*	56.6	380
SUM	50.2	5517	*	50.0	7079	*	50.6	11047

Blant utflytterne fra Trondenes var der en økende andel kvinner. I 1900-tellinga var der også et betydelig kvinneoverskudd blant innflytterne, mens der tidligere hadde vært tilnærmet likevekt mellom kjønnene både i den bofaste og innflyttede befolkning. I år 1900 var mennene i knapt flertall blant de innfødte. Jeg må tro at tettstedsveksten er hovedforklaringen bak kvinneoverskuddet i år 1900.

Tabell 9: Flyttegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	30.4	27.3	30.5	*	28.1	33.2	22.5	*	28.8	24.9	18.8
Gift	59.6	63.0	60.5	*	61.2	59.8	68.6	*	59.7	65.9	67.5
Enke	9.9	9.7	8.9	*	10.8	6.6	8.8	*	11.1	9.3	13.4
Skilt	0.1	0.0	0.1	*	0.0	0.4	0.1	*	0.3	0.0	0.3
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	2229	2441	3739	*	623	1088	1747	*	288	334	292

Blant de bofaste var der små endringer i sivilstandsgruppene fra telling til telling, riktignok med en liten økning i andelen ugifte i 1875. Denne økninga var langt større for innflytterne, hvor andelene som var gifte eller i enkestand gikk merkbart ned i perioden mellom 1865 og 1875. I siste telling hadde imidlertid innflytterne til Trondenes den høyeste andelen gifte av alle. Her ser altså ut til å ha vært svært gode etableringsmuligheter. Når andelen gifte gikk opp blant utflytterne samtidig som antall utflyttere gikk ned, må jeg ta dette som tegn på at utflyttinga fra Trondenes hadde stoppet opp fram mot hundreårets slutt.

Tabell 10: Gjennomsnittlig alder for flyttegruppene i folketellingene:

Folketell.	Bofaste	Innflytt	Utflytt	Samlet
1865	25	36	37	27
1875	24	33	37	26
1900	23	35	38	26

Pga de store fødselskullene gikk den samlede gjennomsnittsalderen noe ned i denne perioden. De bofastes alder gikk da også konsekvent ned slik at deres gjennomsnittsalder i 1900-tellinga var to år under nivået fra 1865. Innflytternes alder gikk ned i det første tiåret, da innflyttinga i relative tall var sterkest, mens deres gjennomsnittsalder økte noe i siste del av perioden ettersom innflyttinga dabbet av igjen.

1.8.2.2 Yrker

Tabell 11: Flyttegruppene fordelt på yrkeskategorier, kun hovedpersoner:

	Bofaste		*Inn flyttere*		*Ut flyttere *		SUM	
	F7	F0	* F7	F0	* F7	F0	* F7	F0
Bonde	19.3	23.8	* 13.1	13.9	* 13.3	18.9	* 17.3	20.6
Avhengig	1.3	1.9	* 5.1	3.5	* 1.9	1.8	* 2.3	2.4
Sek-Tert	6.7	12.9	* 21.7	40.5	* 22.9	26.1	* 11.8	21.9
Bonde og fisker	40.6	38.0	* 19.1	15.1	* 32.4	24.3	* 34.4	30.4
Avhengig og fiske	6.5	4.2	* 8.8	5.1	* 1.9	6.3	* 6.7	4.6
Sek-Tert og fiske	2.0	3.2	* 4.8	3.7	* 2.9	3.6	* 2.8	3.4
Bare fisker	19.4	12.7	* 21.1	11.5	* 19.0	11.7	* 19.8	12.3
Andre	4.3	3.2	* 6.3	6.6	* 5.7	7.2	* 4.9	4.4
SUM	100.0	100.0	*100.0	100.0	*100.0	100.0	* 100.0	100.0
N=	912	1347	* 351	624	* 105	111	* 1368	2082

Også i Trondenes fikk man et økende antall gårdbrukere i perioden fra 1875 til 1900. Men det var bare i absolutte tall, relativt sett var der omtrent samme andel som hadde gårdsbruk i begge tellingene blant de bofaste. Riktignok ser jeg en viss forskyvning fra fiskerbondekombinasjonen til ren gårdsdrift, noe som kan tyde på at jordbruket fikk større betydning for de bofaste også relativt sett i denne perioden. Blant innflytterne hadde andelen med rene gårdsbruk bare en ubetydelig økning, mens andelen fiskerbønder blant dem gikk ned. Her ble i det hele mindre vekt på fiske som næringsvei, idet andelen enefiskere gikk ned innen alle flyttegruppene. Til gjengjeld ekspanderte sekundær- og tertiærnæringene kraftig, både i absolutte og relative tall. Prosentandelen som var sysselsatt her ble bortimot fordoblet både blant de bofaste og blant innflytterne. Utflytterne viste langt mindre vekst i så henseende, her ble enefiske i stedet erstattet eller supplert av jordbruk, også i avhengig stilling.

Mange av innflytterne ble ifølge 1900-tellinga håndverkere eller drev handel, mens de bofaste dominerte innenfor sjøfart og annen transport. Dessuten drev mange av de kvinnene som var barnefødt i kommunen, med tekstilarbeid og andre former for kvinnehåndverk. Og selvfølgelig finner jeg mange kvinner i tjenerrollen, både innfødte og innflyttede.

1.8.2.3 Etnisitet

Tabell 12: Flyttegruppe etter etnisitet i folketellingene 1875 og 1900, relative tall:

	Bofaste		*Innflyttere		*Utflyttere *		SUM	
	1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900	* 1875	1900
Ukjent	0.0	92.9	* 0.1	90.5	* 0.2	87.1	* 0.1	92.2
Norsk	95.7	1.0	* 81.7	1.2	* 89.9	7.6	* 92.6	1.3

familie med seg ved innflyttinga, mens nordlendingene oftere flyttet til Trondenes alene og mens de var yngre. Går jeg fram til 1900-tellinga, finner jeg stadig mange innflyttere fra dølakommuner som Dovre og Vågå. Men enda flere hadde da flyttet oppover fra Trondheim. En rekke andre kommuner på Østlandet og i Trøndelag var også representert.

Tabell 15: Kjønn mot fødested i Troms i folketellingene 1865, 1875 og 1900. Relative tall.³⁴

	Mann	Kvinne	SUM T	Mann	Kvinne	SUM T	Mann	Kvinne	SUM
1902 Tromsø	2.7	3.8	3.3*	4.6	4.1	4.3*	9.3	6.6	7.6
1911 Kvæfjord	23.9	22.0	22.8*	26.1	17.6	21.1*	33.8	21.1	25.7
1917 Ibestad	46.0	40.3	42.6*	38.6	40.5	39.7*	26.0	33.2	30.6
1924 Målselv	0.0	0.6	0.4*	1.3	0.9	1.1*	3.3	3.6	3.5
1927 Tranøy	8.0	13.2	11.0*	14.4	17.1	16.0*	12.3	13.5	13.0
1929 Berg	15.9	15.7	15.8*	10.5	12.2	11.5*	6.3	10.4	8.9
1931 Lenvik	2.7	1.3	1.8*	3.3	2.3	2.7*	4.8	5.0	4.9
1933 Balsfjord	0.0	0.6	0.4*	0.0	1.8	1.1*	1.8	1.9	1.9
1934 Tromsø Sund			*	0.7	0.5	0.5*	0.0	1.9	1.2
1936 Karlsøy			*			*	0.0	0.5	0.3
1938 Lyngen	0.9	1.9	1.5*	0.0	1.8	1.1*	1.8	1.2	1.4
1941 Skjervøy			*	0.7	0.9	0.8*	0.6	1.2	1.0
SUM	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0
N=	113	159	272*	153	222	375*	334	579	913

Brorparten av tilflyttinga fra andre kommuner i Troms kom fra nabokommunene Ibestad, Kvæfjord og Tranøy. I tillegg var Berg kommune godt representert. Etterhvert kom denne kommunen og Ibestad til å stå for en mindre andel av innflyttinga, mens Kvæfjords andel økte. Det gjorde også Tranøys andel fra 1865 til 1875, men så falt den igjen. Mot slutten av hundreåret finner jeg også et noe større innslag av folk som var født i Tromsø og Lenvik. Som ventet var kvinnene i flertall blant de fylkesinterne flytterne, og det gjaldt for de fleste kommunene. Unntakene var Kvæfjord, samt Ibestad og Tranøy i 1865.

³⁴ For 1 person som ifølge 1865-tellinga var født i fylket, kunne fødestedet ikke spesifiseres nærmere. Do gjelder for 1875-tellinga.

1.8.2.5 Etappeinnflytting

Igjen var kvinnene i de fleste fall i flertall blant utflytterne, om enn Tromsø og Berg dannet unntak.

Et spesiallaget program søkte gjennom alle RHD's tellinger for områder utenfor Troms. Det plukket fram alle personer hvor en av termene "Tronde", "Harstad", "Bjarkø", eller "Skånlan" ble funnet i fødestedsfeltet. Disse termene er entydige, og skapte bare få problemer som måtte rettes opp manuelt etter søking. Resultatet av søkene står i tabellen nedenfor.

Tabell 18: Antall personer født i Trondenes som ble funnet i RHD's materiale utenfor Troms i 1865, 1875 og 1900. Oversikt etter hhv kjønn og landsdel.

Telling	Menn	Kvinner	Sum	Sør-Norg	Nordland	Finnmrk
1865	44	42	86	1	55	26
1875	49	40	89	5	56	28
1900	368	376	744	89	559	96

Utflyttinga fra Trondenes til steder utenfor Troms fylke økte lite inntil 1875. Tallene i 1865- og 1875-tellingene ble dermed noenlunde like, og det går fram at utflyttinga til de deler av Nordland som er registrert var dobbelt så stor som utflyttinga til Finnmark. I perioden mellom 1875 og 1900 eksploderte så den fylkeseksterne migrasjonen fra Trondenes, og da særlig den som hadde retning sørover. Denne ble mer enn tidoblet, med Nordland som hoveddestinasjon, men også med en solid kontingent til Sør-Norge. Sørpå var Kristiania viktigste flyttemål med 52 fra Trondenes, mens i Nordland dominerte Ankenes (161), Dverberg (129), Lødingen (94), nabokommunen Evenes (37) og Bodø (29). Her var altså betydelig flytting til andre kommuner som på samme tid hadde en rivende tettstedsvekst.

Ser jeg på utflytternes yrker ifølge 1900-tellinga, er hovedinntrykket stor variasjon. Svært mange av utflytterne til Nordland var bønder, hustruer og tjenestjenter, en også håndverker, og folk i servicenæringene. Noen av dem som bodde i Ankenes var selvfølgelig jernbanearbeidere, men de var i klar minoritet. Det er ikke lett å forklare den betydelige utflyttinga av kvinner og sysselsatte i primærnæringene til en kommune som Lødingen.

Om lag halvparten av utflytterne både til Troms og Finnmark hadde giftet seg, mens 2/3 utflytterne til Sør-Norge fremdeles var ugifte. I Nordland fantes 78 barn under 10 år, noe som tyder på en omfattende familieutflytting dit.

1.8.3 Oppsummering av Trondenes' migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Trondenes 1865 til 1900.³⁵

Periode	Nye innflyttere	Utflyttere-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	640	-507	985	75	3	54
1875-1900	832	5	3296	-44	655	379
Sum	1472	-502	4281	31	658	433

³⁵ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

Trondenes fikk fra 1865 til 1900 mer enn fordoblet sitt folketall. Jeg ser at dette delvis skyldes at det stadig kom flere innflyttere til kommunen, en økning på nesten 1500 mennesker i tidsrommet. Dette resulterte i et innflytteroverskudd på 502, et overskudd som oppstod i periodens første tiår. Etter 1875 begynte en komplementær strøm ut av Trondenes, med særlig andre fylker og dernest oversjøiske områder som mål. Antall utflyttere til andre kommuner i Troms økte derimot lite. Regner jeg sammen alle tre kategorier utflyttere, får jeg 1122 individer, mens nye innflyttere minus innflyttingsoverskudd gir 970 individer. Denne diskrepansen kan skyldes at Trondenes har fått for høye emigranttall fordi folk fra andre kommuner etappevandret via Harstad.

Også uten dette forbeholdet må jeg kunne slå fast at den innenlandske utflyttinga fra Trondenes var av betydelig større omfang enn den oversjøiske. Spesielt var utflyttinga til Nordland omfangsrik, med 559 innbyggere født i Trondenes ifølge 1900-tellinga. I Troms var det spesielt nabokommunene og Tromsø som tok imot utflytterne, men denne strømmen hadde mindre omfang enn strømmen sørover. Og selv om mange flyttet ut var det flere som flyttet inn i denne perioden. Allikevel bidro innflyttinga lite til folkeveksten i forhold til hva fødselsoverskuddet gjorde. At mange av barna var fostret av innflyttere, er en annen sak.

Selv om Harstad ble en viktig drivkraft i kommunens næringsutvikling og folketallsvekst, var primærnæringene fremdeles de viktigste. Antall bønder økte fra 550 i 1865 til 1014 i år 1900. Men også sekundær- og tertiærnæringene ble viktige for levebrødet, med en vekst fra 26 hovedpersoner i 1865 til 493 ved hundreårsskiftet. Samtidig økte barnetallet kraftig, her var 2230 personer klassifisert som barn i 1865-tellinga mot 5409 35 år seinere.

Mht etnisitet hadde Trondenes liten innflytting av kvener, men samene var ei folkegruppe i vekst. Dette skyldtes i betydelig grad innflytting mellom 1865 og 1875. Før 1865 kom nesten 1/3 av innflytterne fra Sør-Norge, men etterhvert kom Nordland og Troms til å dominere som leverandører av innflyttere til den sterkt voksende befolkninga.

1.9 Kvæfjord

Kvæfjord kommune ligger lengst mot sør-vest i Troms. I øst lå Trondenes, i sør og vest Nordland fylke med Dverberg, Sortland og Lødingen kommuner. Kommunen dekker de midtre delene av Hinnøya, omkring Gullfjorden, Godfjorden og Kvæfjorden. Seiler man nordover kommer man ut i Andsfjorden. Ingen deler av Kvæfjord ligger langt fra sjøen, men for mange var det langt å ro for å komme ut av de trange fjordene. Kvæfjord har ikke hatt andre administrative endringer av kommunegrensene enn at en liten bit av arealet ble overført til Trondenes i 1955. Det er ikke skrevet noen generell bygdehistorie for Kvæfjord.

Tabell 1: Fødte og døde samt folketall ifølge RHD's versjon av folketellingene, Folkemengdens bevegelse og egne beregninger i femårsintervaller 1866 til 1900:³⁶

Periode	Fødte	Døde	Fødselsovsk	Folketelling	Pluss fødsovsk	Utflytterovsk
1866				2113		
1866-70	343	193	150		2263	
1871-75	410	187	223	2556	2486	-70
1876-80	464	177	287		2843	
1881-85	434	280	154		2997	
1886-90	444	288	156	2952	3153	201
1891-95	443	225	218		3170	
1896-1900	450	254	196	3115	3366	251

Kvæfjord hadde en relativt beskjedne vekst i befolkninga i dette tidsrommet: 46,1% eller om lag 20 prosentpoeng under gjennomsnittet for fylket. I første del av perioden var der riktignok et lite overskudd av innflyttere, men etter 1875 var der flere som flyttet ut enn som flyttet inn. I tiåret 1870-80 var der et solid fødselsoverskudd i Kvæfjord, i resten av perioden var overskuddene mer beskjedne. Der var små endringer i fødselstallene mellom 1875 og 1900, men dødstallene endret seg lite etter 1880.

³⁶ Folketallene er for 1891 hentet fra NOS. For øvrige tellinger er RHD's/mine tall brukt, fordi de baserer seg på et og samme geografiske område gjennom hele tidsrommet. Hjemmehørende folkemengde er anvendt.

1.9.1 Oversikt over befolkninga - tverrsnittsanalyse av folketellingene

Tabell 2: Hvor stor andel av menn og kvinner i hver 10 års aldersklasse var gift eller i enkestand ifølge folketellingene 1865, 1875 og 1900?

	1865				1875				1900			
	Mann	N	Kvinne	T	Mann	N	Kvinne	T	Mann	N	Kvinne	N
0-9	2.7	260	2.3	264	0.0	314	0.0	326	0.0	417	0.3	375
10-19	0.5	200	0.0	186	0.4	252	0.0	250	0.4	282	0.3	313
20-29	22.3	179	40.1	172	21.7	198	44.7	199	27.1	214	37.8	262
30-39	77.0	135	82.2	152	79.8	173	81.5	162	82.0	189	84.1	207
40-49	87.9	124	91.0	111	92.2	128	93.9	131	89.6	135	91.0	144
50-59	89.2	83	93.2	74	92.4	119	92.7	96	95.9	122	87.5	112
60-69	94.4	54	88.5	52	98.4	62	81.4	59	95.2	84	89.4	104
> 70	92.9	28	92.1	38	74.5	47	80.0	40	92.8	83	93.1	72
SUM	38.8	1063	43.0	1049	39.1	1293	40.6	1263	39.9	1526	41.8	1589

Tallene for andelen gifte/i enkestand i hver aldersklasse i Kvæfjord, gir et tvetydig bilde. Mennene var eller hadde vært gifte i større grad fra telling til telling. Kvinnene derimot, hadde en nedgang fra 1865 til 1875, og rettet bare noe av dette opp igjen fram mot 1900-tellinga. Det var imidlertid de yngste kvinnene, de under 30 år, som endret sin giftermålsfrekvens mest, med økning i 1875 og nedgang i siste telling. Denne skyldes overskuddet av kvinner i befolkninga. Legg merke til at de yngste mennene økte giftermålsfrekvensen.

1.9.1.1 Stilling i familien

Tabell 3: Stilling i familien ifølge de tre folketellingene. Første notering er brukt. Absolutte og relative tall.

Familiestilling	N	1865 %	T	N	1875 %	T	N	1900 %
Ukjent	88	4.16	*	16	0.63	*	1	0.03
Hovedperson	325	15.38	*	435	17.02	*	576	18.49
Ektefelle	376	17.79	*	459	17.96	*	582	18.68
Barn	923	43.68	*	1180	46.17	*	1501	48.19
Pleiebarn	68	3.22	*	88	3.44	*	21	0.67
Svigerbarn			*	1	0.04	*	6	0.19
Barnebarn			*	5	0.20	*	6	0.19
Foreldre	30	1.42	*	62	2.43	*	17	0.55
Søsken	5	0.24	*	25	0.98	*	10	0.32
Annen slekt			*	3	0.12	*	6	0.19
Tjener	144	6.81	*	142	5.56	*	152	4.88
Losji i familien			*	2	0.08	*	220	7.06
Fattig, legd	7	0.33	*	6	0.23	*	3	0.10
Innerst	119	5.63	*	121	4.73	*		
Besøkende			*	9	0.35	*		
Kår	28	1.33	*	2	0.08	*	15	0.48
SUM =	2113	100.00	*	2556	100.00	*	3115	100.00

Tabellen viser at også i Kvæfjord økte antallet barn både absolutt og relativt sett. Dersom jeg regner ut en kjernefamilieprosent (to ganger ektefeller pluss barn), blir den hhv 79,3%, 82,1% og 85,6% i de tre folketellingene. Her var altså en klar økning i andelen som bodde i kjernefamilier, og dette skyldtes for det meste at barnetallet steg. Men også antallet ektefeller, og dermed familier steg fra telling til telling. Også de utvidede familiene var viktige, i år 1900 bodde over 7% av befolkninga som innerster hos egen familie. Det har sikker vært tilfelle tidligere også, selv om de da kun ble klassifisert som innerster. Tjenertallet holdt seg stabilt, og utgjorde dermed en stadig mindre andel av befolkninga.

Tabell 7: Flyttingegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900:

Telling	Bofaste	Innflyttere	Utflyttere	Sum
1865	1764 80%	349 16%	83 4%	2196 100%
1875	2057 77%	499 19%	122 5%	2678 101%
1900	2590 76%	525 15%	312 9%	3427 100%

Både antallet innflyttere og antallet utflyttere til resten av Troms økte fra telling til telling. I første del av perioden var det innflyttinga som økte mest, noe som kan ha hatt sammenheng med de gode lokale fiskeriene. Etter 1875 stagnerte innflyttinga, mens utflyttinga tok seg opp. Dette har nok nær sammenheng med næringsutvikling og tettstedsutvikling i Trondenes fram mot hundreårsskiftet.

1.9.2.1 Kjønn, sivilstand, alder

Tabell 8: Flyttingegrupper i folketellingene mot kjønn. Kvinner i prosent av flyttingegruppene.

Flyttingegrupper %	1865	N	T	%	1875	N	T	%	1900	N
Bofaste	49.9	1764	*	49.4	2057	*	49.8	2590		
Innflyttere	48.4	349	*	49.3	499	*	57.1	525		
Utflyttere	51.8	83	*	50.0	122	*	49.0	312		
SUM	49.7	2196	*	49.4	2678	*	50.8	3427		

Det kan se ut som innflytting hadde sammenheng med fiskeriene før 1875; i alle fall var det mannsoverskudd blant innflytterne da, mens dette var snudd til et solid kvinneoverskudd ved hundreårsskiftet. Blant de bofaste og blant utflytterne var der relativt små utslag i kjønnsproporsjonene.

Tabell 9: Flyttingegrupper i folketellingene 1865, 1875 og 1900 mot sivilstand for personer over 19 år. Relative tall:

	Bofaste			*	Innflyttere			*	Utflyttere		
	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900	*	1865	1875	1900
Ugift	30.3	28.9	28.4	*	26.7	25.3	20.6	*	24.2	31.7	26.9
Gift	58.9	62.1	61.2	*	62.3	66.0	67.9	*	68.2	61.4	64.8
Enke	10.9	9.0	10.4	*	11.0	8.2	11.0	*	7.6	6.9	8.4
Skilt		0.0	0.0	*		0.5	0.4	*		0.0	0.0
SUM	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0	*	100.0	100.0	100.0
N=	902	999	1282	*	300	415	446	*	66	101	227

For utflytterne var andelen ugifte minst i 1865-tellinga, mens den for innbyggerne i Kvæfjord var minst i 1900-tellinga. Den høye andelen gifte innflyttere i 1900-tellinga, kan ha sin bakgrunn i høy alder i denne gruppa.

Tabell 15: Kjønn mot fødested i Troms i folketellingene 1865, 1875 og 1900. Relative tall.

	Mann	Kvinne	SUM	T	Mann	Kvinne	SUM	T	Mann	Kvinne	SUM
1902 Tromsø	4.1	3.5	3.7*	2.4	2.3	2.3*	0.0	4.3	3.1		
1914 Trondenes	77.6	79.1	78.5*	80.0	78.3	79.0*	82.7	56.4	63.5		
1917 Ibestad	4.1	5.8	5.2*	0.0	5.4	3.3*	5.8	10.0	8.9		
1924 Målselv			*	0.0	0.8	0.5*	1.9	1.4	1.6		
1927 Tranøy	0.0	2.3	1.5*	0.0	2.3	1.4*	0.0	5.0	3.6		
1929 Berg	4.1	5.8	5.2*	8.2	5.4	6.5*	3.8	6.4	5.7		
1931 Lenvik	4.1	0.0	1.5*	0.0	2.3	1.4*	3.8	8.6	7.3		
1933 Balsfjord			*	5.9	0.0	2.3*	1.9	0.0	0.5		
1934 Tromsøsund	6.1	1.2	3.0*	0.0	1.6	0.9*	0.0	5.7	4.2		
1936 Karlsøy			*			*	0.0	0.7	0.5		
1938 Lyngen	0.0	1.2	0.7*	3.5	1.6	2.3*					
1941 Skjervøy	0.0	1.2	0.7*			*	0.0	1.4	1.0		
SUM	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0*	100.0	100.0	100.0		
N=	49	86	135*	85	129	214*	52	140	192		

Selv om Ibestad i 1900-tellinga sto for så mye som 8,9% av innflyttinga til Kvæfjord, må jeg kunne slå fast at folk født i Trondenes dominerte fullstendig når det gjaldt fylkesintern innflytting. Spesielt gjelder det for menn. Ellers kom en del kvinner fra Lenvik, Berg, Tromsøsund, Tranøy og altså Ibestad. Det er også slående i hvilken grad kvinnene dominerte den fylkesinterne nærinnflyttinga.

1.9.2.5 Etappeinnflytting

Tabell 16: Hovedpersonens fødested (horisontalt) mot barns fødested (vertikalt) for familier hvor førstnevnte var innflytter og minst en av de sistnevnte var innflytter og hadde fødested forskjellig fra hovedpersonens. Data fra folketellinga 1875.

Barn/Hp	Sør-Norge	Nordland	Troms	Finnmark	Utlandet	Sum
Sør-Norg	3					3
Nordland		3	1	1		5
Troms	3		2			5
Finnmark					1	1
Utlandet						
Sum	6	3	3	1	1	14

Også den familiære etappeinnflyttinga til Kvæfjord hadde beskjedent omfang. Jeg finner pr 1875 kun 14 familier som hadde fått barn andre steder enn i fødestedskommunen på vei til kommunen. Av disse hadde 6 hovedpersoner som var født i Sør-Norge, mens noen også kom fra Nordland og Troms. Det var vanligst å etappevandre via Nordland og Troms, altså de fylkene som sendte de fleste innflytterne til Kvæfjord.

1.9.2.6 Utflyttere

de mest fiskere. Kvinner utgjorde flertallet av utflyttere til Hassel i Vesterålen, her var bare et par utflyttere med yrkestittel "fisker og jordarbeider".

De fleste fylkeseksterne utflytterne fra Kvæfjord var ikke selv husholdningsoverhoder, men bare 1/3 av dem var gifte ifølge 1900-tellinga. Aldersmessig dominerte de unge: 41 av 76 var i alderen 10 til 30 år.

1.9.3 Oppsummering av Kvæfjords migrasjon

Tabell 19: Tall som oppsummerer migrasjonen fra og til Kvæfjord 1865 til 1900.³⁸

Periode	Nye innflyttere	Utflytter-ovsk	Døde	Nye til Troms	Ellers i Norge	Emigranter
1865-75	150	-70	380	39	-6	83
1875-1900	26	452	1224	190	48	210
Sum	176	382	1604	229	42	293

Jeg ser at det i perioden 1865 til 1875 kom mange nye innflyttere til Kvæfjord, med et innflytteroverskudd på 70 som resultat. Dette skyldtes også at det var liten økning i antall mennesker født i Kvæfjord som hadde flyttet til andre kommuner eller emigrert i denne perioden. Denne trenden snudde etter 1875. Da finner jeg fram til år 1900 nesten ingen økning i antall innflyttere. Samtidig økte det antall utflyttere jeg kunne finne i tellinger for andre steder, og det antall emigranter som er talt opp i NOS. Resultatet ble et stort overskudd av utflyttere i den siste del av perioden. Summerer jeg utflyttertallene i de tre kolonnene lengst til høyre, får jeg 564 individer, mens summen av utflytteroverskuddet og antall nye innflyttere gir 558 individer. Altså godt samsvar mellom beregningene når jeg ser hele perioden under ett.

Det kan virke som om emigrasjonen var av om lag samme størrelse som utflyttinga til andre steder i Norge. Jeg skylder imidlertid da å gjøre oppmerksom på at jeg ikke har fått med utflyttere som var flyttet tilbake eller som var døde før en ny folketelling fant sted. Dermed må jeg nok regne med at den innenlandske utflyttinga i realiteten var noe større enn den oversjøiske. Som dødstallene, og de langt høyere fødselstallene viser, må jeg allikevel slå fast at det var de rent demografiske faktorene som var hoveddrivkraften i befolkningsutviklingen i Kvæfjord også. Som resultat av dette hadde Kvæfjord fra 1865 til 1900 en befolkningsvekst på 47,4%, eller om lag 20% under gjennomsnittet for Troms.

Kvæfjord var en av de minste kommunen i fylket både i areale og folketall, med 3115 innbyggere ifølge 1900-tellinga. Som i de andre fjordkommunene livnærte de fleste seg med en kombinasjon av fiske og jordbruk, og antall gårdbrukere steg fra 263 i 1865 til 358 i år 1900. Samtidig steg antall barn fra 923 til 1501. Den første gruppa økte med 36%, den siste med 62%. Både gårddeling og økte barneflokker var strategier for å romme det økende folketallet, og den sistnevnte strategien var på kort sikt den viktigste. Kvæfjord hadde bare et beskjedent innslag av samer (fra 6% til 4%) og nesten ingen kvener. Derimot var om lag 1/3 av innflytterne til også denne kommunen født i Sør-Norge, noe som utgjorde 156 personer i 1875. En noe mindre andel innflyttere kom fra Nordland. Omfram dette var flyttinga til og fra

³⁸ Kolonne 2 er basert på antall innflyttere ifølge RHD's utgaver av folketellingene. Den viser nedgangen i antall innflyttere. Kolonne 3 er basert på folketallet i de tellinger samt tall for fødte og døde i Folkemengdens bevegelser.

Kvæfjord i svært høy grad dominert av befolkningsutveksling med nabokommunen Trondenes. Veksten i tettstedet Harstadvavn fram mot hundreårsskiftet gjorde at ca 3/4 av utflytterne reiste til denne kommunen. De fleste innflytterne kom også derifra.

APPENDIKS 2: TABELLER OG DIAGRAMMER

APPENDIKS II

Tabell 1: Inn- og utflyttere mellom de 13 storkommunene i Troms ifølge 1865- 1875 og 1900-tellingene.

Fødested i horisontale, bosted i vertikale kommuner.

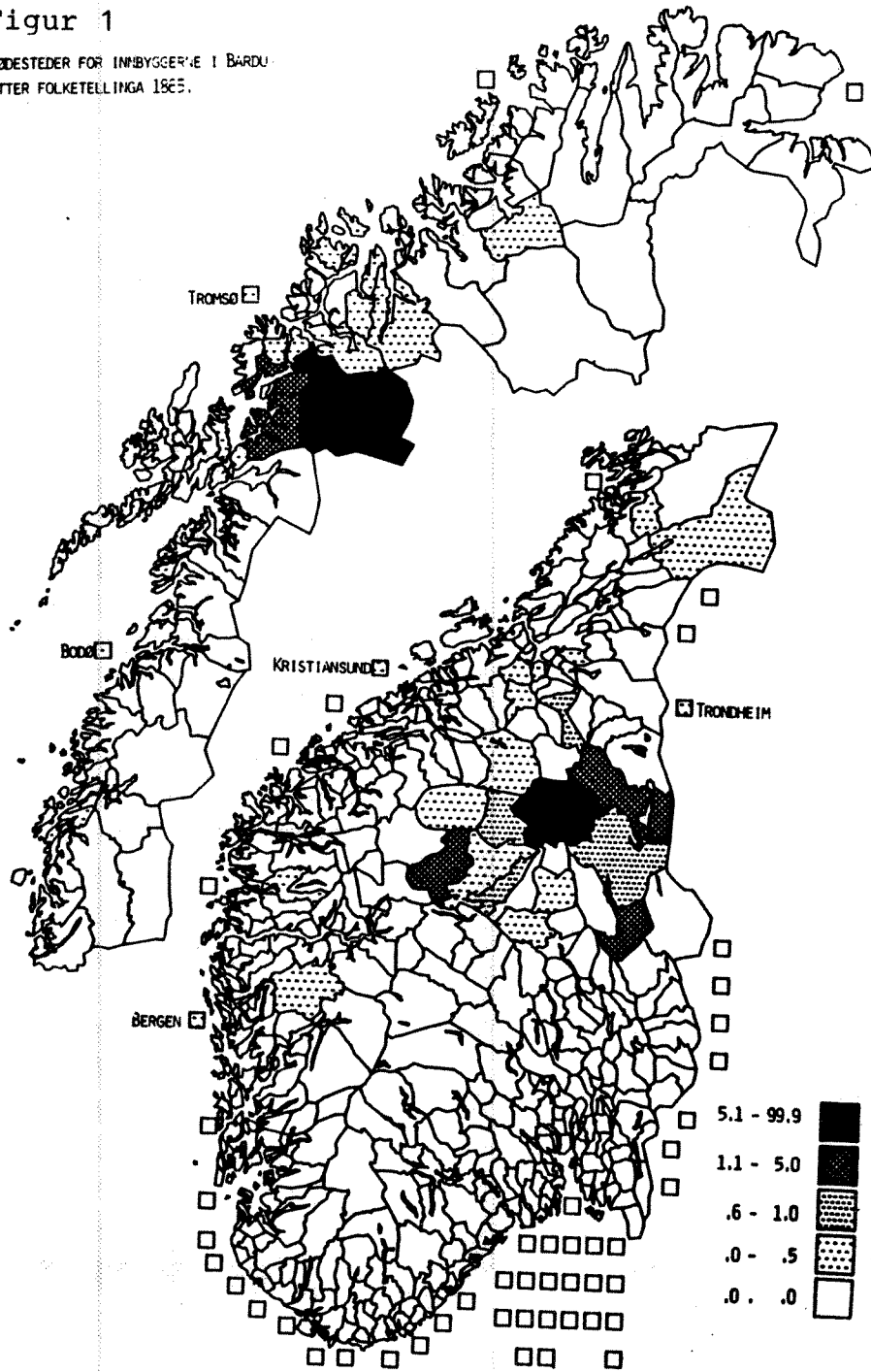
a) 1865-tellinga		1902	1911	1914	1917	1924	1927	1929	1931	1933	1934	1936	1938	1941	Sum
1902	Tromsø by	-	10	70	40	10	29	14	49	74	313	61	36	22	728
1911	Kvæfjord	5	-	106	7	0	2	7	2	0	4	0	1	1	135
1914	Trondenes	9	62	-	116	1	30	44	5	1	0	0	4	0	272
1917	Ibestad	4	0	72	-	16	75	21	10	0	4	2	2	0	206
1924	Målselv	27	0	6	52	-	60	2	142	46	15	5	6	0	361
1927	Tranøy	14	3	24	83	50	-	32	81	0	28	4	19	3	341
1929	Berg	3	1	40	23	0	29	-	37	0	6	2	1	0	142
1931	Lenvik	38	3	17	67	69	115	34	-	52	75	6	1	1	478
1933	Balsfjord	57	1	2	3	84	12	0	87	-	68	38	13	4	369
1934	Tromsøsund	80	0	4	4	11	8	10	51	171	-	77	6	3	425
1936	Karlsøy	13	0	3	1	2	3	0	6	16	81	-	37	27	189
1938	Lyngen	21	1	0	2	25	4	0	6	45	11	36	-	7	158
1941	Skjervøy	18	2	5	8	2	4	0	1	1	6	23	75	-	145
Sum utflyttere		289	83	349	406	270	371	164	477	406	611	254	201	68	3949
Innfødt bef (I)		1746	1764	4383	5048	1934	2523	643	3012	2887	2076	1650	3715	3716	35097
Utfl i % av I		16,6	4,7	8	8	14	14,7	25,5	15,8	14,1	29,4	15,4	5,4	1,8	11,3
Hjemmeh bef (II)		4077	2113	5168	5683	3394	3294	810	3744	3397	2926	1930	4276	4508	45320
Ut av Troms		323	34	82	92	32	190	4	86	39	37	26	143	230	1318
Disse i % av I		18,5	1,9	1,9	1,8	1,65	7,5	0,6	2,9	1,4	1,8	1,6	3,8	6,2	3,8

b) 1875-tellinga		1902	1911	1914	1917	1924	1927	1929	1931	1933	1934	1936	1938	1941	Sum
1902	Tromsø by	-	19	77	66	46	57	13	96	140	420	127	71	26	1158
1911	Kvefjord	5	-	168	7	1	3	14	3	5	2	0	5	0	213
1914	Trondenes	16	79	-	149	4	60	43	10	4	2	0	4	4	375
1917	Ibestad	4	2	99	-	28	85	23	10	2	0	3	0	7	263
1924	Målselv	38	2	11	47	-	69	2	56	82	7	9	11	5	339
1927	Tranøy	25	2	6	104	84	-	27	117	1	5	3	7	3	384
1929	Berg	22	4	37	46	5	42	-	71	20	10	0	9	24	290
1931	Lenvik	31	0	18	54	123	109	30	-	51	97	11	4	1	529
1933	Balsfjord	39	2	1	4	91	5	2	34	-	64	17	21	3	283
1934	Tromsøsund	123	7	1	3	15	9	6	32	216	-	91	24	3	530
1936	Karlsøy	59	0	2	0	9	1	0	6	27	34	-	67	15	220
1938	Lyngen	20	1	0	6	24	3	0	1	56	14	47	-	23	195
1941	Skjervøy	22	4	4	14	10	7	0	8	1	0	26	88	-	184
Sum utflyttere		404	122	424	500	440	450	160	444	605	655	334	311	114	4963
Innfødt bef (I)		2332	2057	5230	5700	2561	2975	866	3559	3270	2708	1819	4043	4040	41160
Utfl i % av I		17,3	5,9	8,1	8,8	17,2	15,1	18,5	12,5	18,5	24,2	18,4	7,7	2,8	12,1
Hjemmeh bef (II)		5368	2556	6655	6493	3947	3885	1738	4399	3769	3448	2167	4631	4767	53823
Ut fra Troms		375	28	89	134	61	167	9	112	51	60	65	242	230	1623
Utfl i % av II		16,1	1,4	1,7	2,4	2,38	5,6	1	3,1	1,6	2,2	3,6	6	5,7	3,9

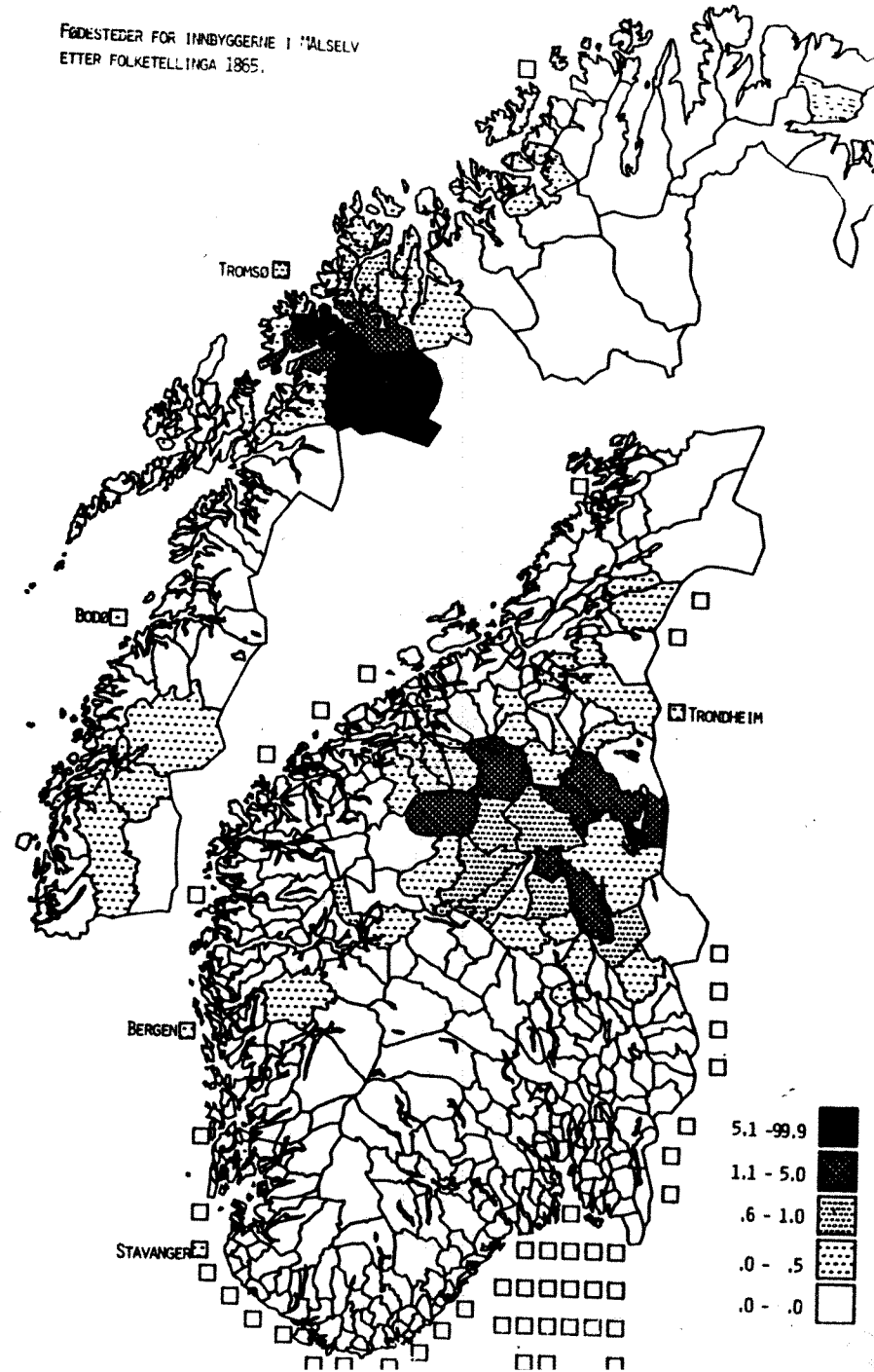
c) 1900-tellinga		1902	1911	1914	1917	1924	1927	1929	1931	1933	1934	1936	1938	1941	Sum
1902	Tromsø by	-	24	66	73	86	97	21	137	265	771	219	84	66	1909
1911	Kvefjord	6	-	113	17	3	7	11	14	1	9	1	0	2	184
1914	Trondenes	69	235	-	279	34	119	81	45	18	13	4	14	9	920
1917	Ibestad	28	11	92	-	70	110	35	35	11	6	4	8	9	419
1924	Målselv	37	3	7	81	-	85	4	89	62	5	11	10	4	398
1917	Tranøy	39	5	25	130	113	-	22	135	12	1	14	8	5	509
1929	Berg	25	4	38	57	10	114	-	107	14	10	12	11	1	403
1931	Lenvik	72	9	17	59	152	173	27	-	82	100	13	2	3	709
1933	Balsfjord	33	3	5	3	146	11	5	34	-	93	20	52	0	405
1934	Tromsøsund	302	5	8	13	29	10	3	80	330	-	76	71	11	938
1936	Karlsøy	74	2	4	7	3	11	3	14	83	55	-	115	33	404
1938	Lyngen	43	1	3	3	46	9	2	7	128	26	54	-	74	396
1941	Skjervøy	20	10	2	6	4	2	0	3	5	3	26	105	-	186
Sum utflyttere		748	312	380	728	696	748	214	700	1011	1092	454	480	217	7780
Innfødt bef (I)		3744	2590	8410	8134	4249	4280	1643	5576	4154	3861	2672	5410	5467	60190
Utfli i % av I		20,0	12,0	4,5	9,0	16,4	17,5	13,0	12,6	24,3	28,3	17,0	8,9	4,0	12,9
Hjemmeh bef (II)		7158	3115	667	9078	5382	5213	2239	6560	4679	4997	3183	6243	5879	64393
Ut av Troms		967	76	743	426	280	341	71	291	225	78	155	397	667	4717
Utfli i % av I		25,8	2,9	8,8	5,2	6,6	8,0	4,3	5,2	5,4	2,0	5,8	7,3	12,2	7,8

Figur 1

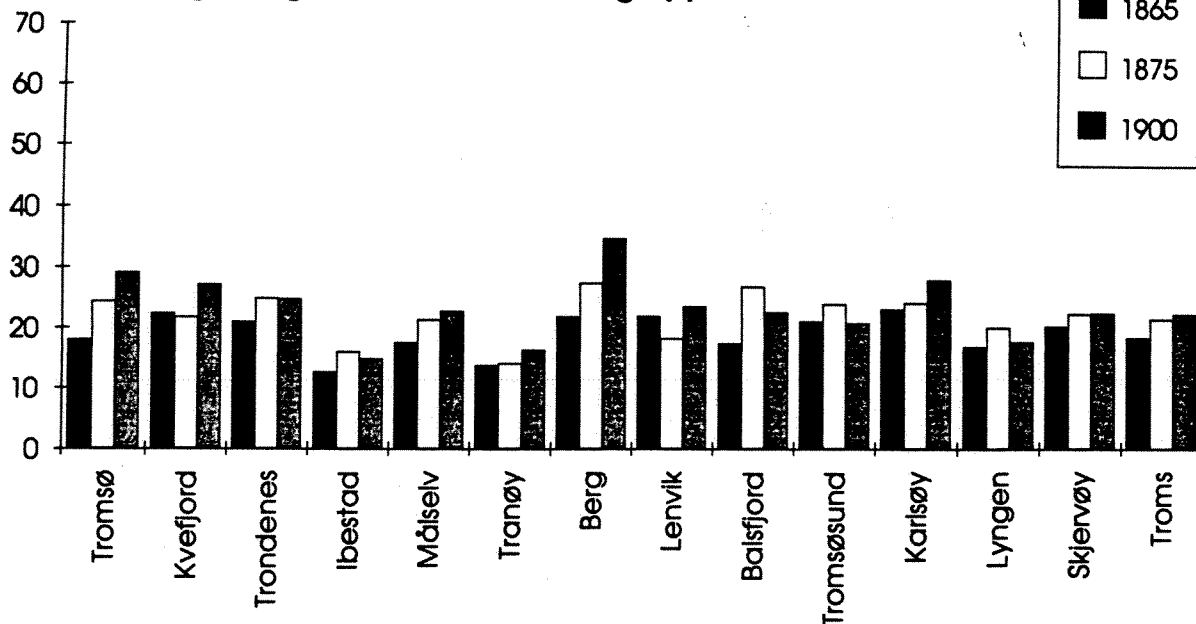
FØDESTEDER FOR INNBYGGERNE I BARDU
ETTER FOLKETELLINGA 1865.

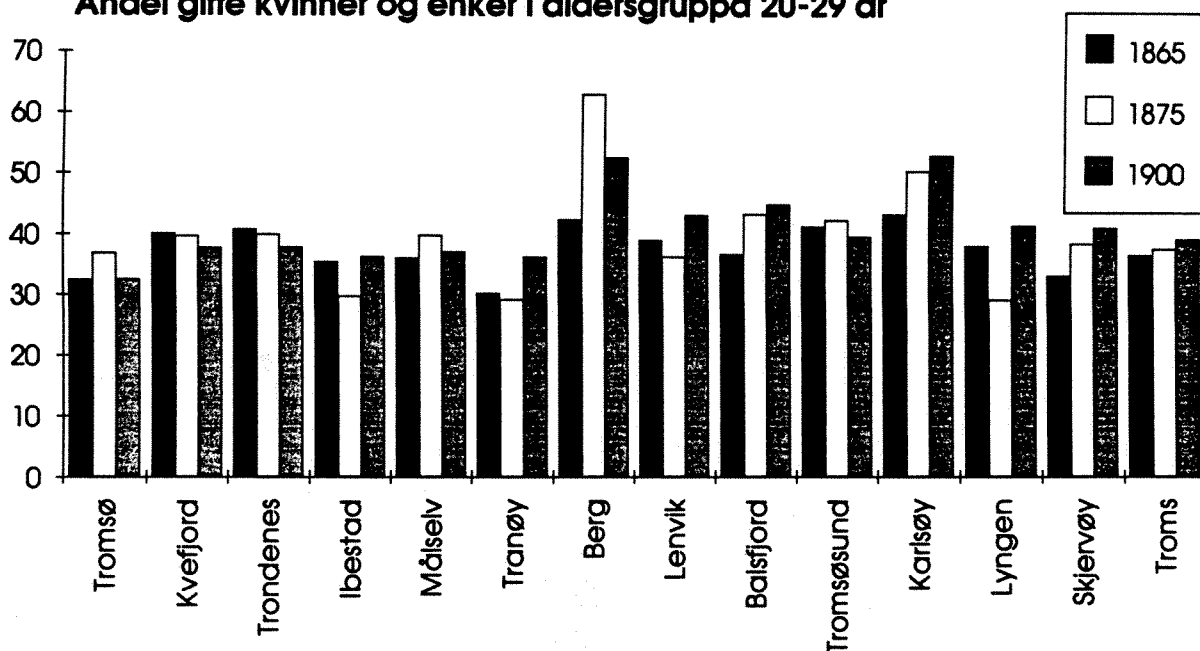
FØDESTEDER FOR INNBYGGERNE I MÅSELV
ETTER FOLKETELLINGA 1865.

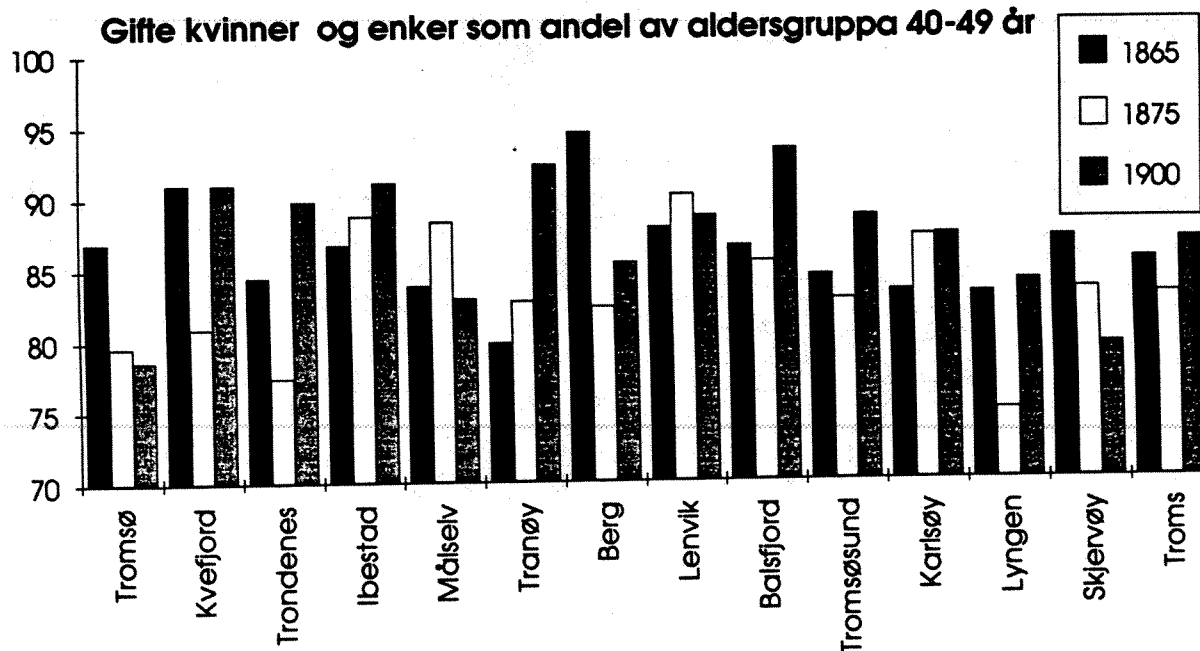
2 Andel gifte og enke-menn i aldersgruppa 20-29 år

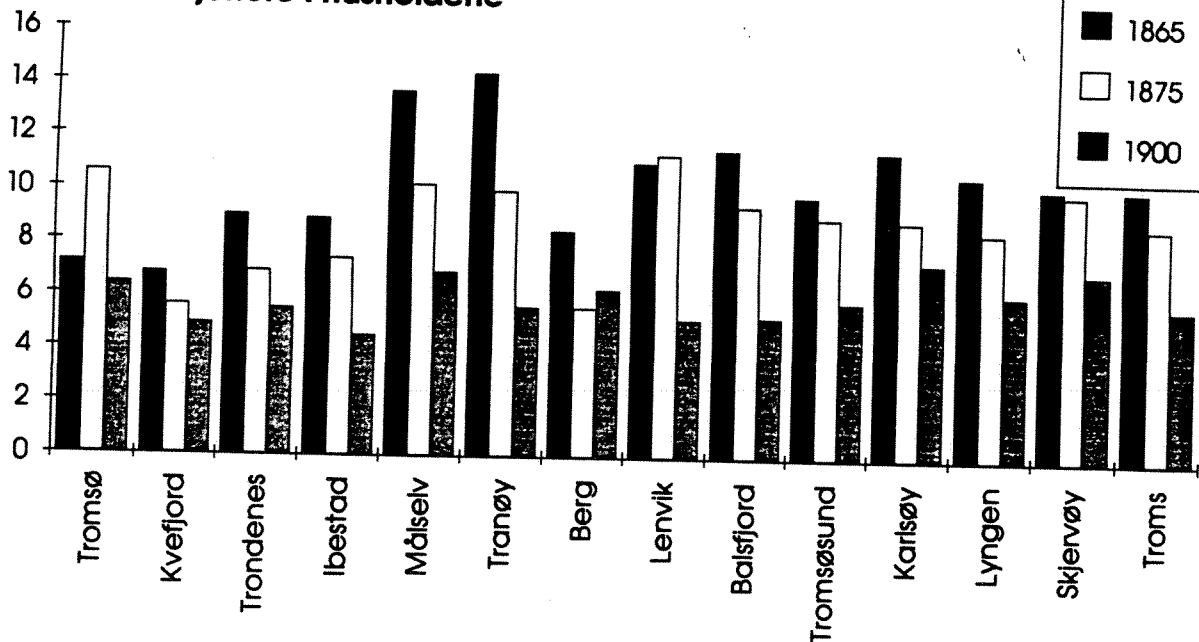
Andel gifte kvinner og enker i aldersgruppa 20-29 år

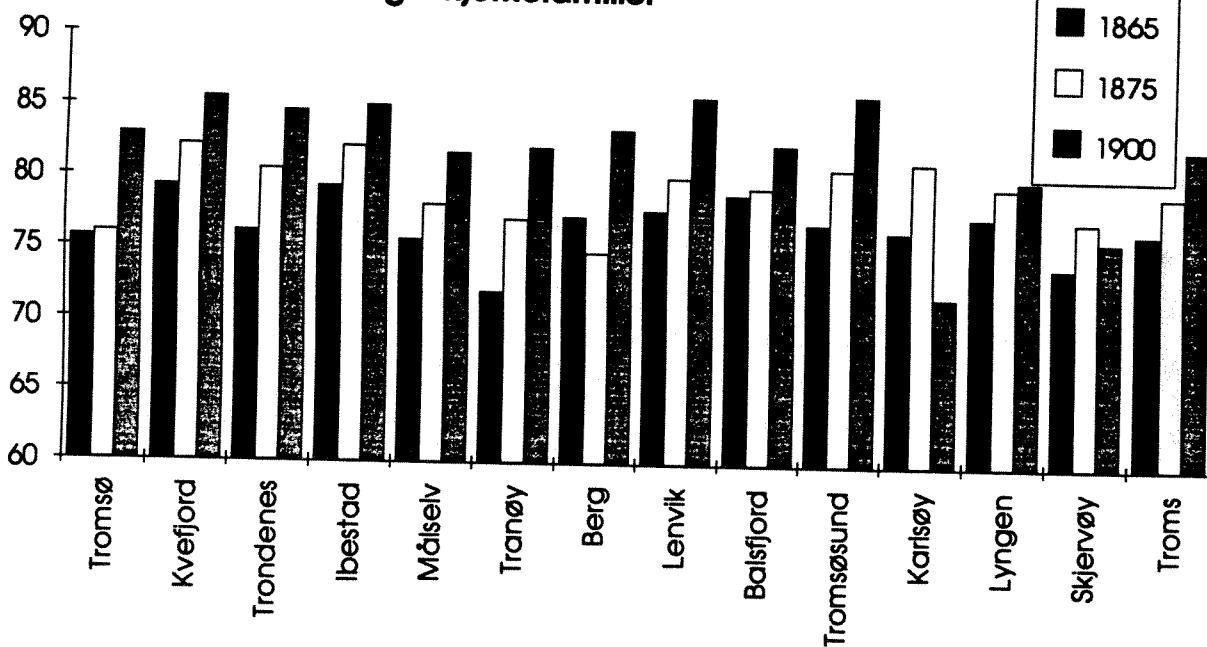
Gifte kvinner og enker som andel av aldersgruppa 40-49 år

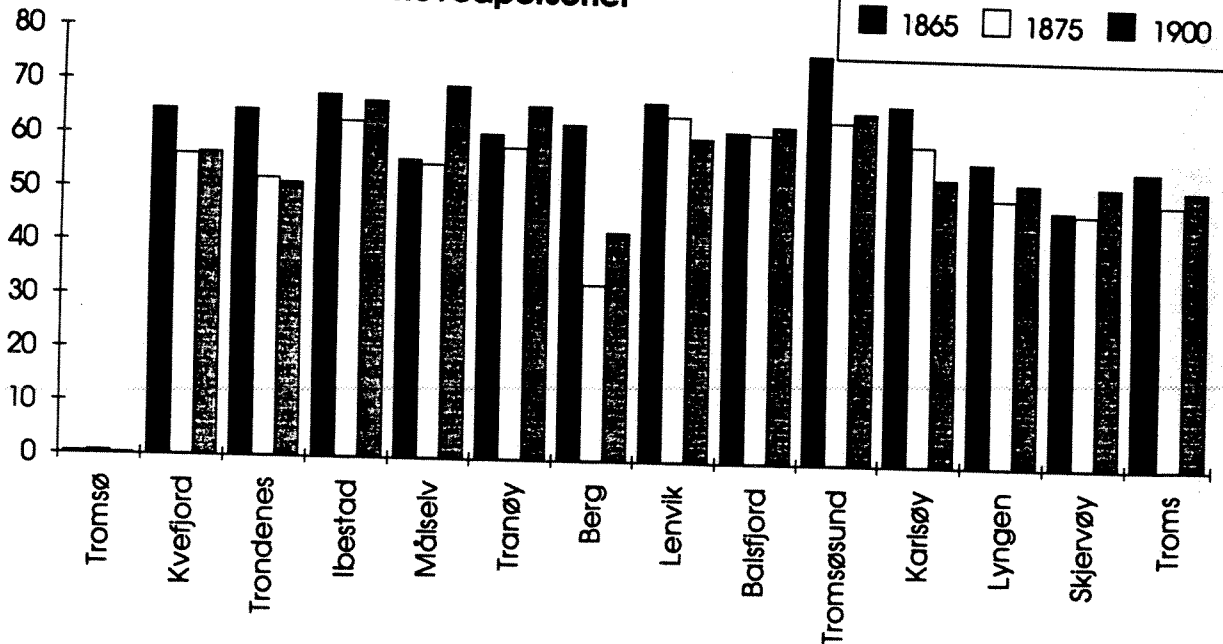
Andel tjenere i husholdene

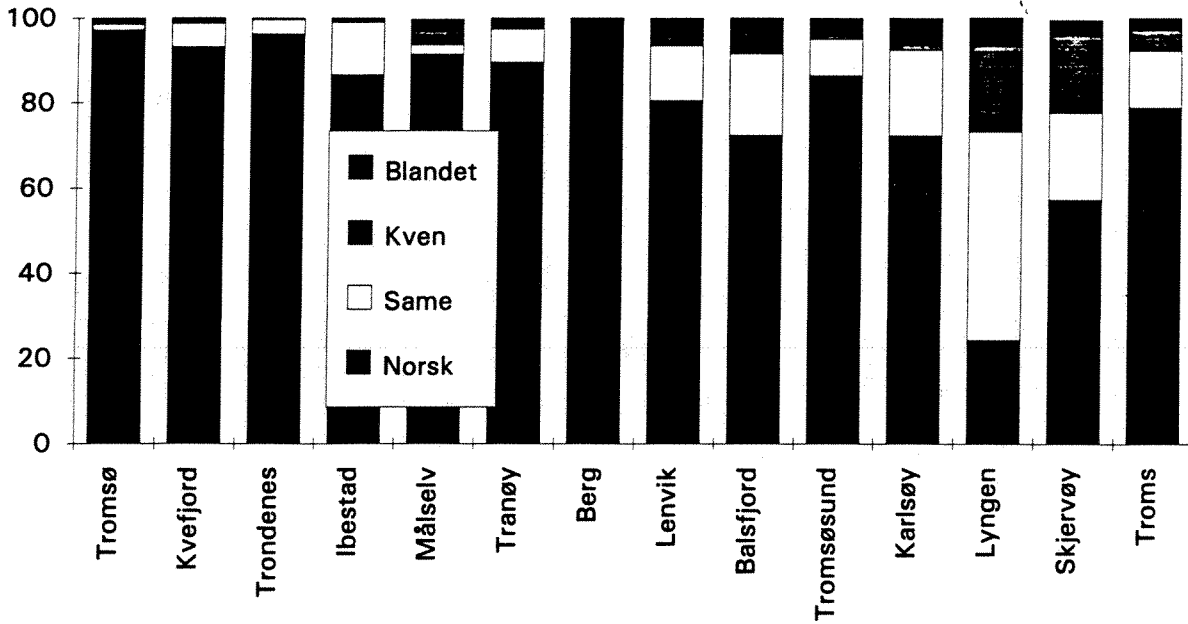
Andel av befolkning i "kjernefamilier"

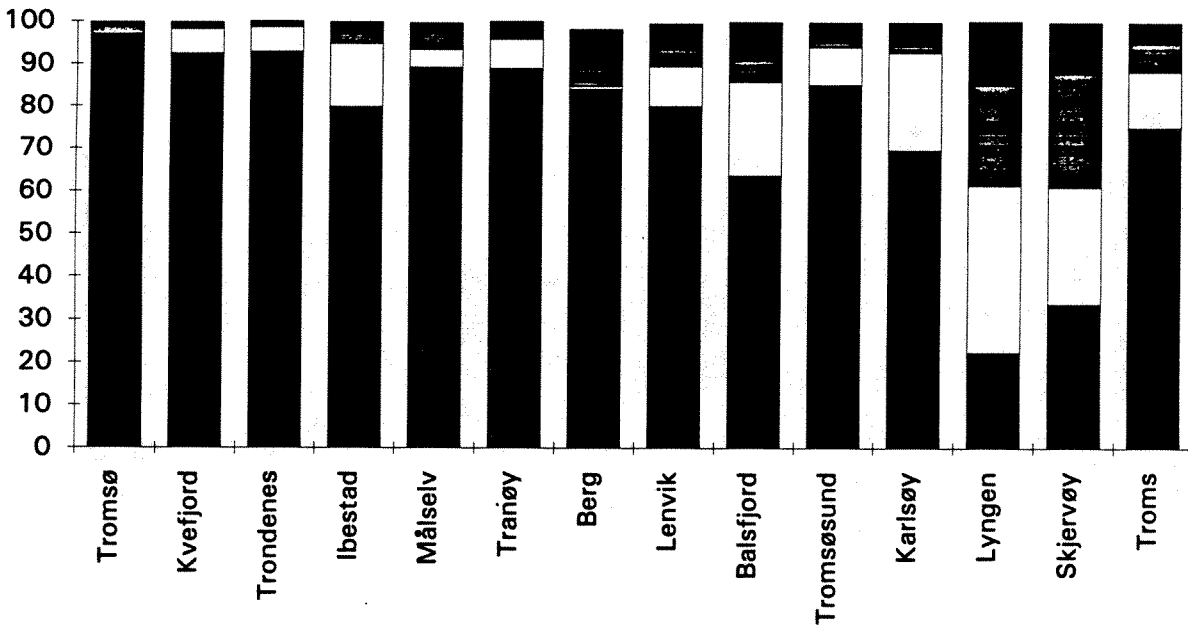
Andel bønder blant hovedpersoner

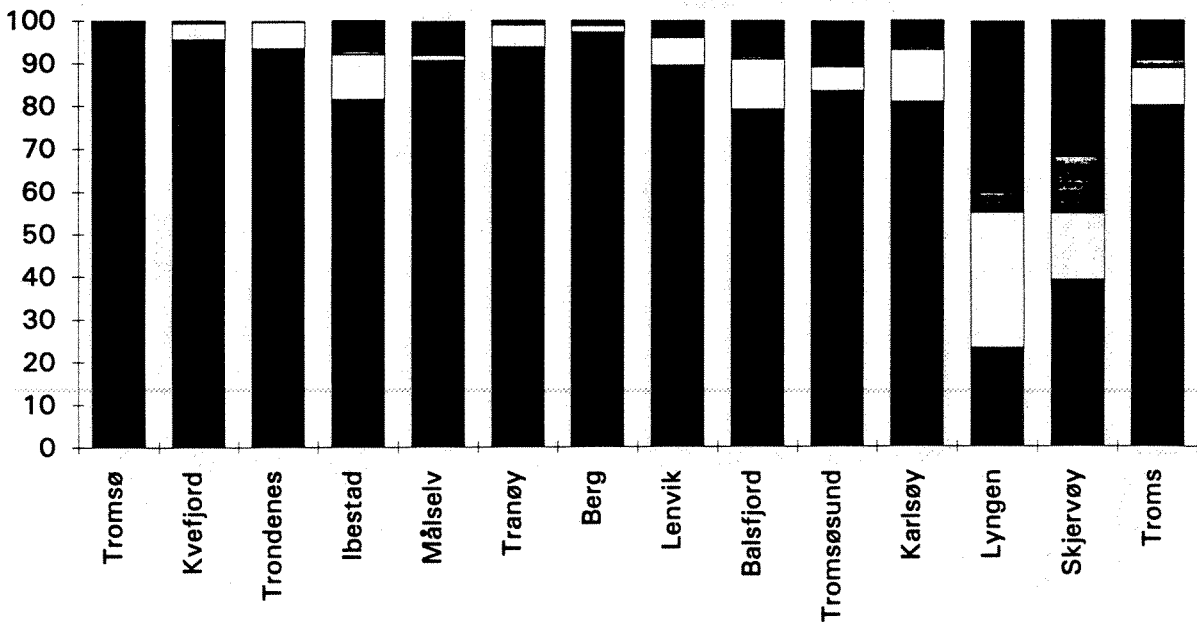
Relativ etnisk fordeling ifølge 1865-tellinga for Troms

Relativ etnisk fordeling i 1875-tellinga for Troms

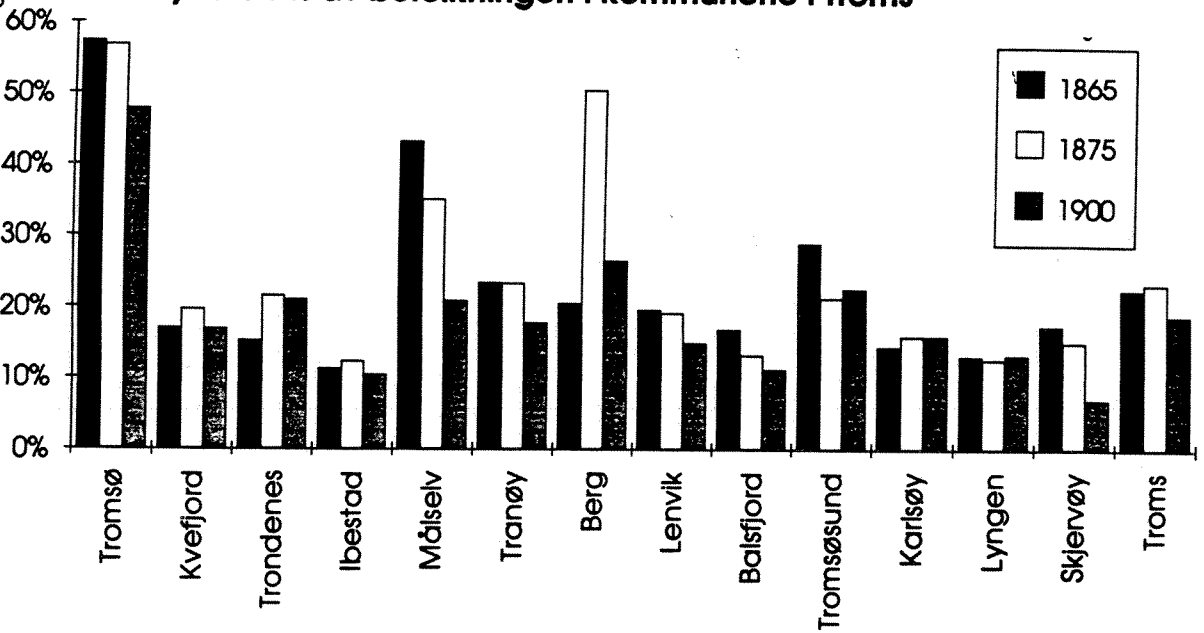
Relativ etnisk fordeling i 1900-tellinga for Troms

Figur 5

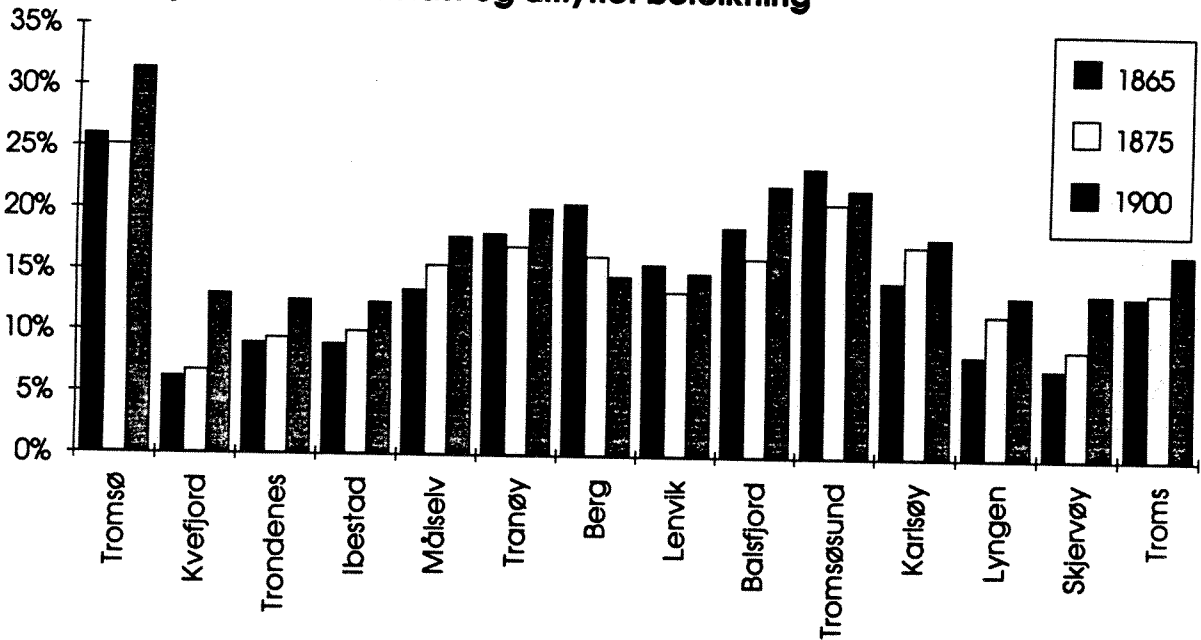
innflyttere i % av befolkningen i kommunene i Troms

a

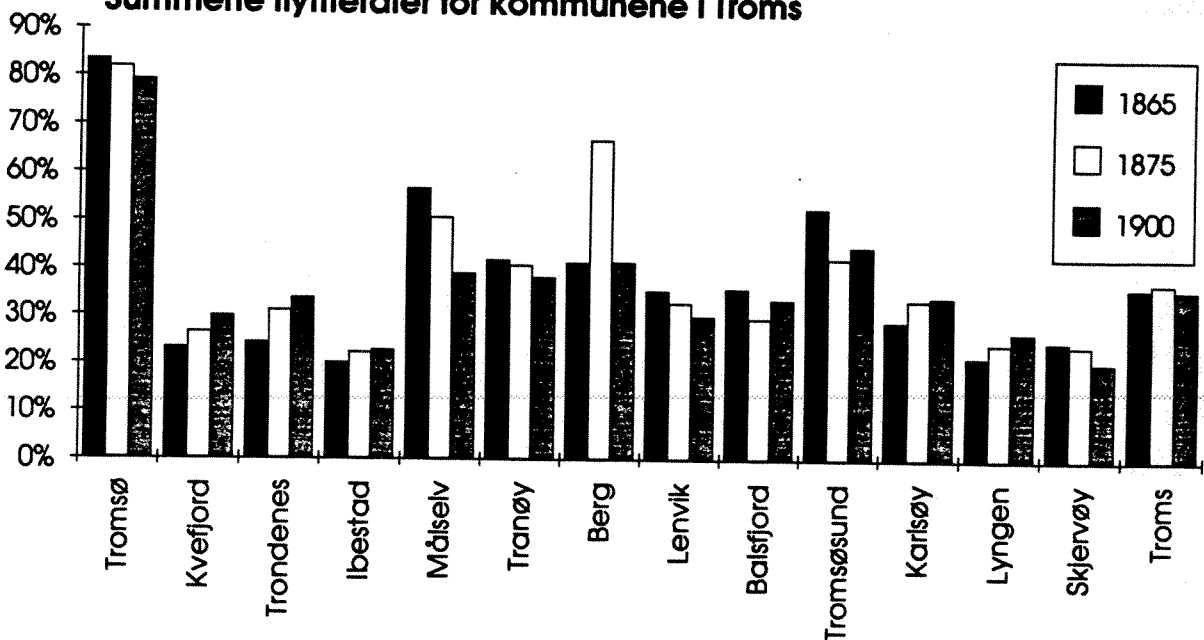
Uflyttere i % av bofast og utflyttet befolkning

b

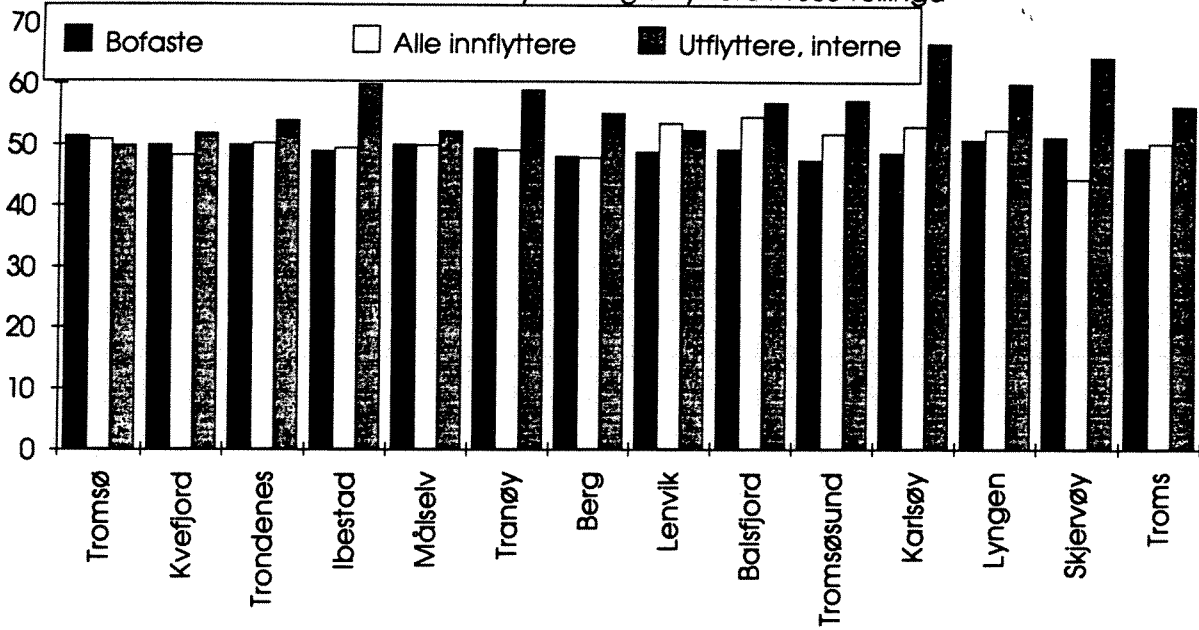

Summerte flytterater for kommunene i Troms

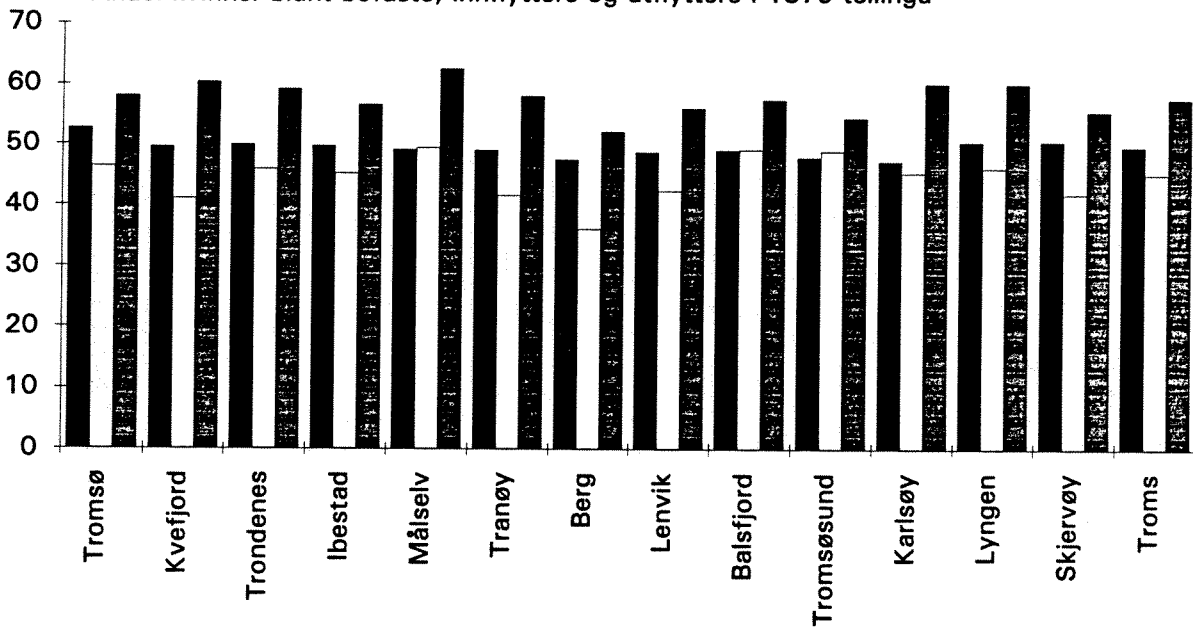
c

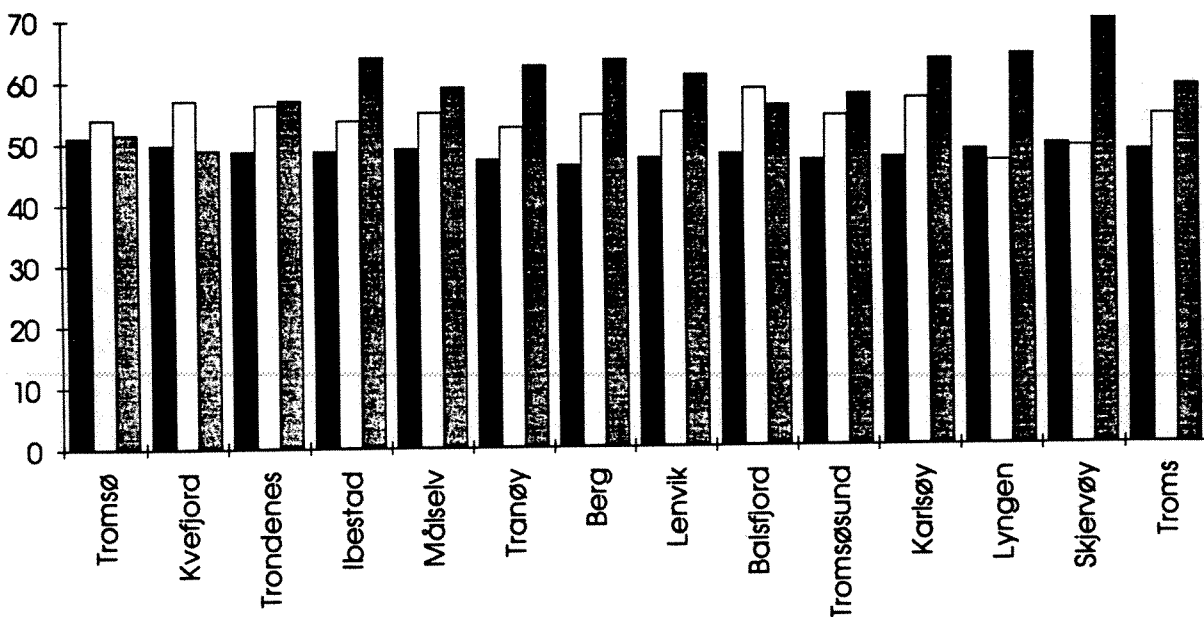
Andel kvinner blant bofaste, innflyttere og utflyttere i 1865-tellinga

Andel kvinner blant bofaste, innflyttere og utflyttere i 1875-tellinga

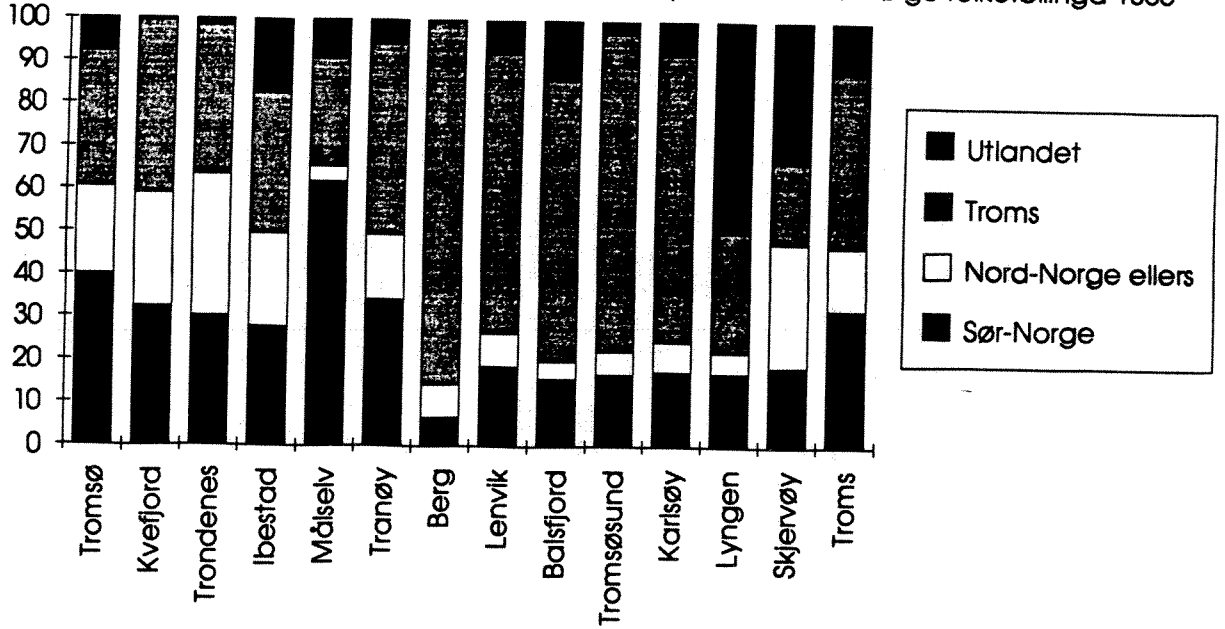

Andel kvinner blant bofaste, innflyttere og utflyttere i 1900-tellinga

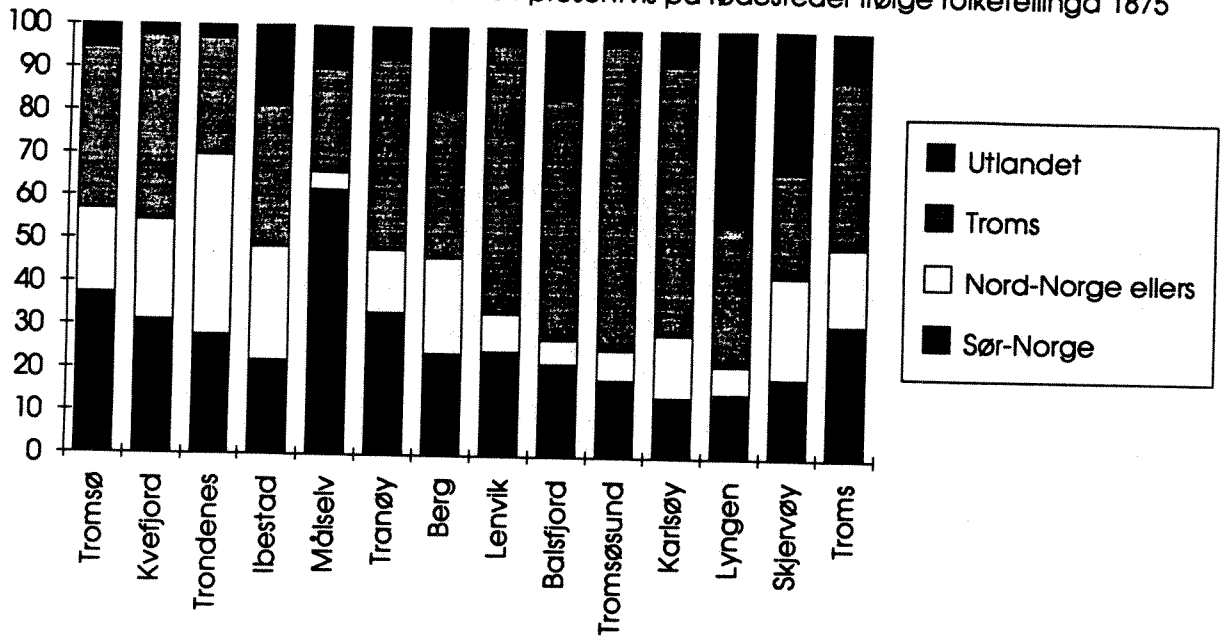

Figur 7

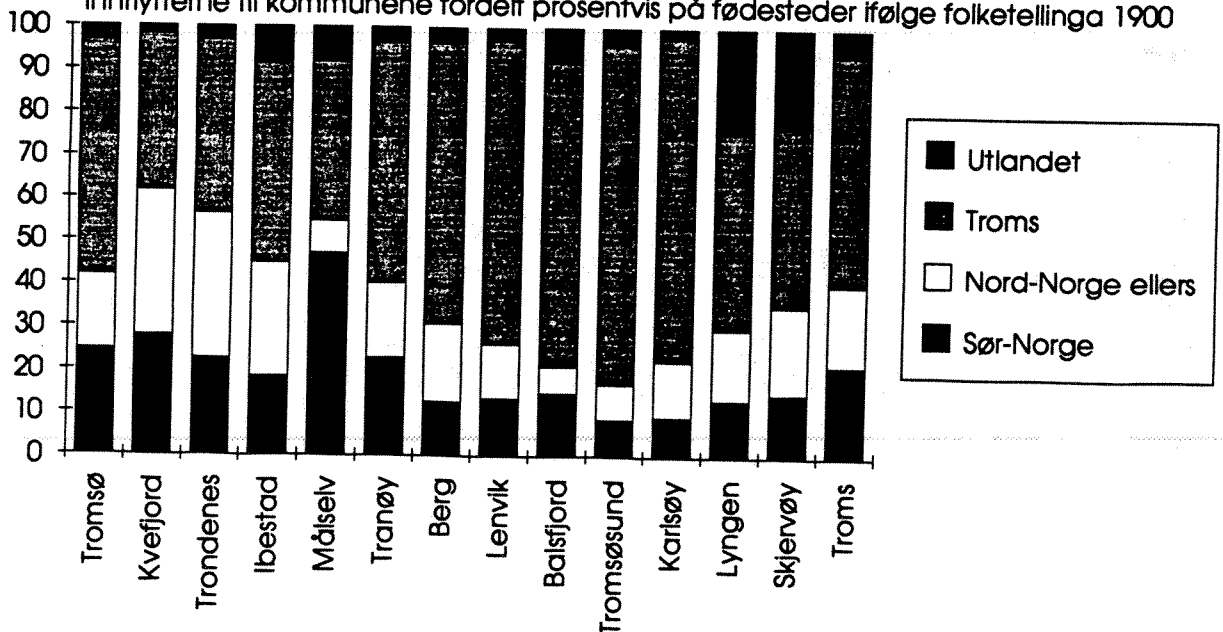
Innflytterne til kommunene fordelt prosentvis på fødesteder ifølge folketellinga 1865

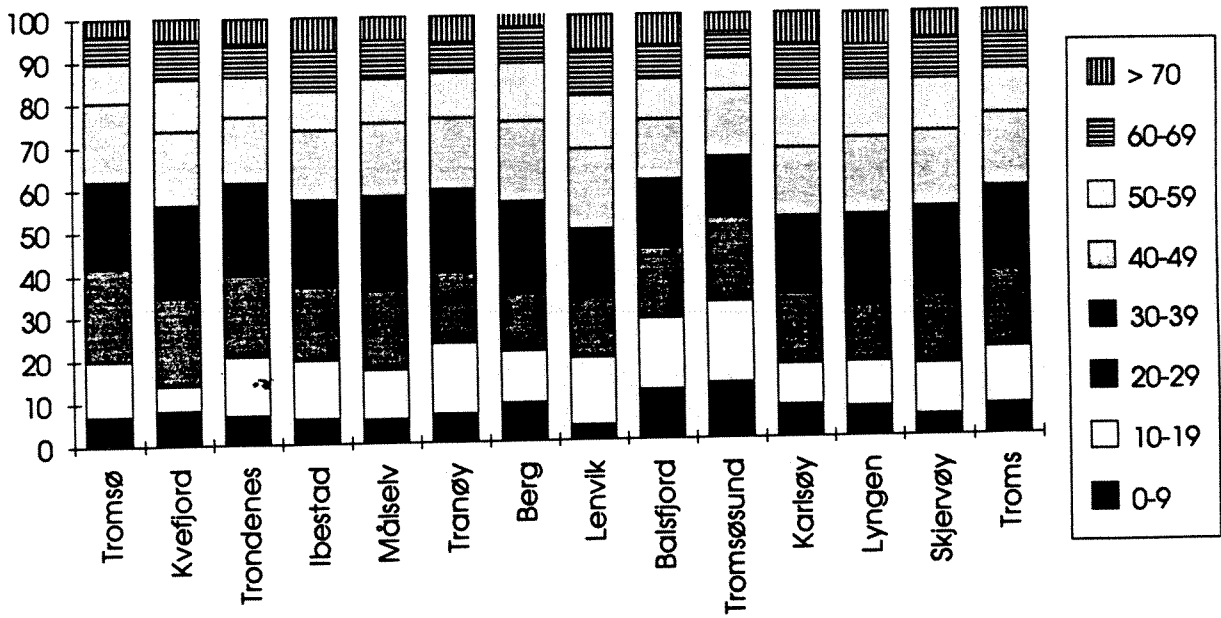
Innflytterne til kommunene fordelt prosentvis på fødesteder ifølge folketellinga 1875

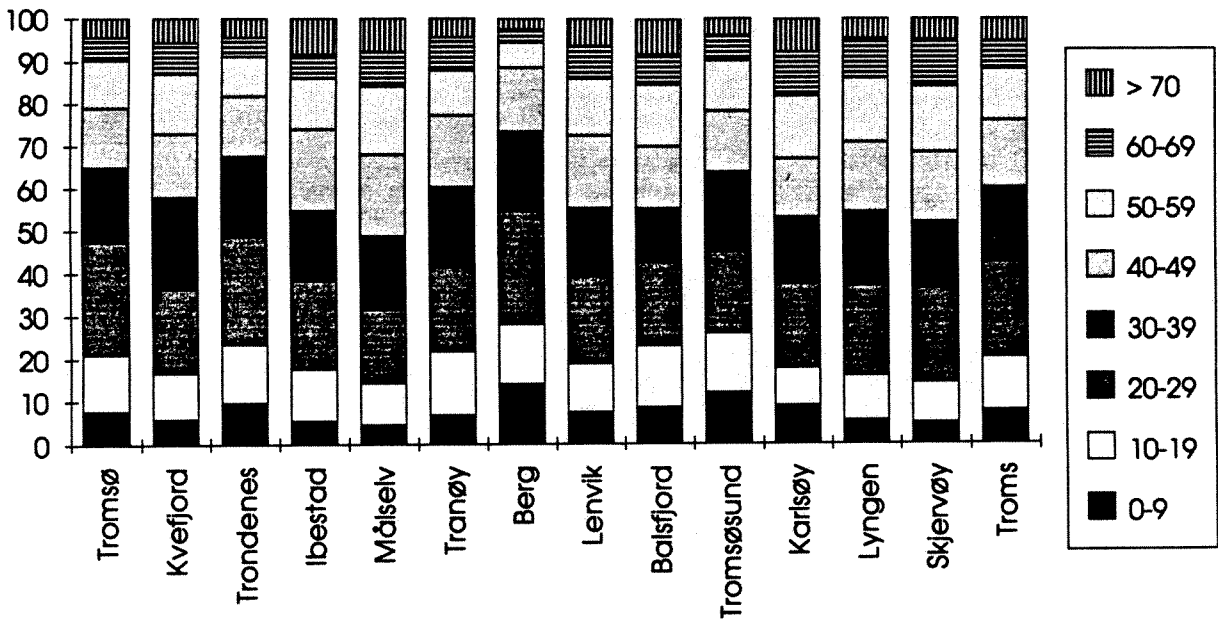
Innflytterne til kommunene fordelt prosentvis på fødesteder ifølge folketellinga 1900

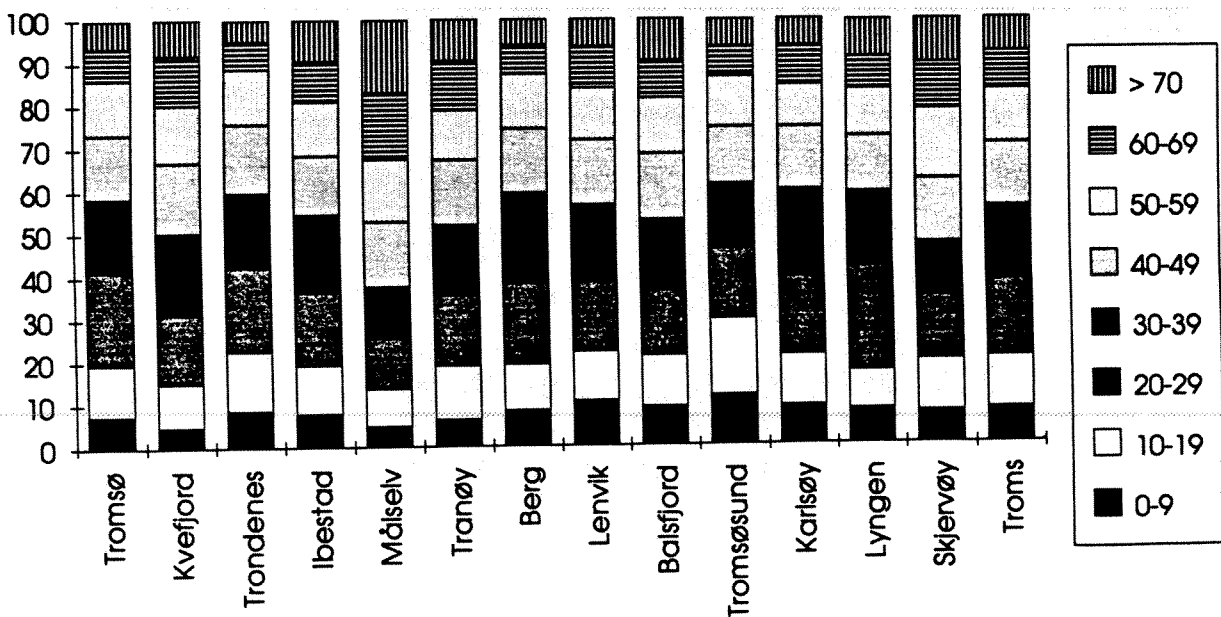
Prosentvis fordeling av 10-års aldersgrupper i 1865-tellinga pr kommune og fylke

Prosentvis fordeling av 10-års aldersgrupper i 1875-tellinga pr kommune og fylke

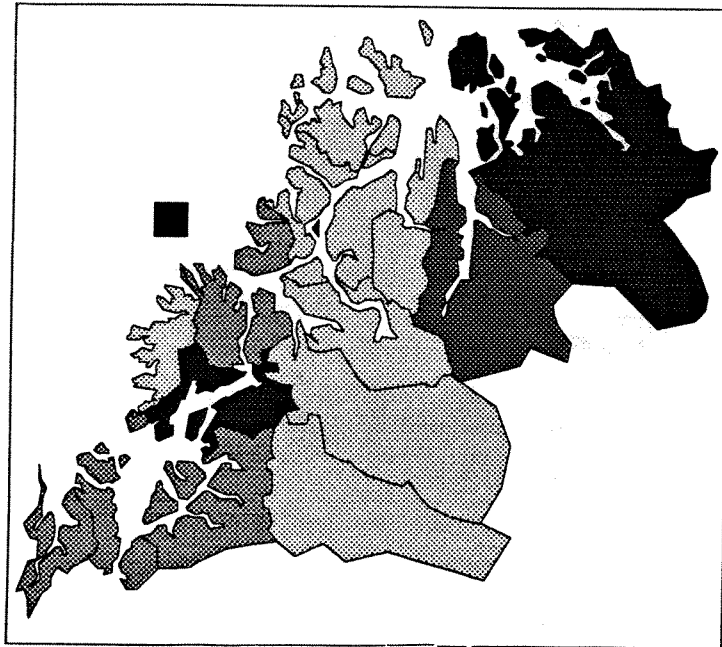
Prosentvis fordeling av 10-års aldersgrupper i 1900-tellinga pr kommune og fylke

Figur 9

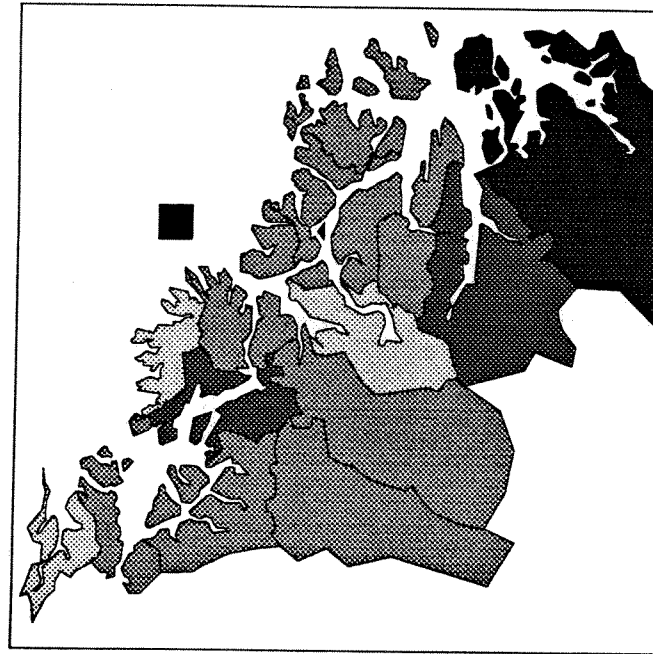
Troms

ANO65: Prosentvis andel utflyttere fra fylket 1865

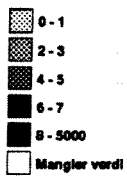
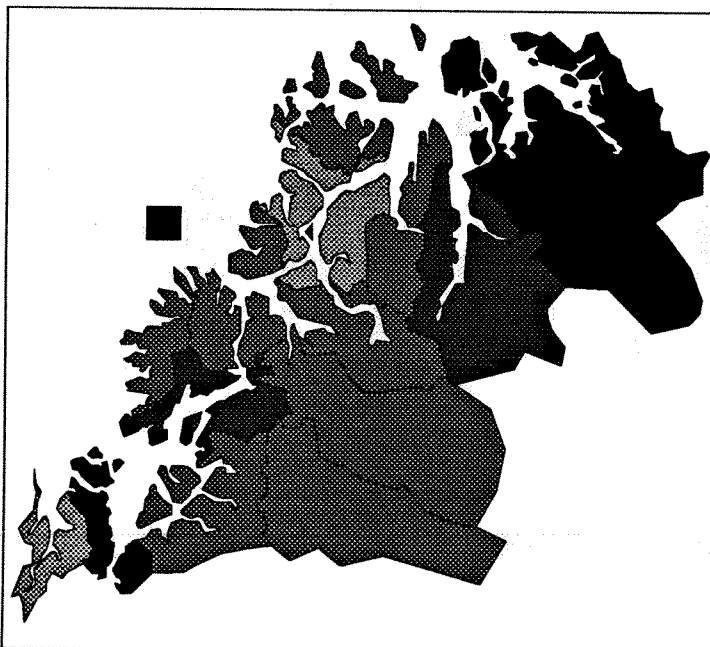
Troms

ANO75: Prosentvis andel utflyttere fra fylket 1875

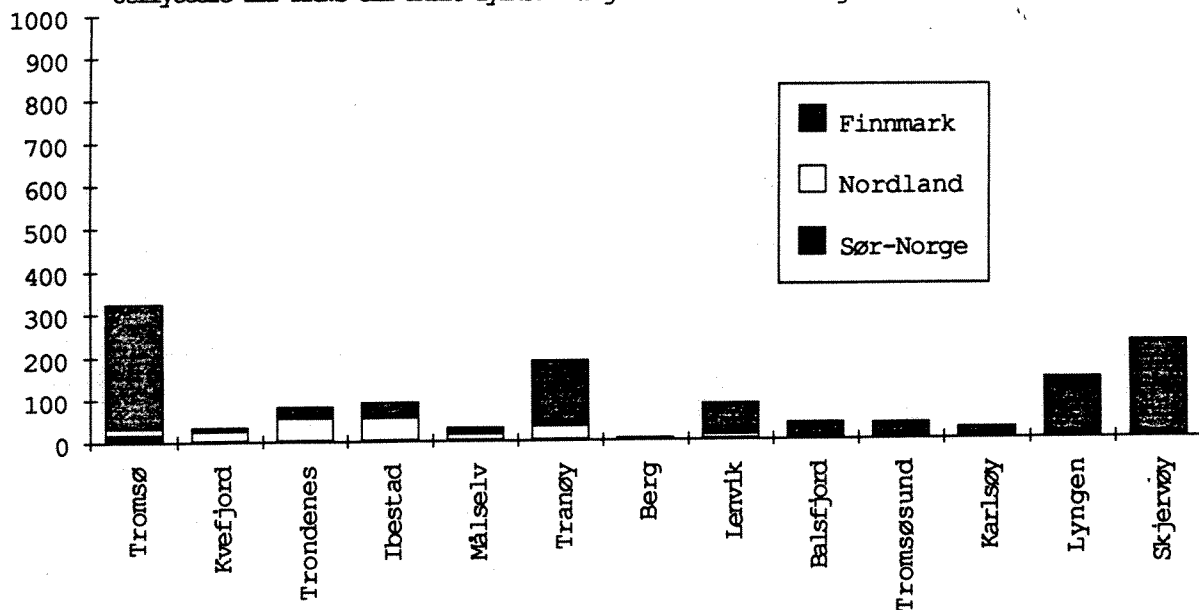
Troms

ANO00: Prosentvis andel utflyttere fra fylket 1900

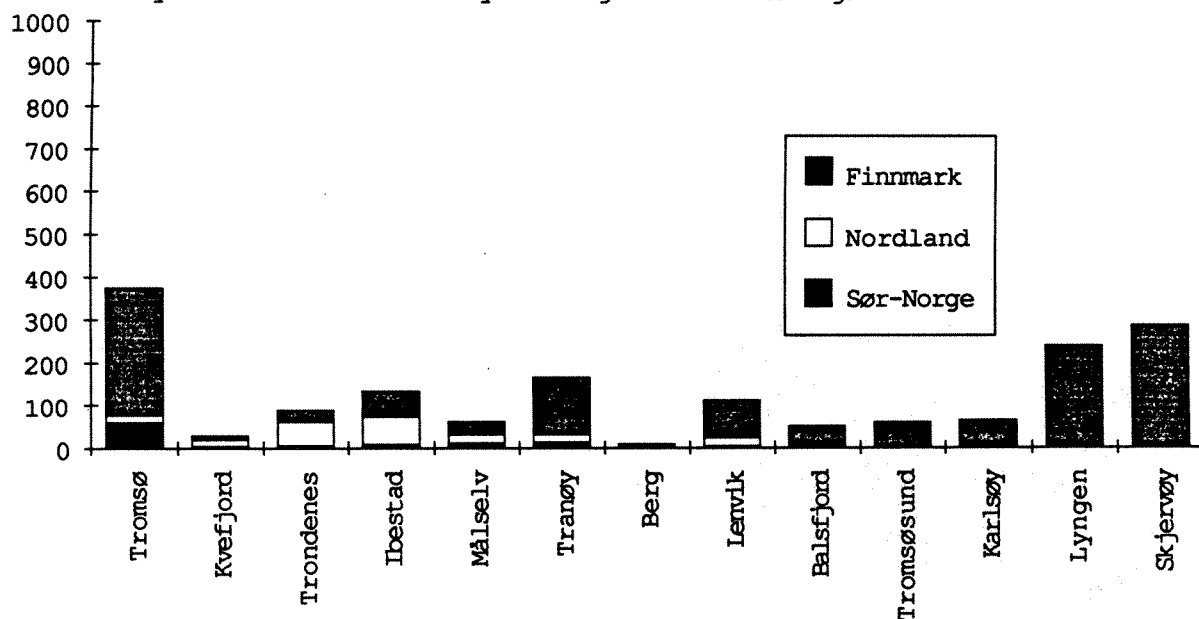

ur 10

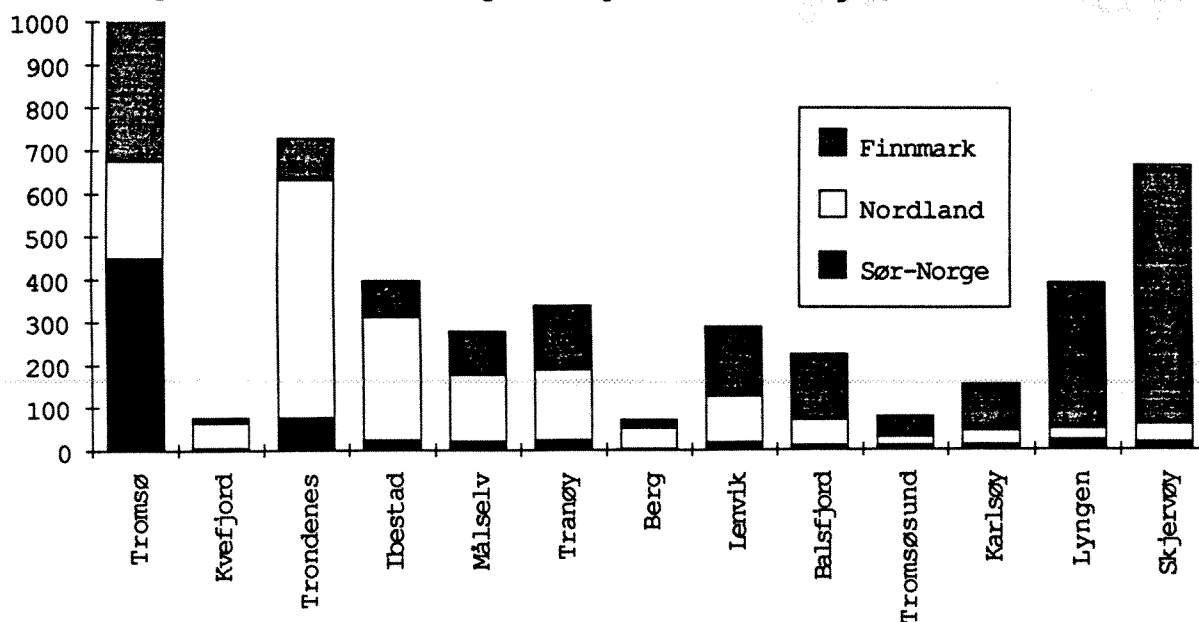
Utflyttere fra Troms til andre fylker ifølge RHD's 1865-tellinger

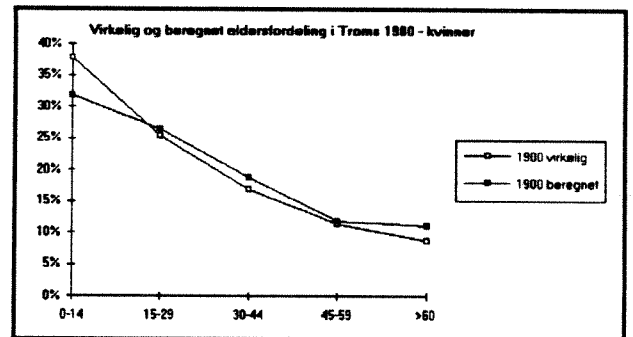
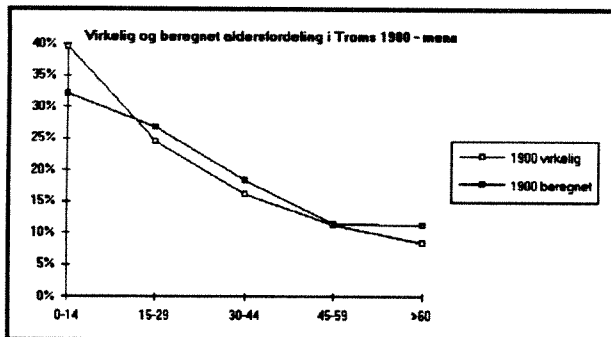
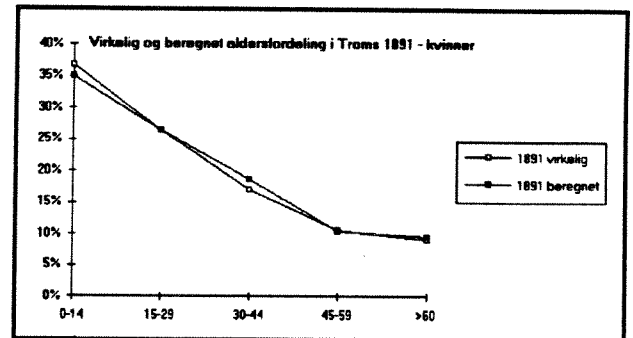
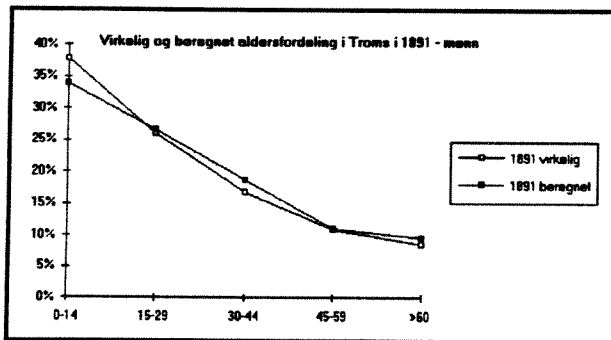
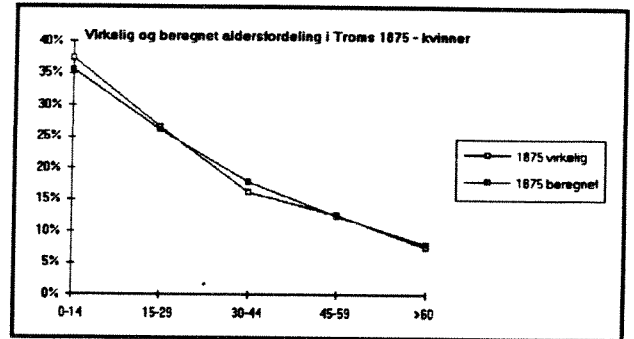
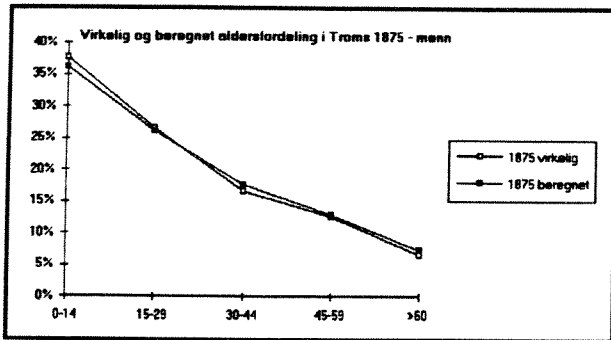
Utflyttere fra Troms til andre fylker ifølge RHD's 1875-tellinger

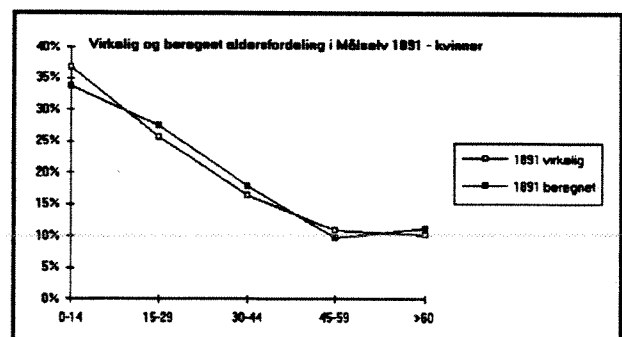
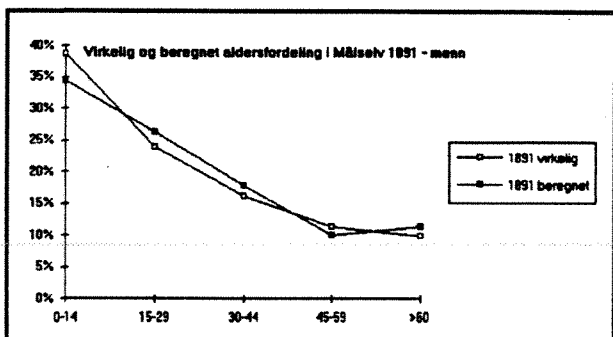
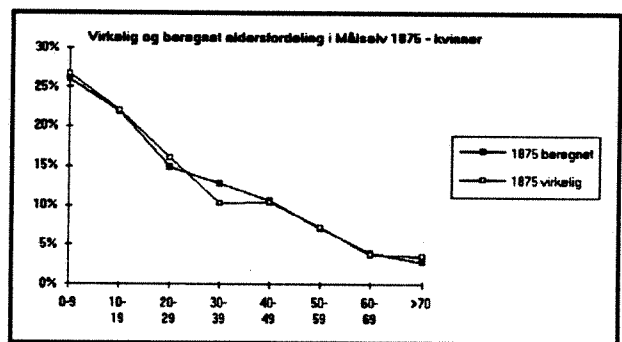
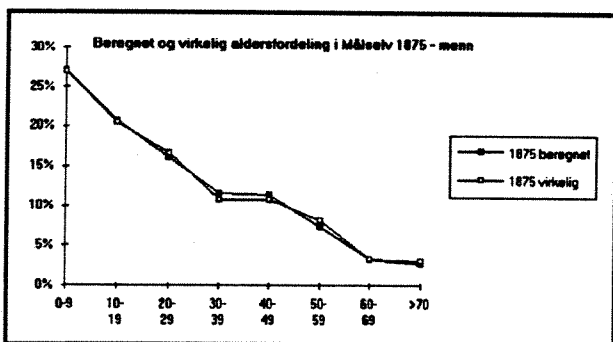
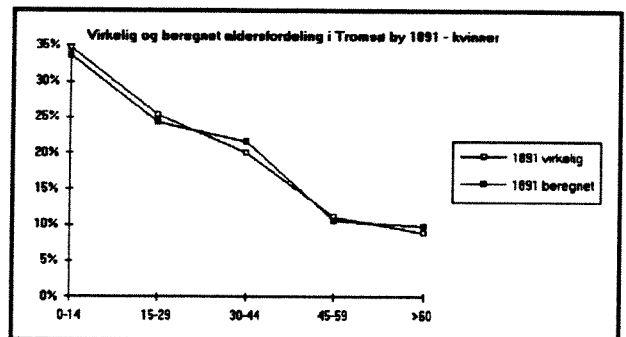
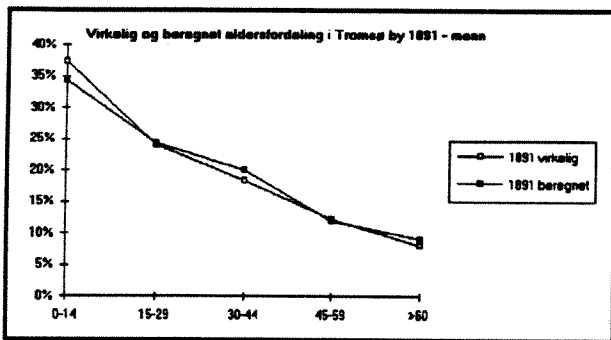
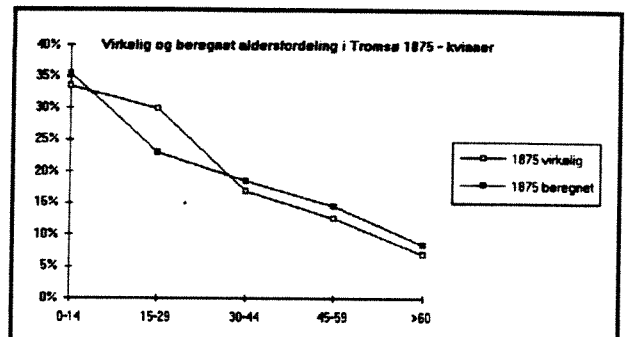
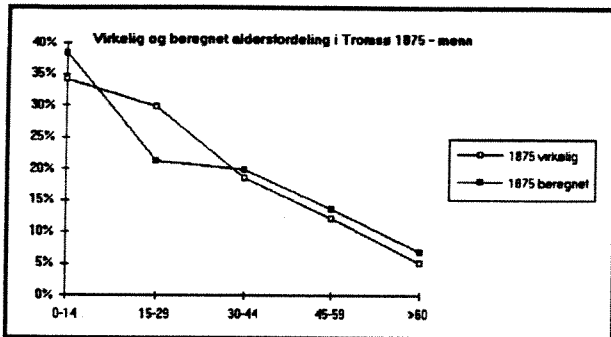

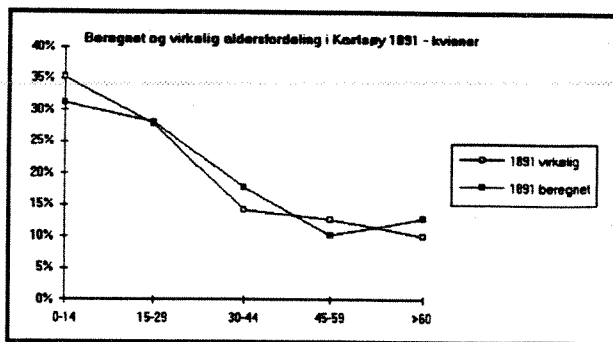
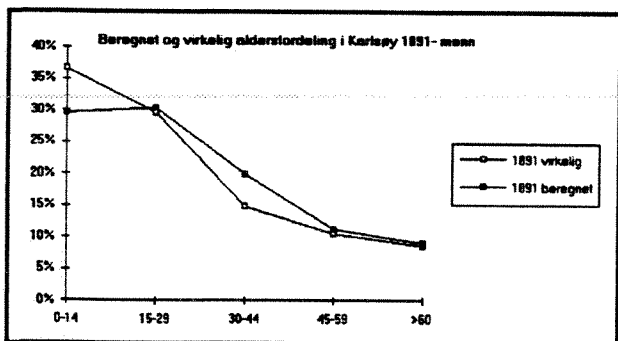
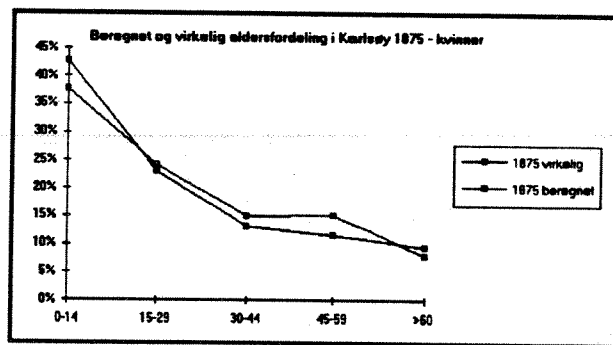
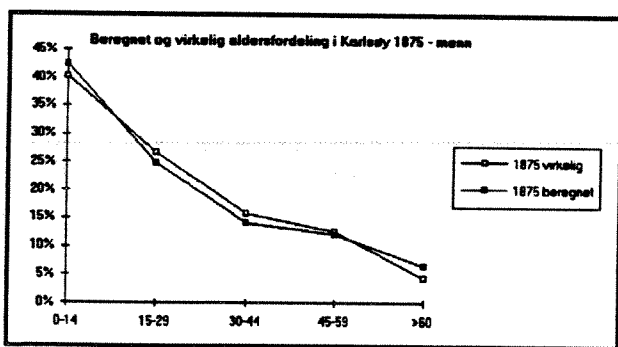
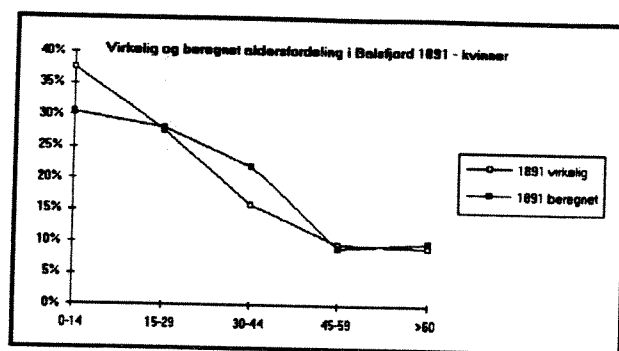
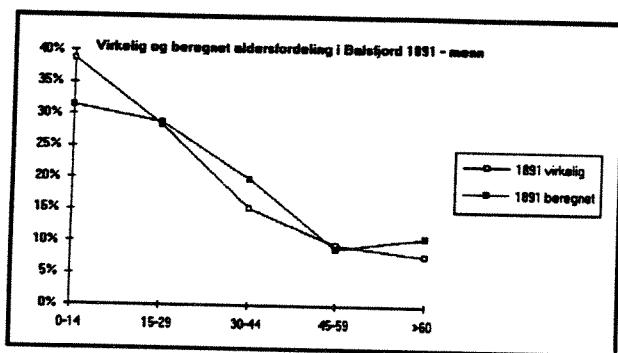
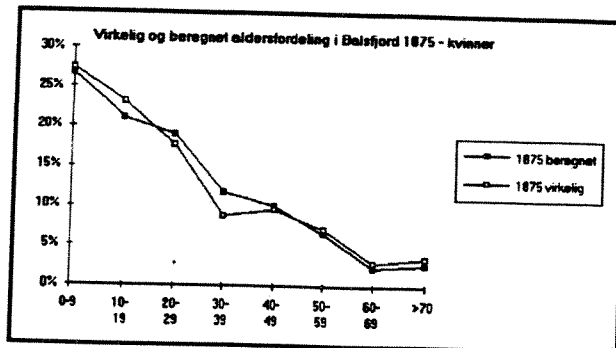
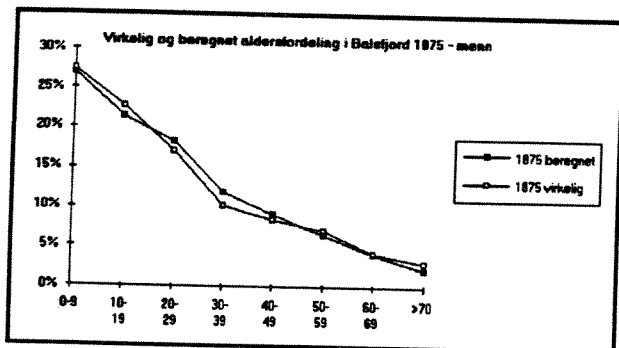
Utflyttere fra Troms til andre fylker ifølge RHD's 1900-tellinger

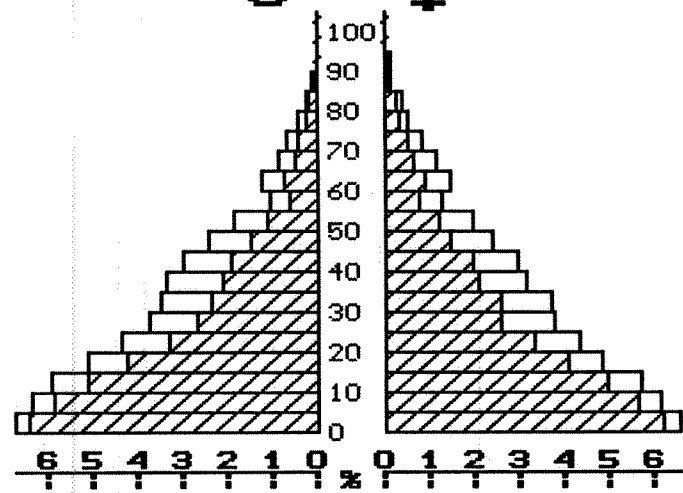
Figur 11

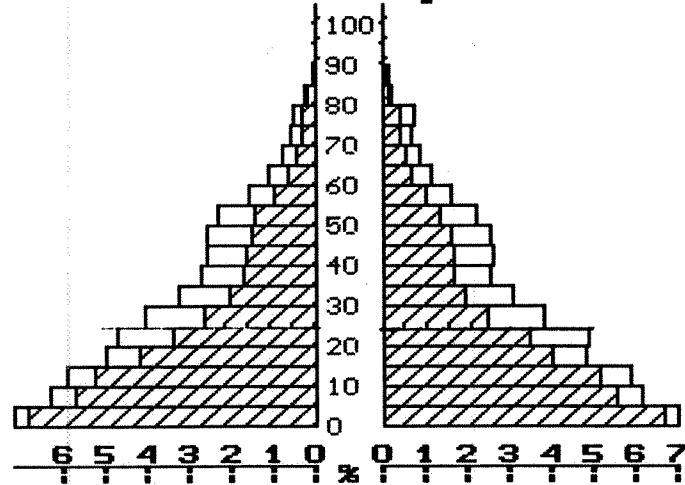

1865 (50.1% ♂) ♀ (49.9%)

1875 (N = 53815)

(50.5% ♂) ♀ (49.5%)

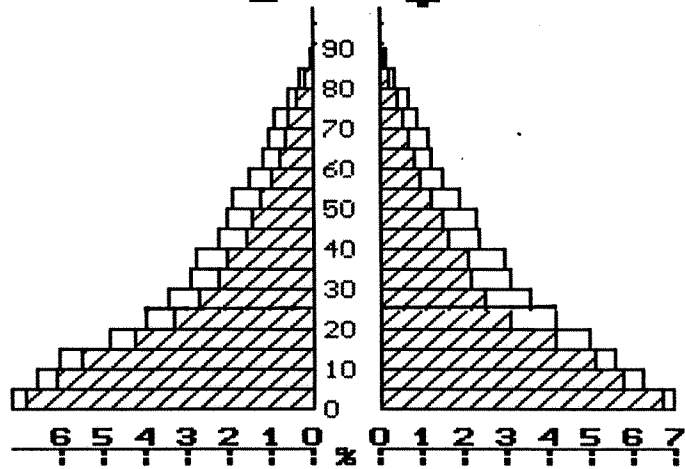

Troms, Norway

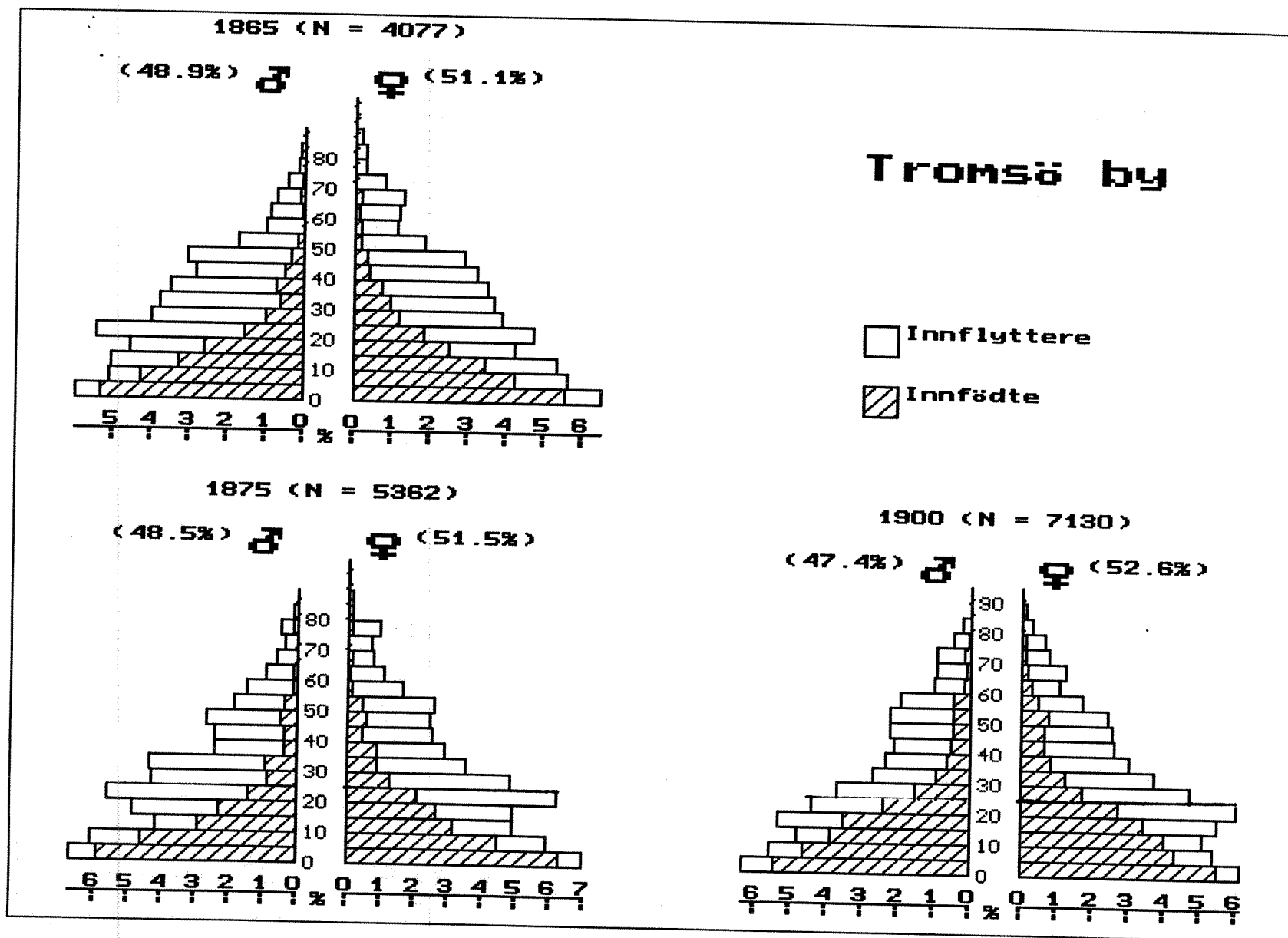
□ Migrants
 ▨ In birthplace

1900 (N = 74347)

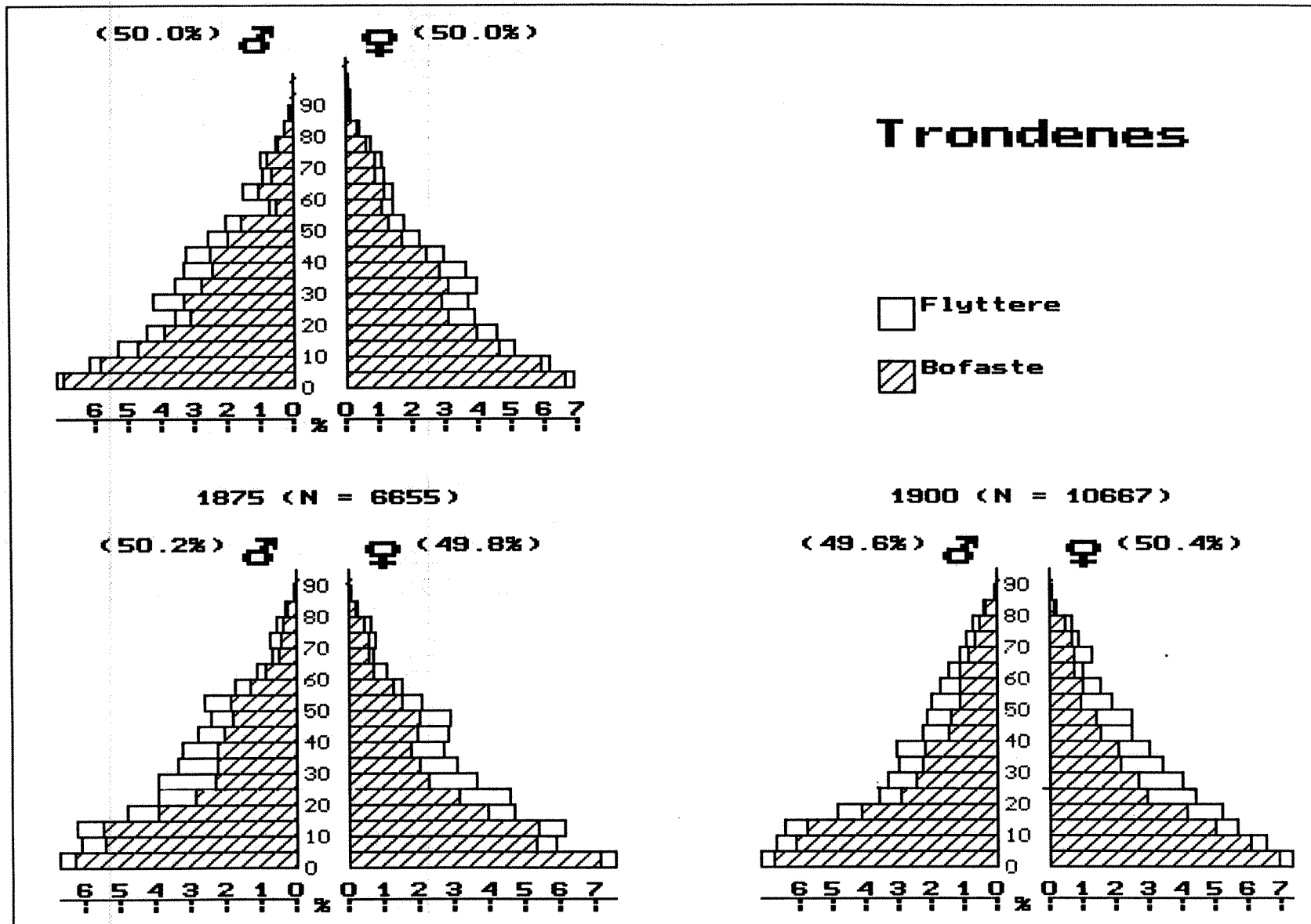
(50.3% ♂) ♀ (49.7%)

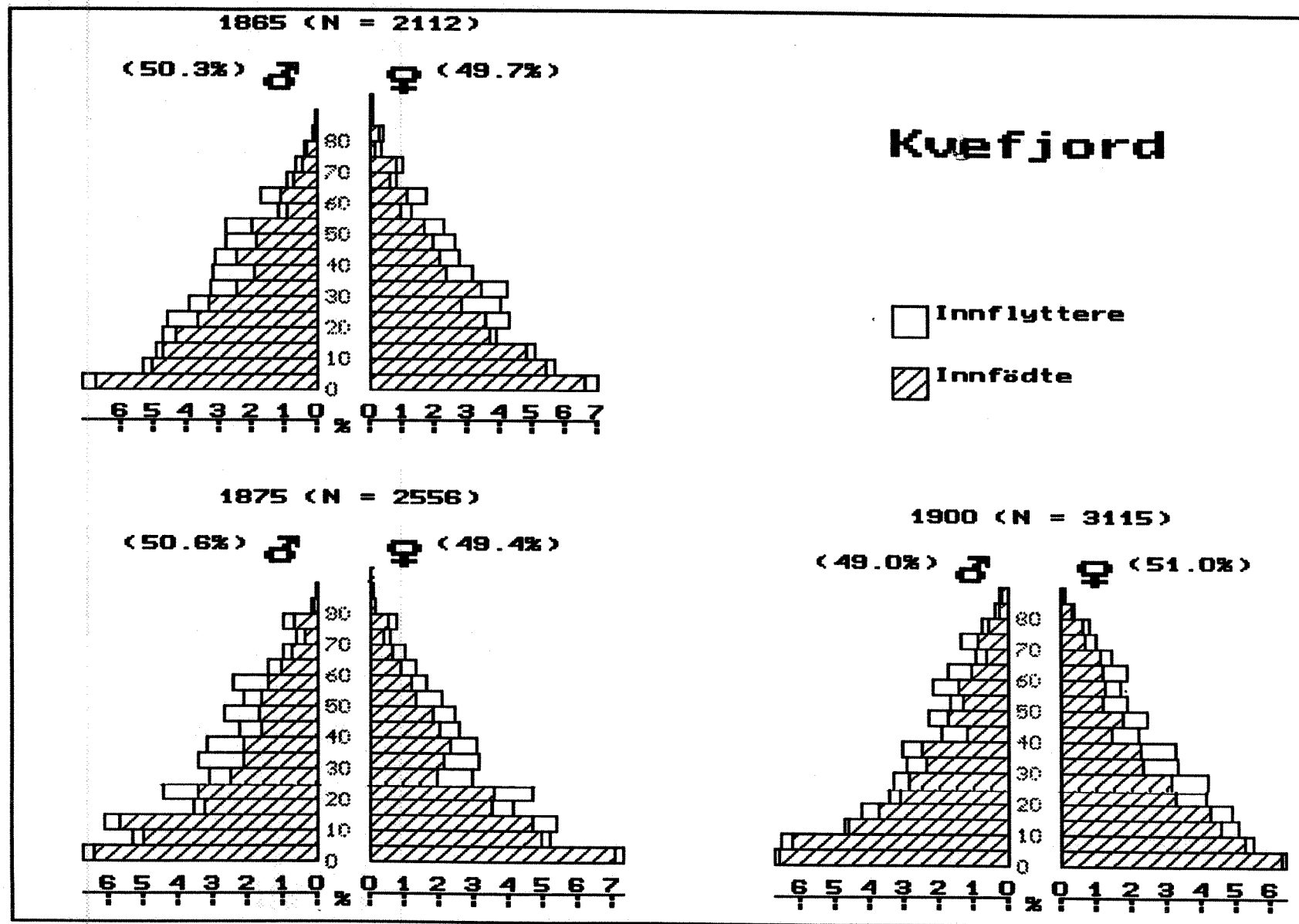
Figur 15

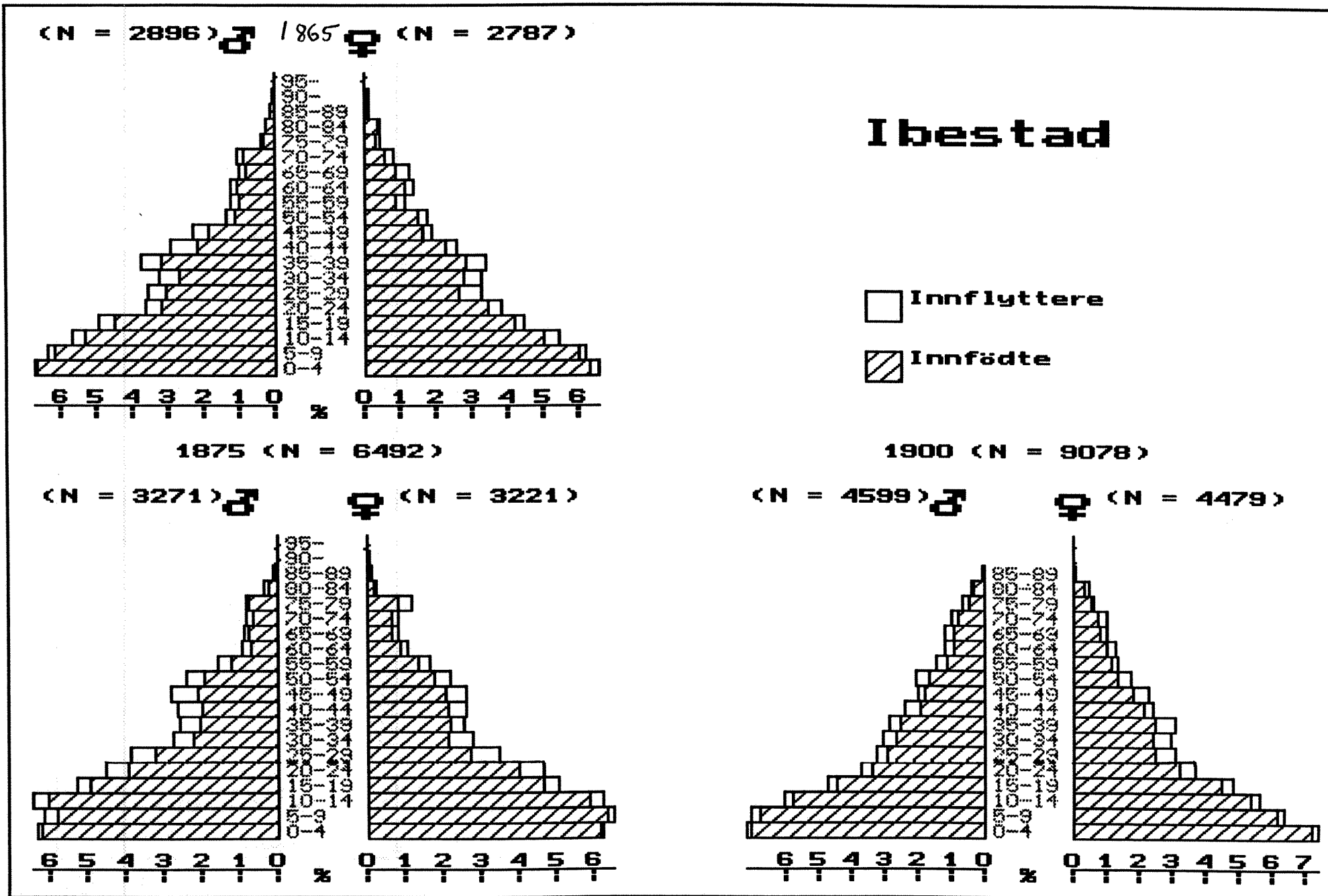
Figur 16

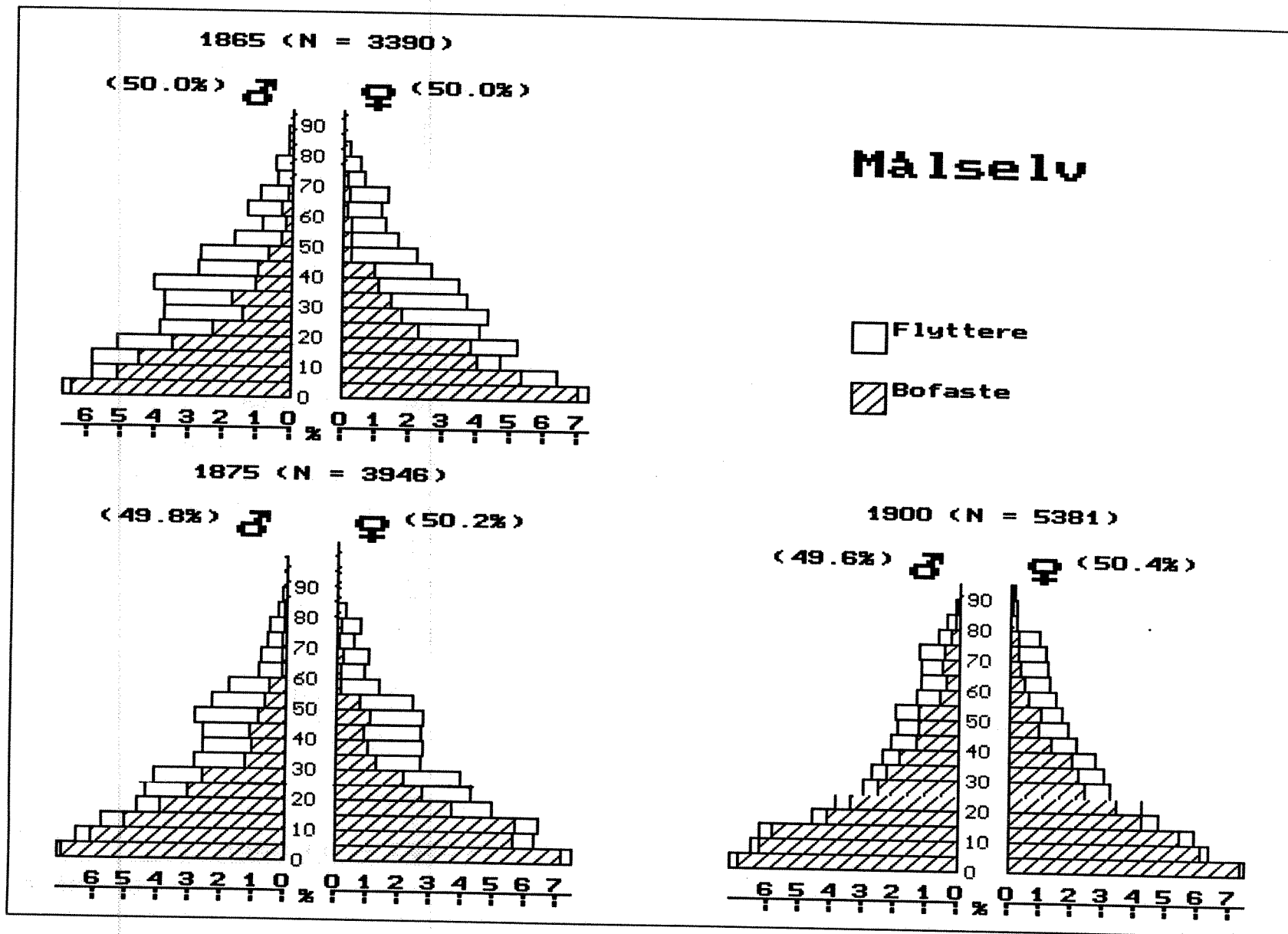
Figur 17

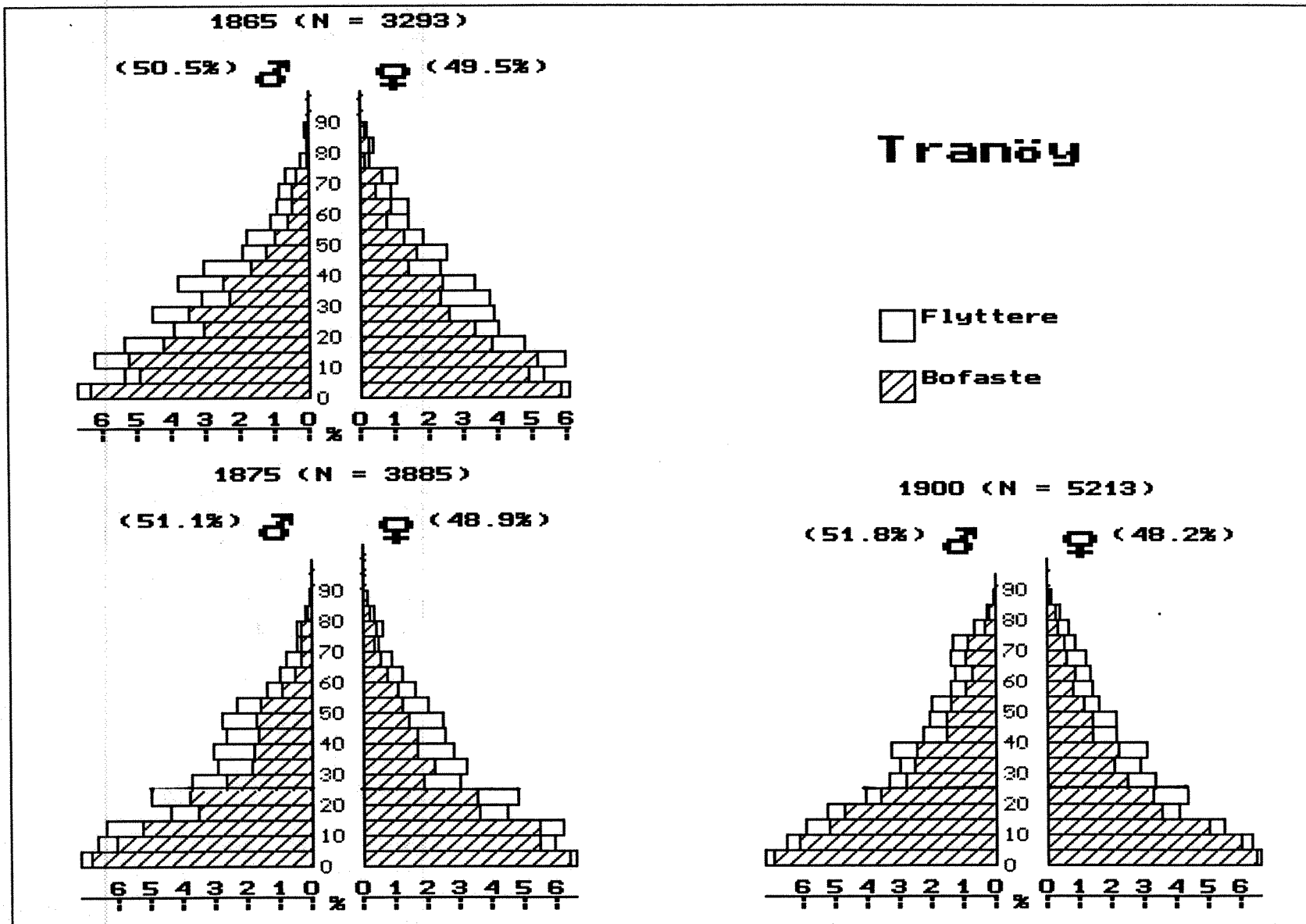
Figur 18

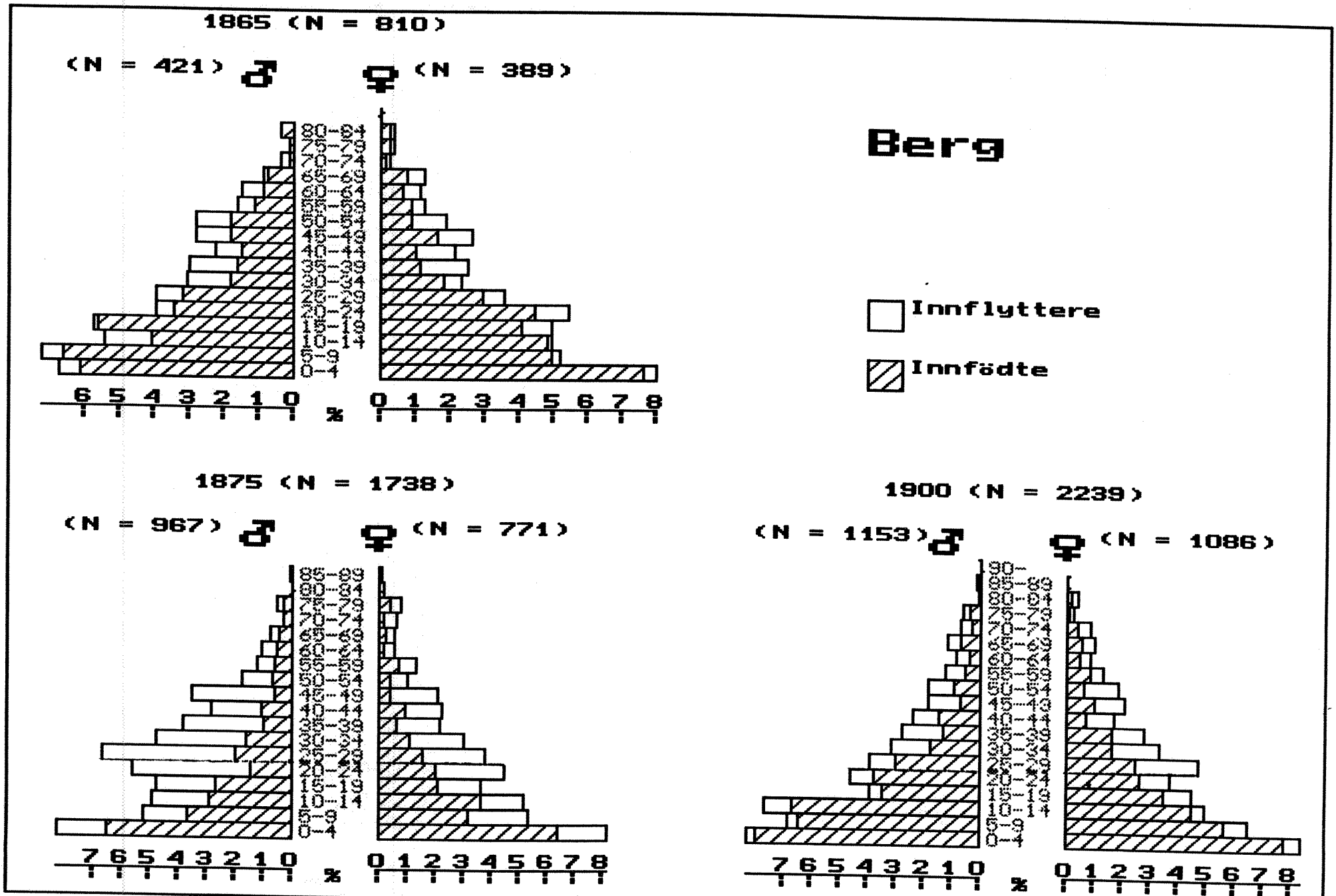
Figur 19

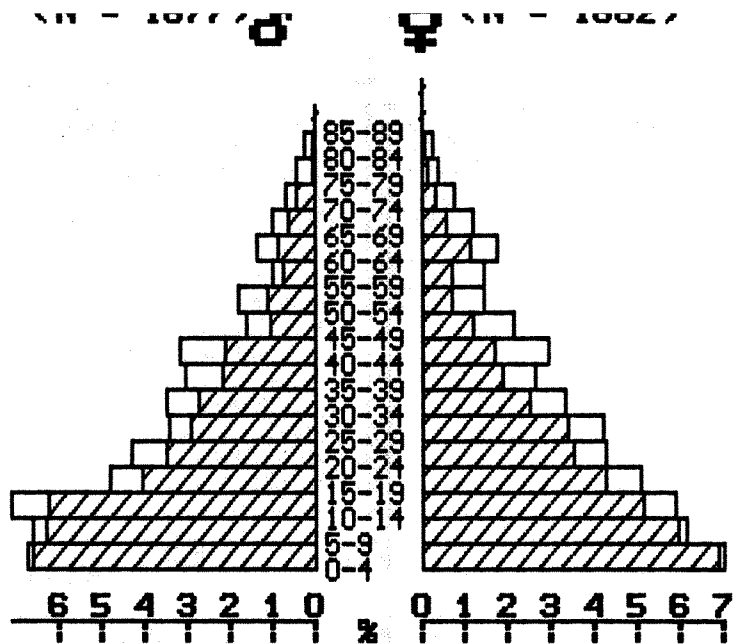

Figur 20

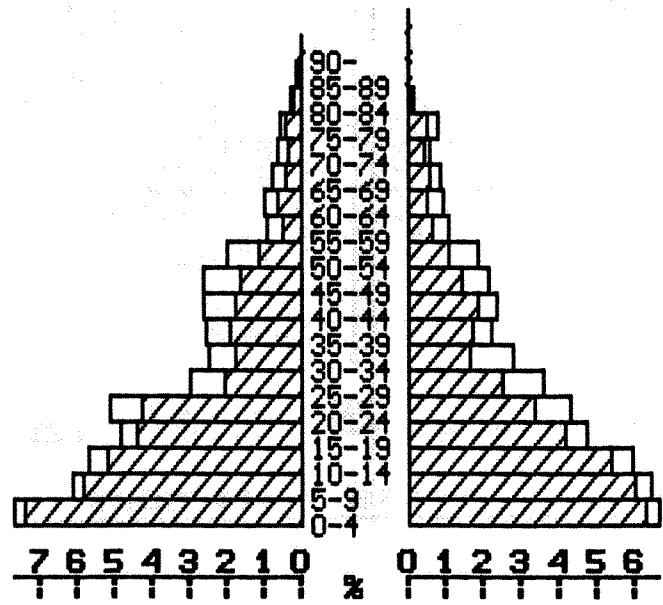
Figur 21

1875 (N = 4399)

(N = 2243) ♂ (N = 2156) ♀

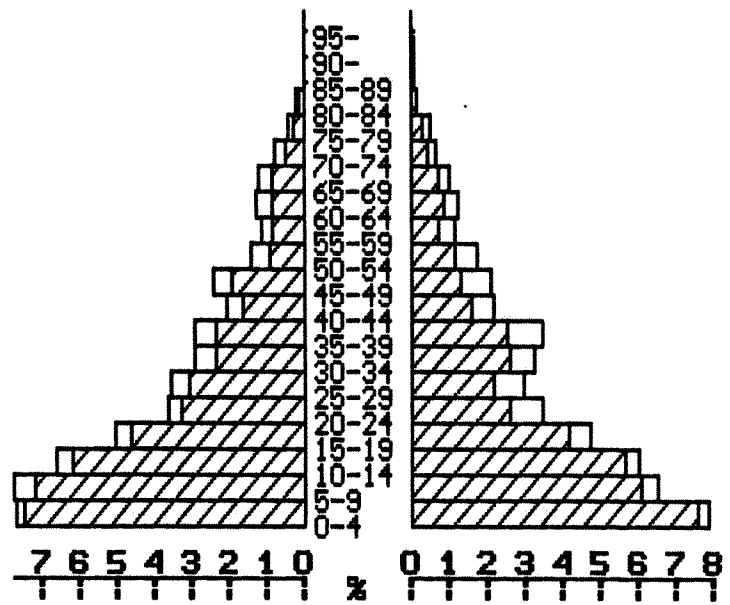

Lenvik

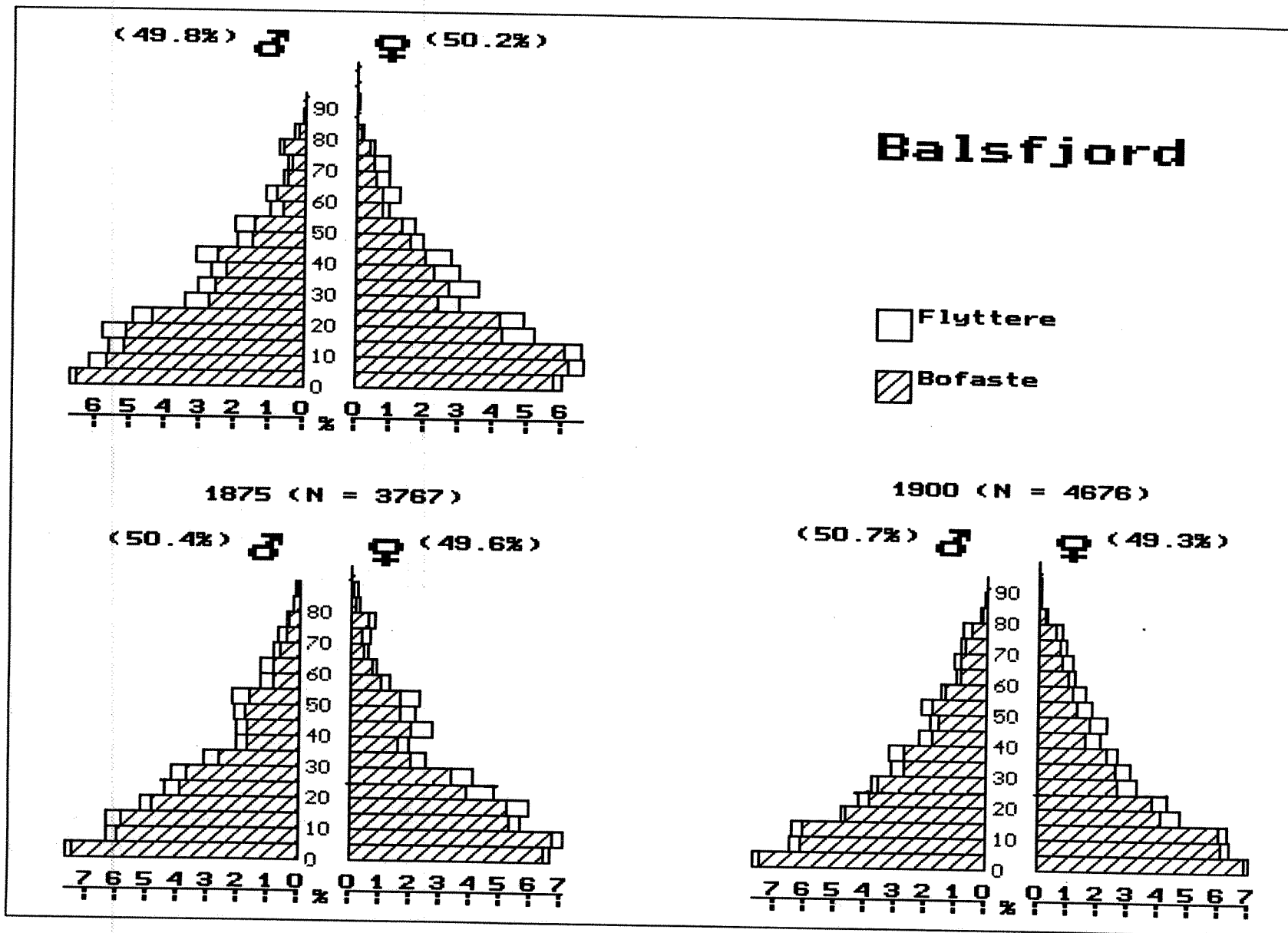
□ Innflyttere
 ▨ Innfødte

1900 (N = 6554)

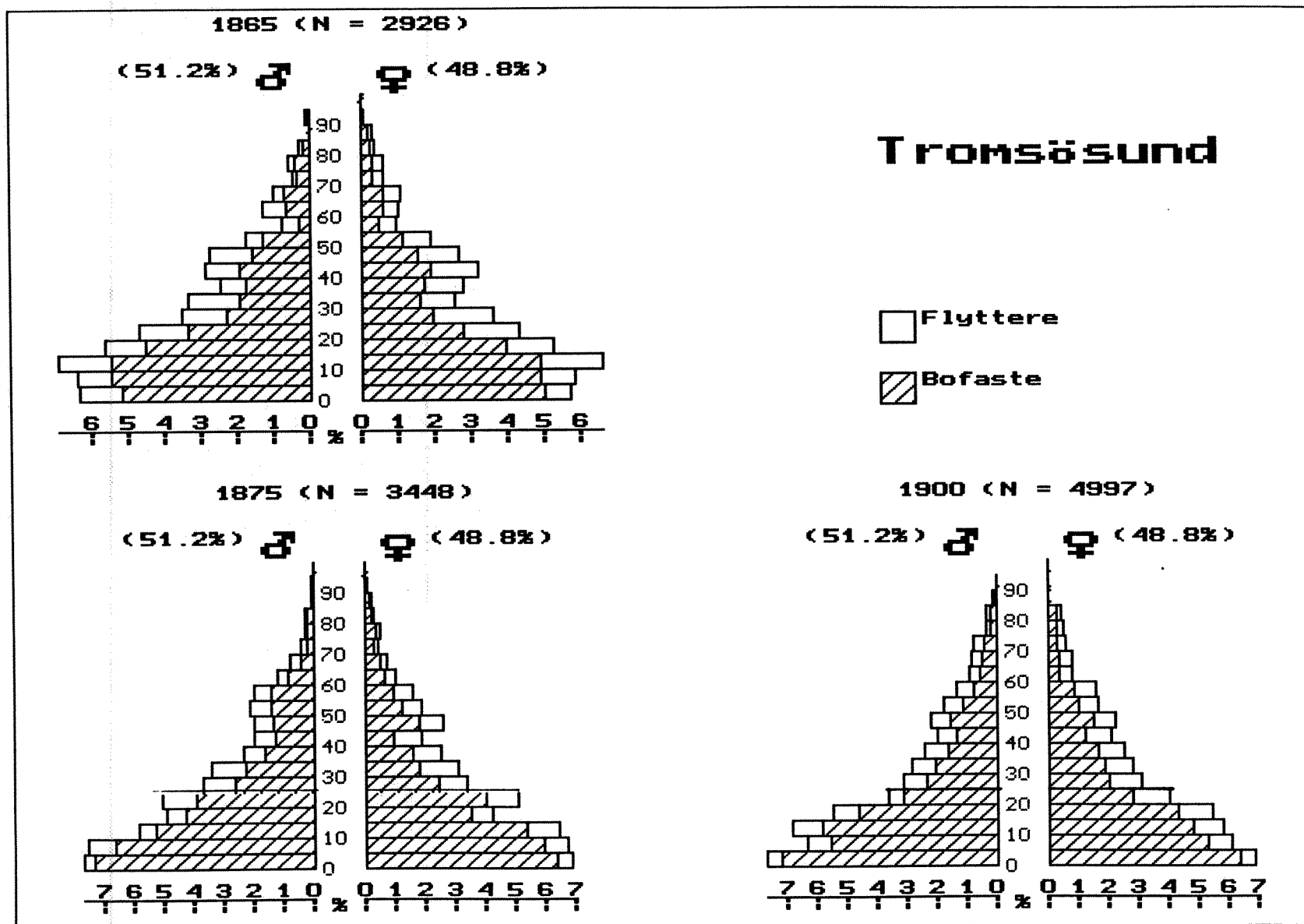
(N = 3365) ♂ (N = 3189) ♀

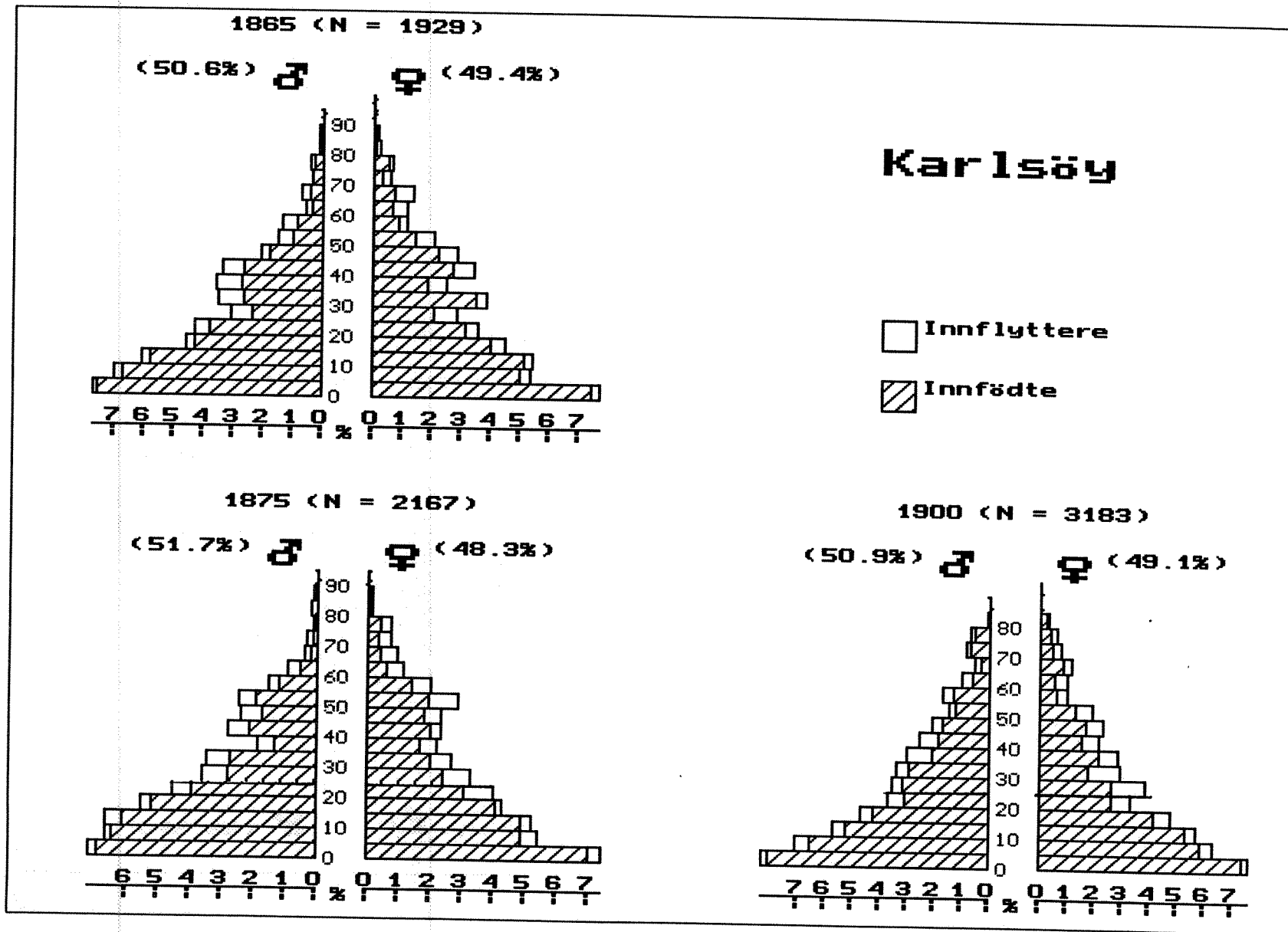
Figur 23

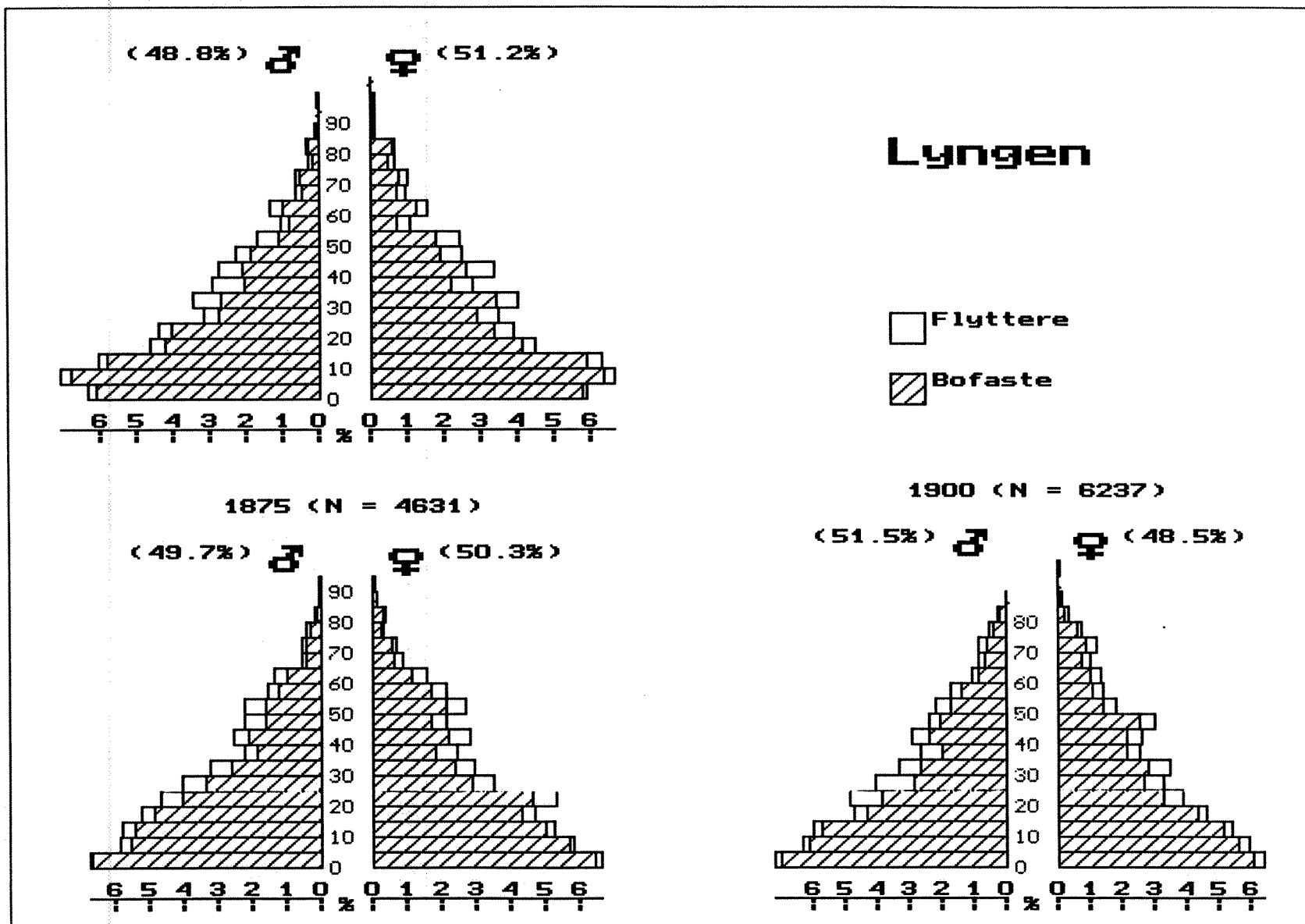
Figur 25

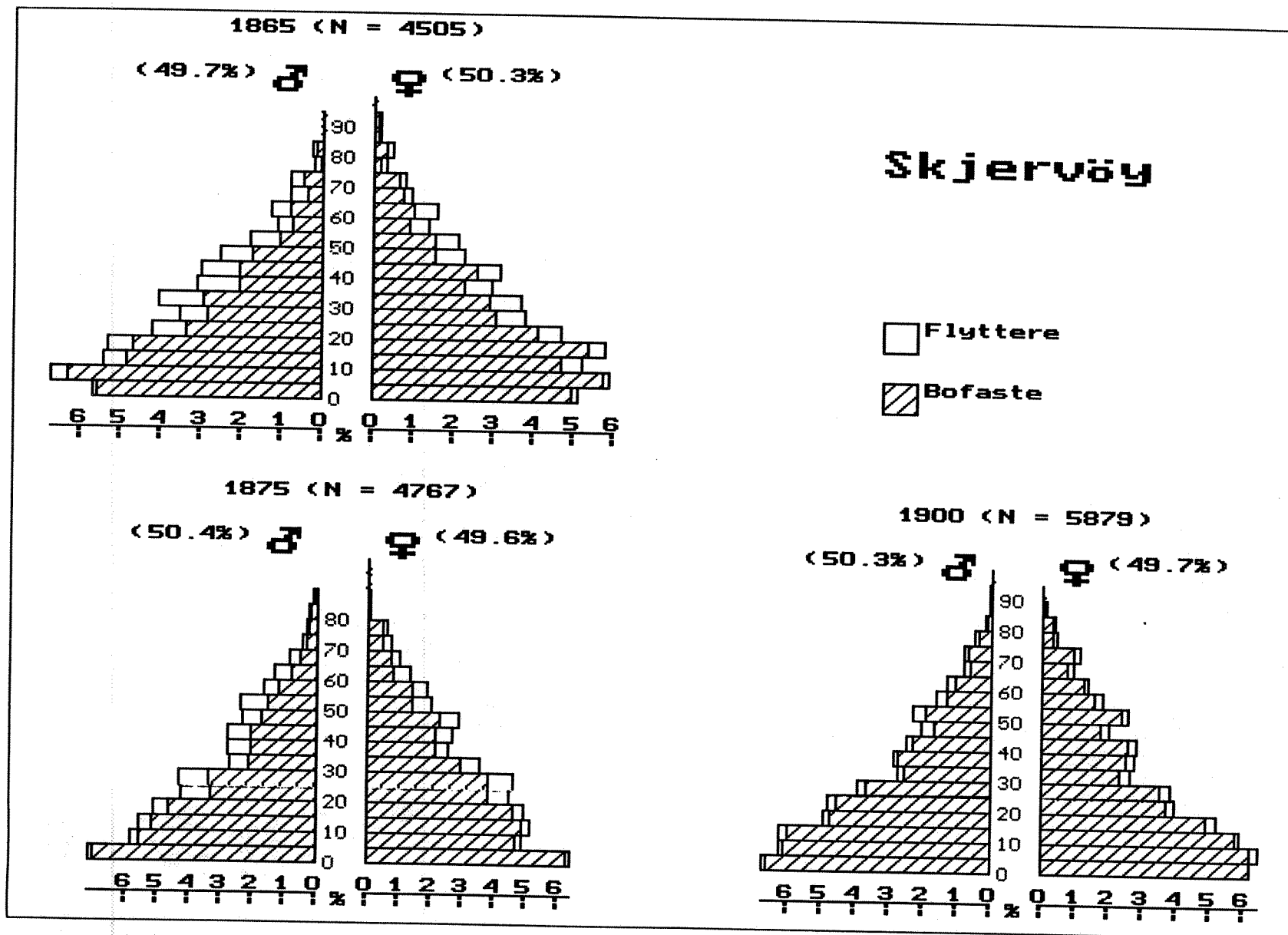
Figur 26

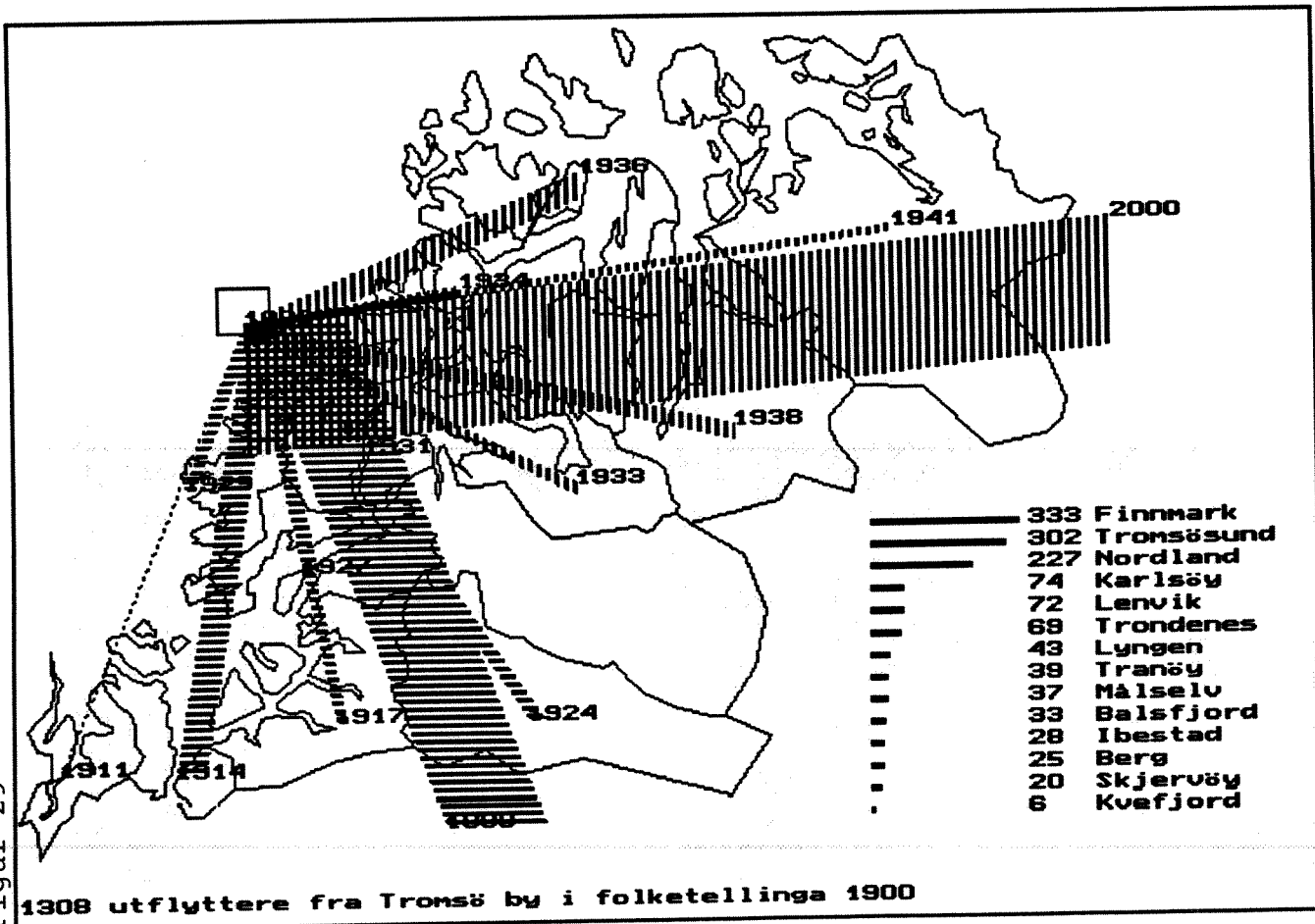
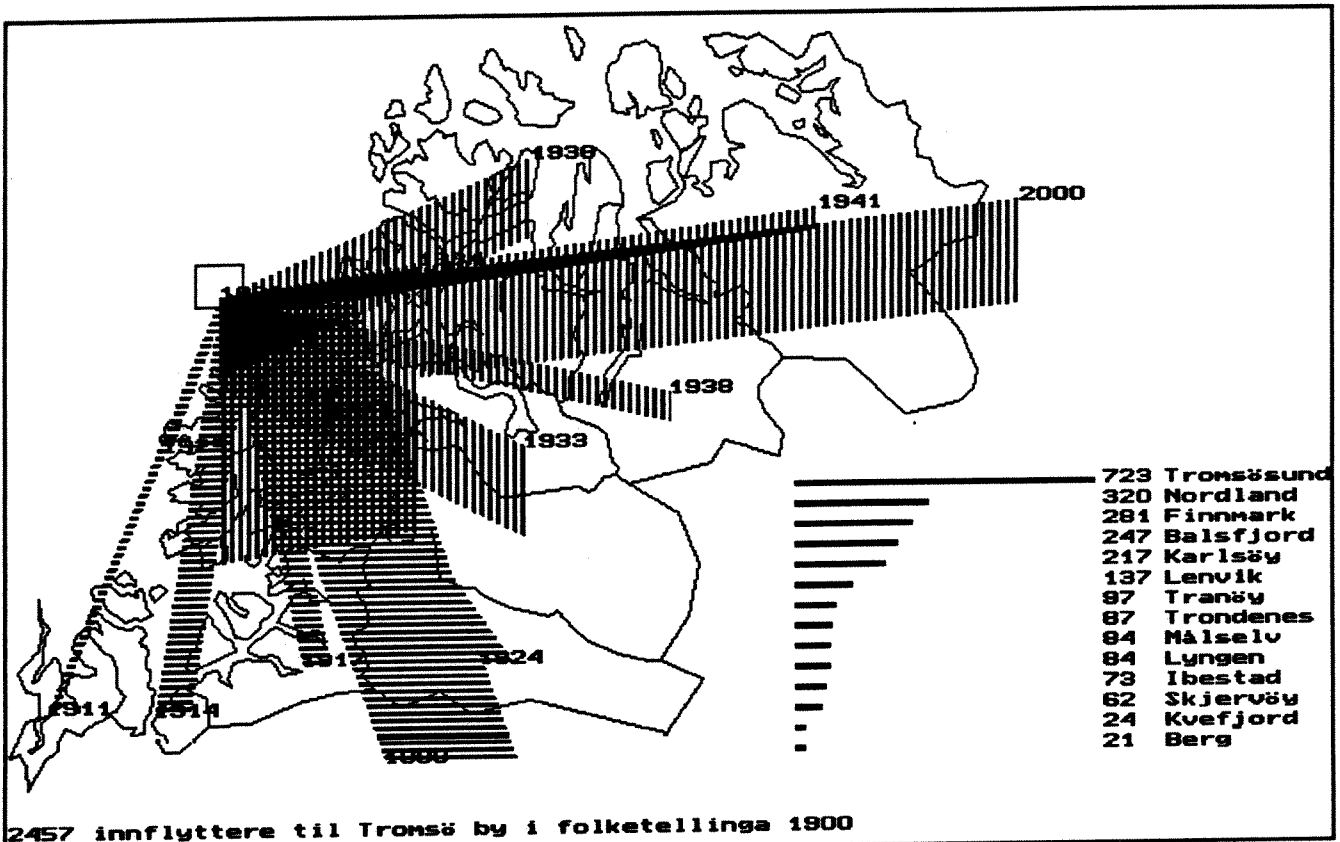

Figur 27

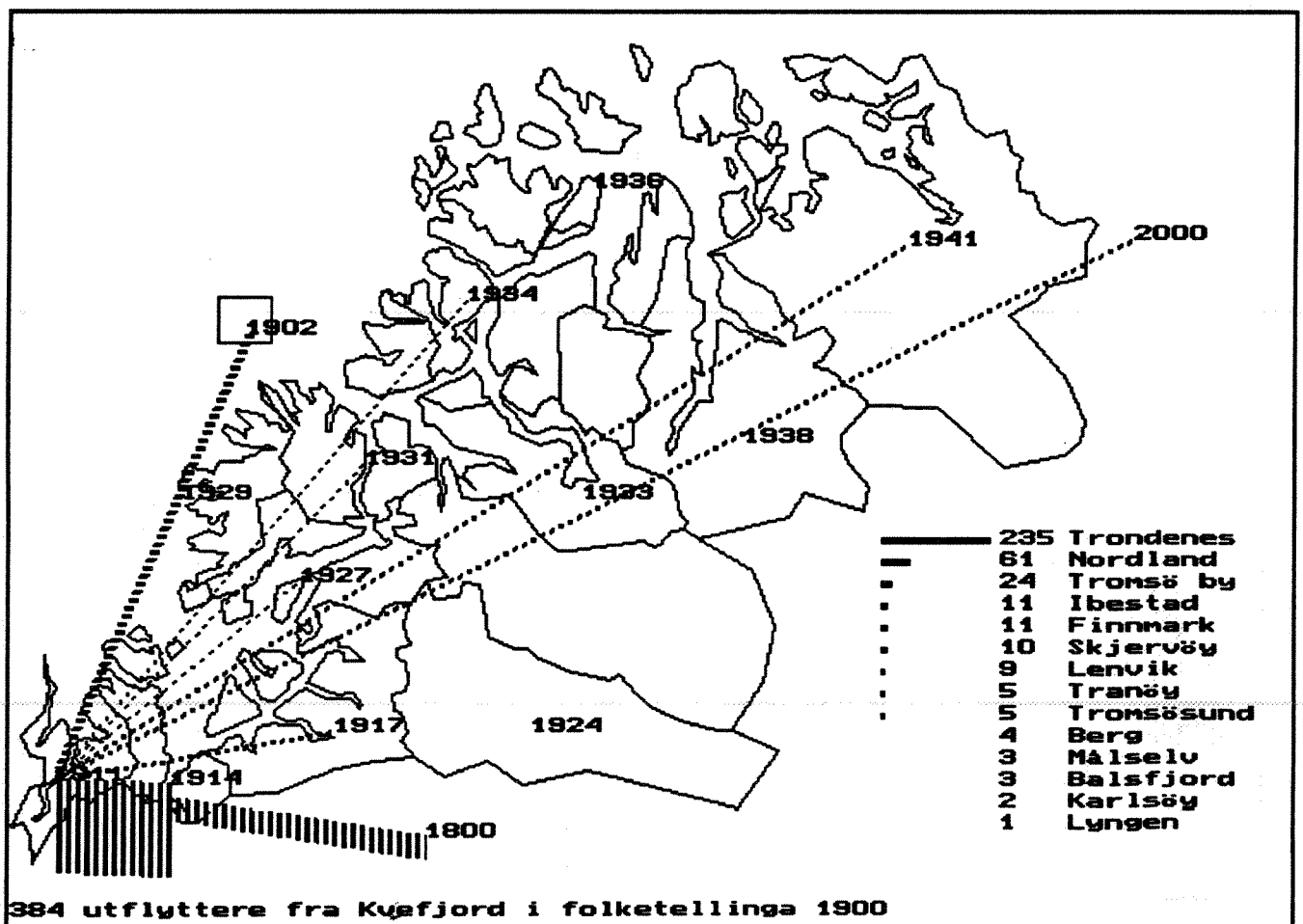
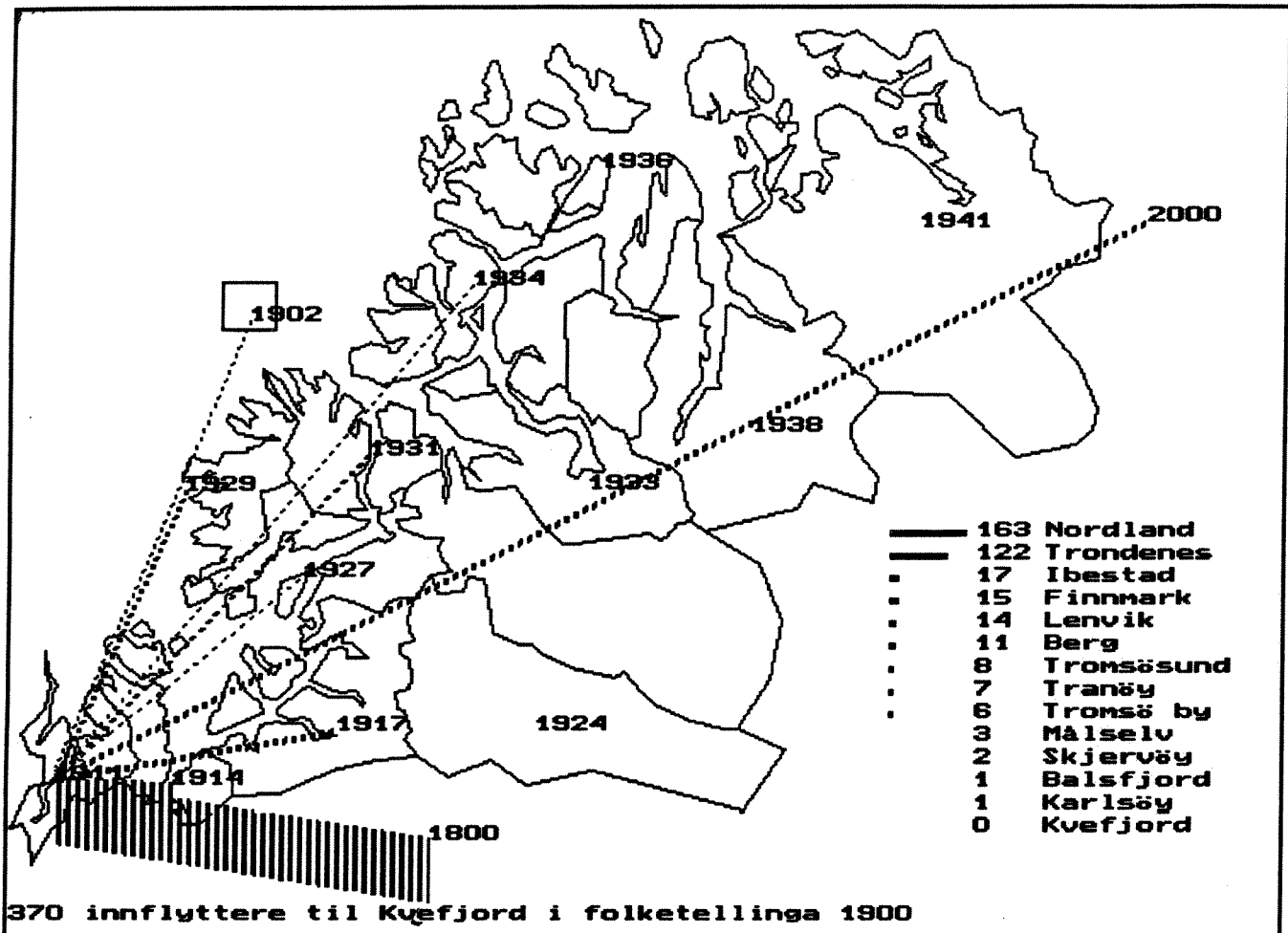
Figur 28

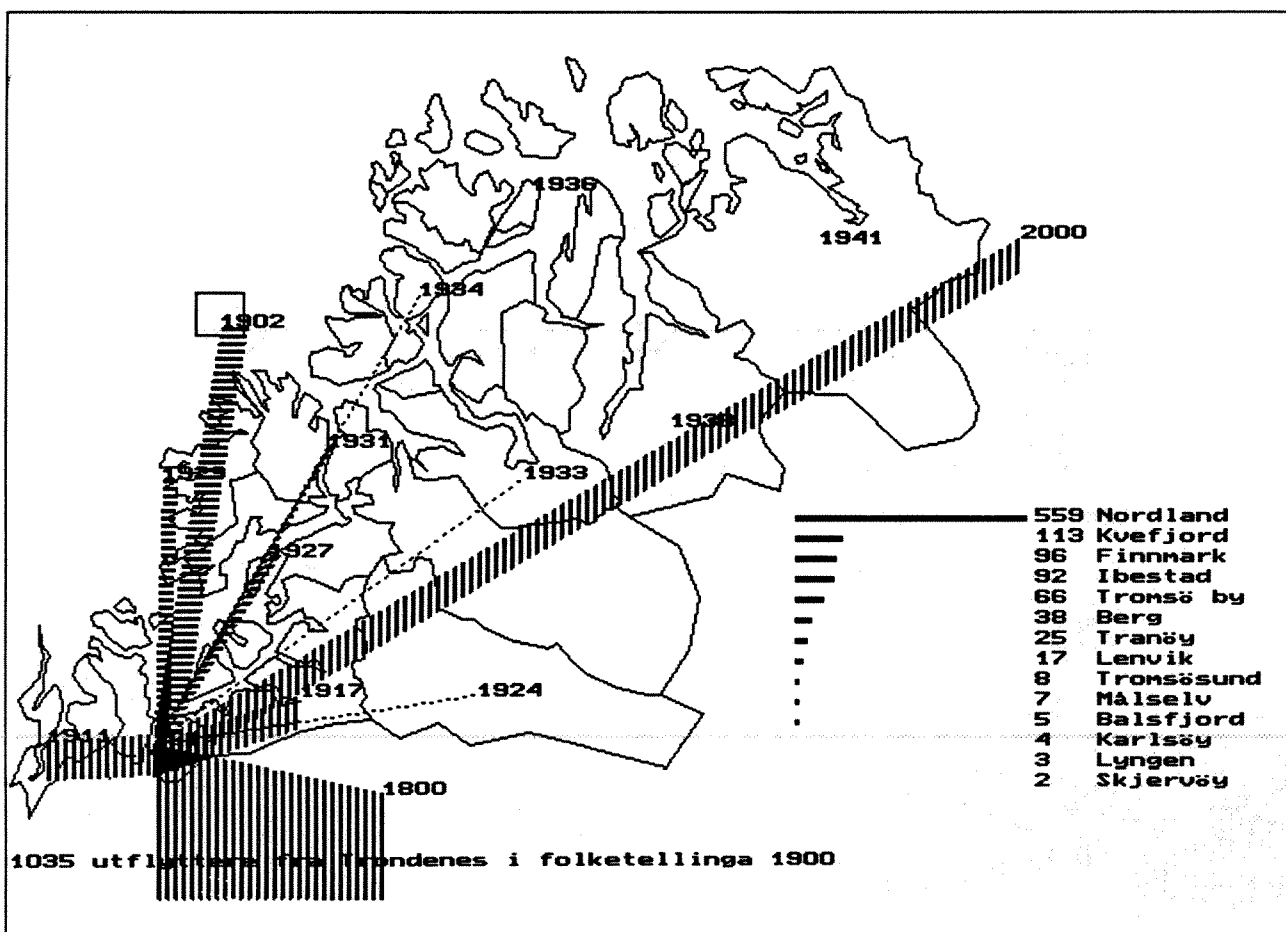
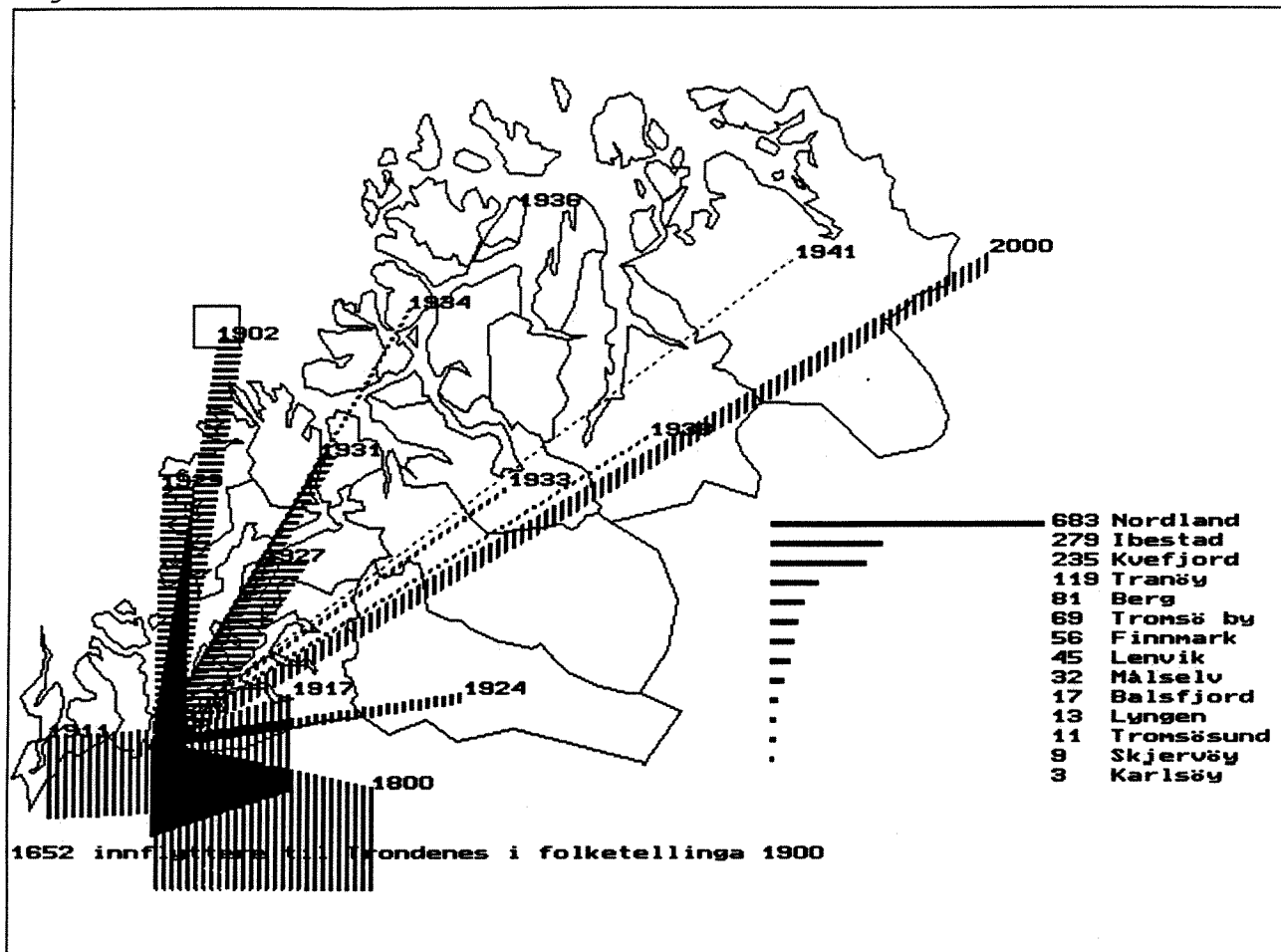

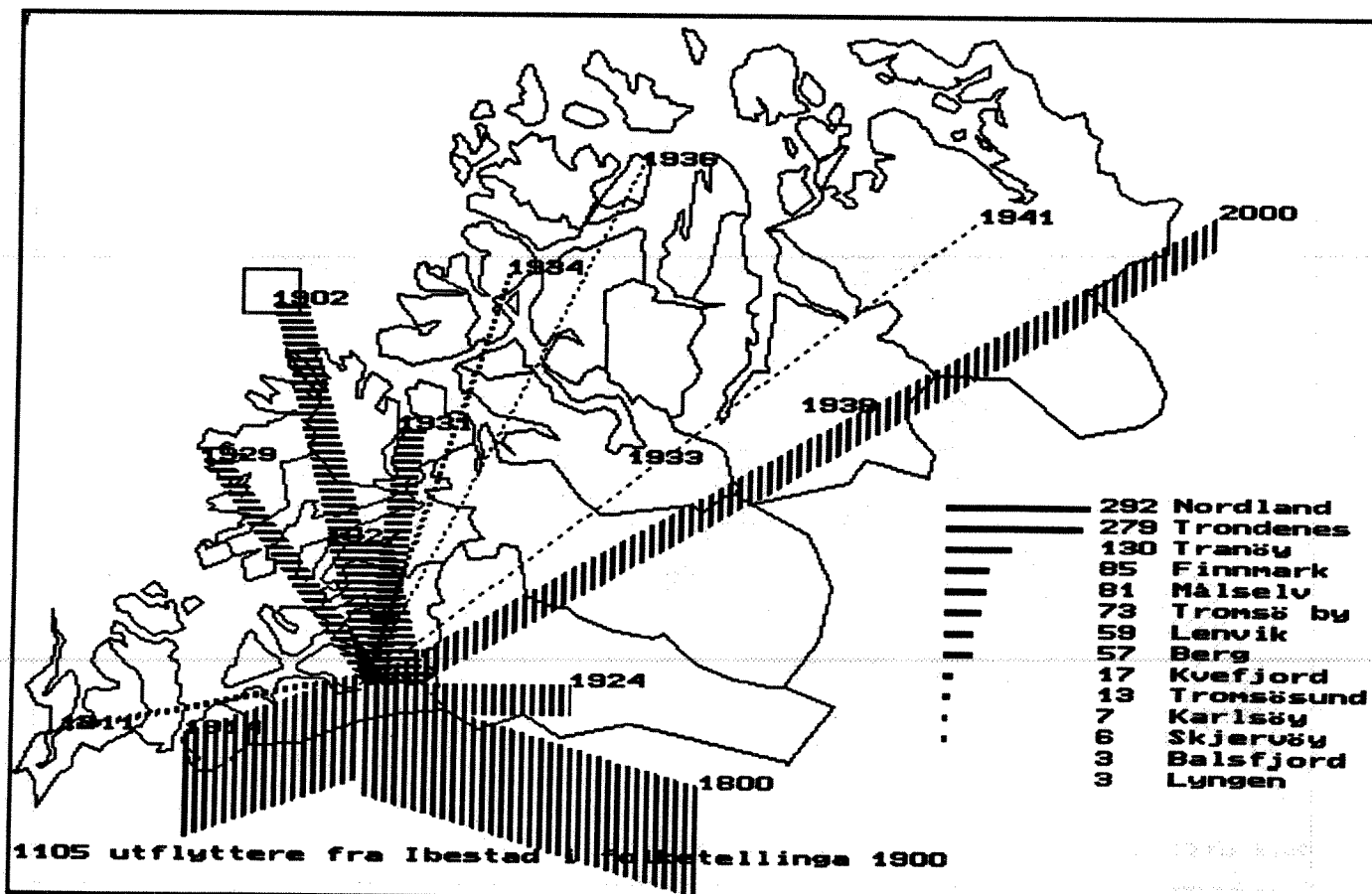
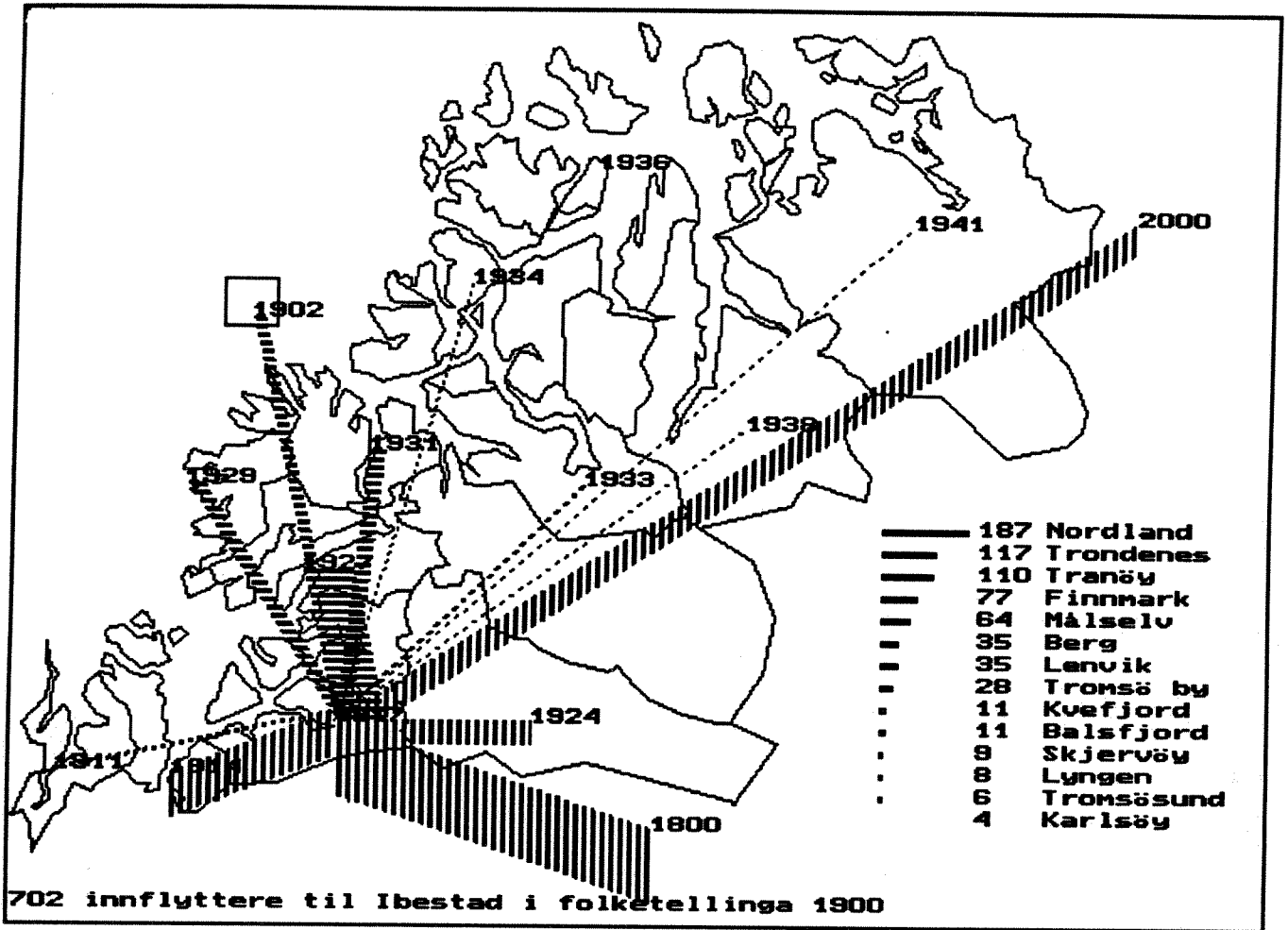
FIGUR 29

Figur 30

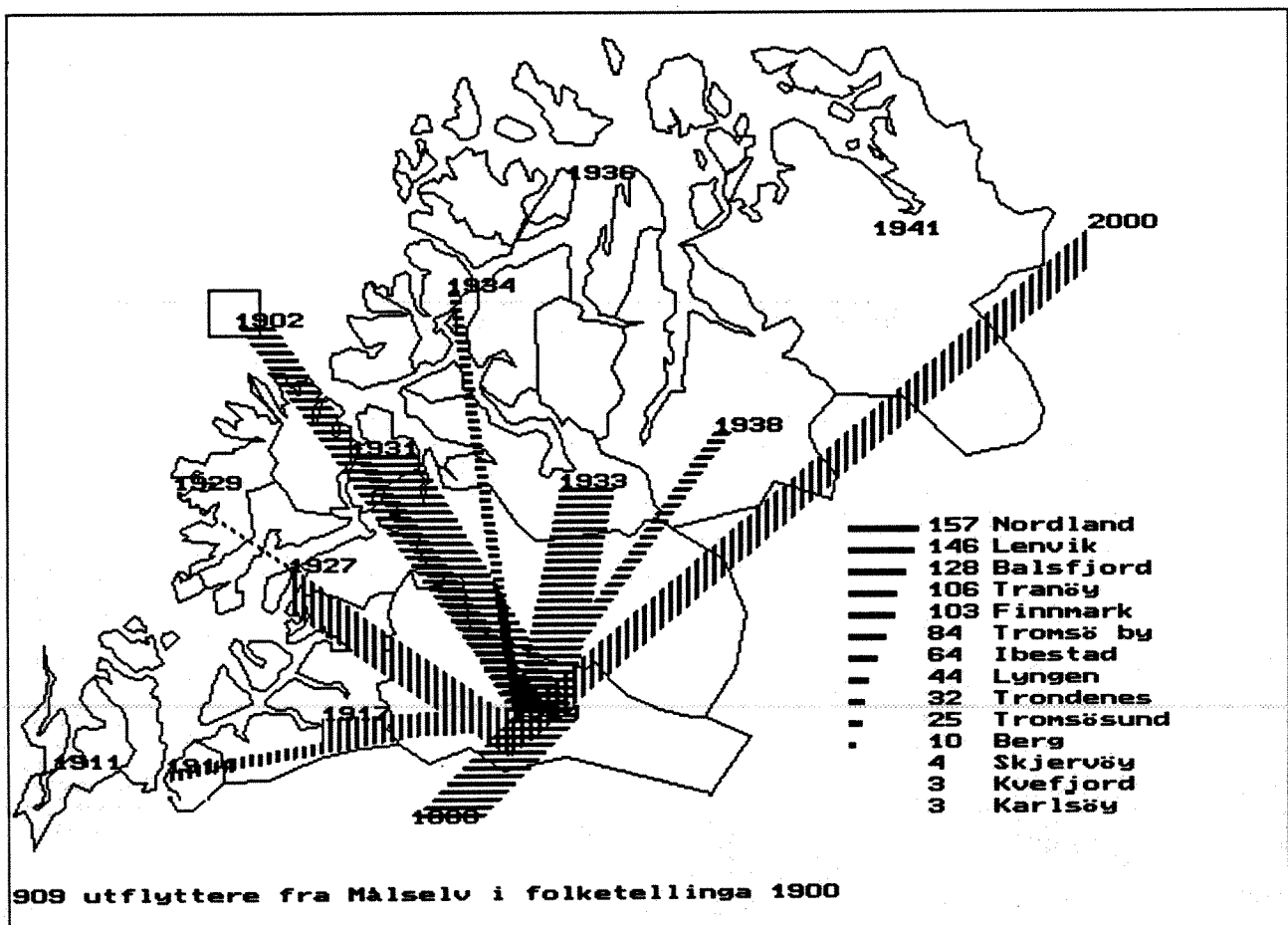
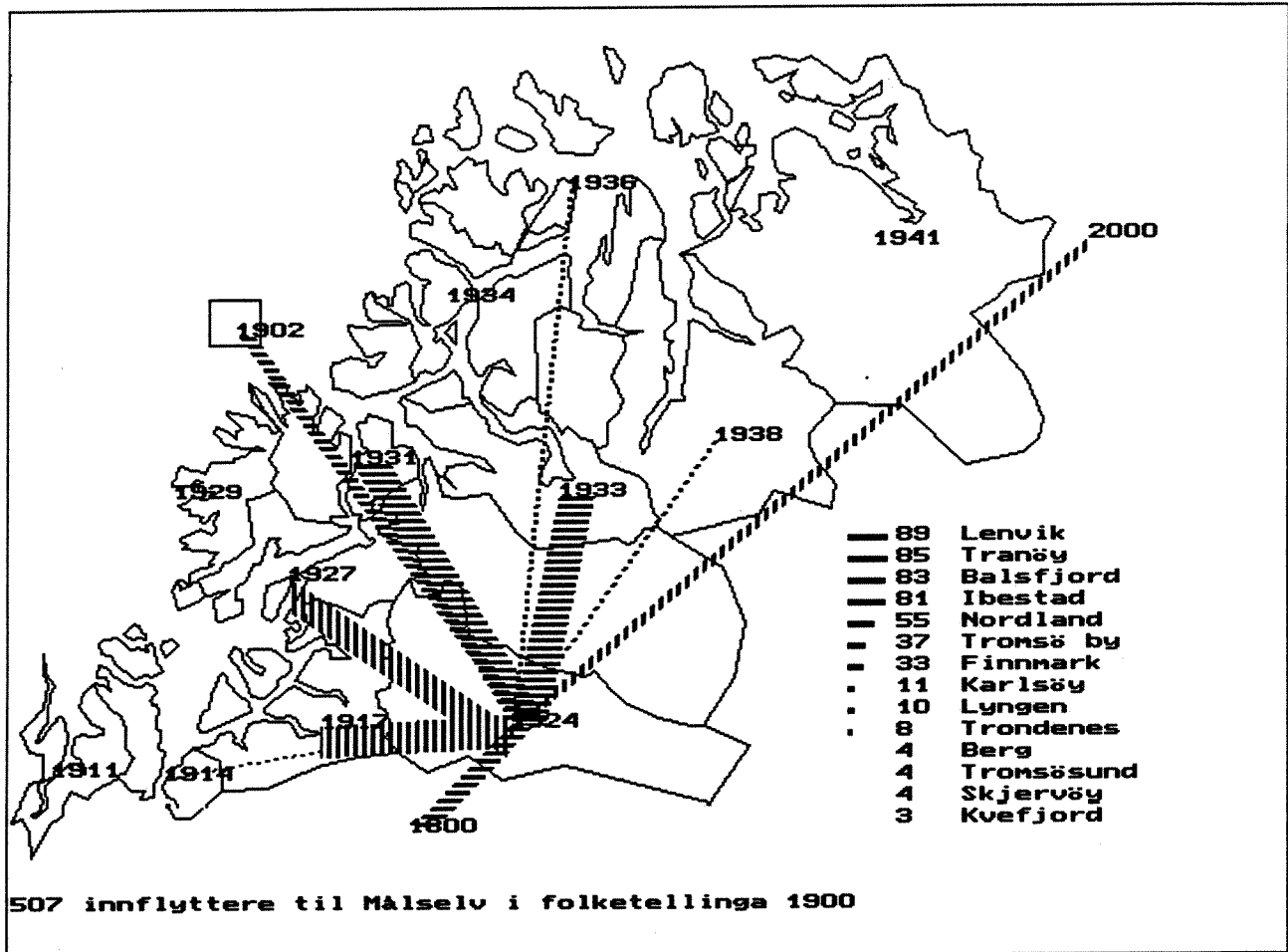

Figur 31

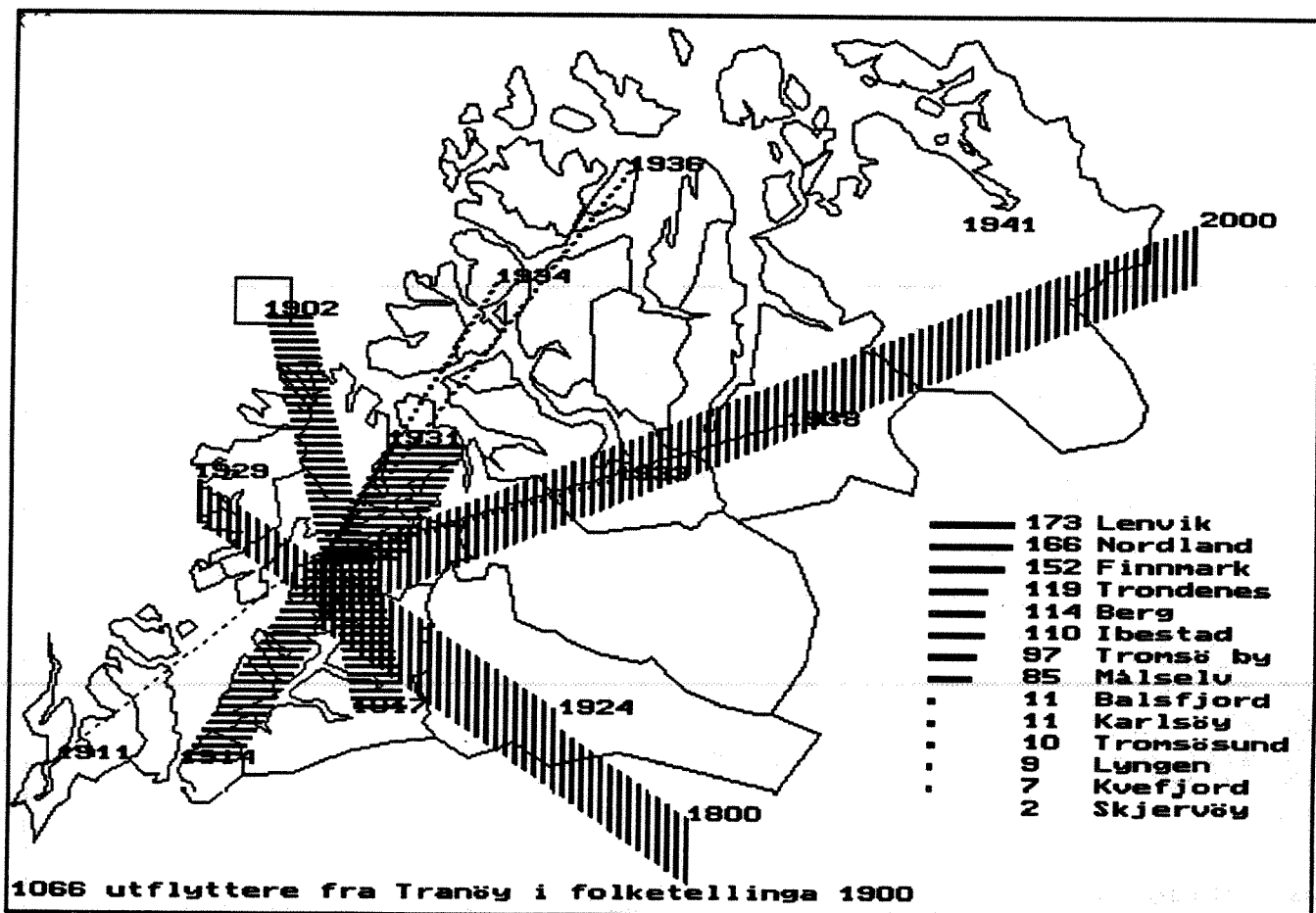
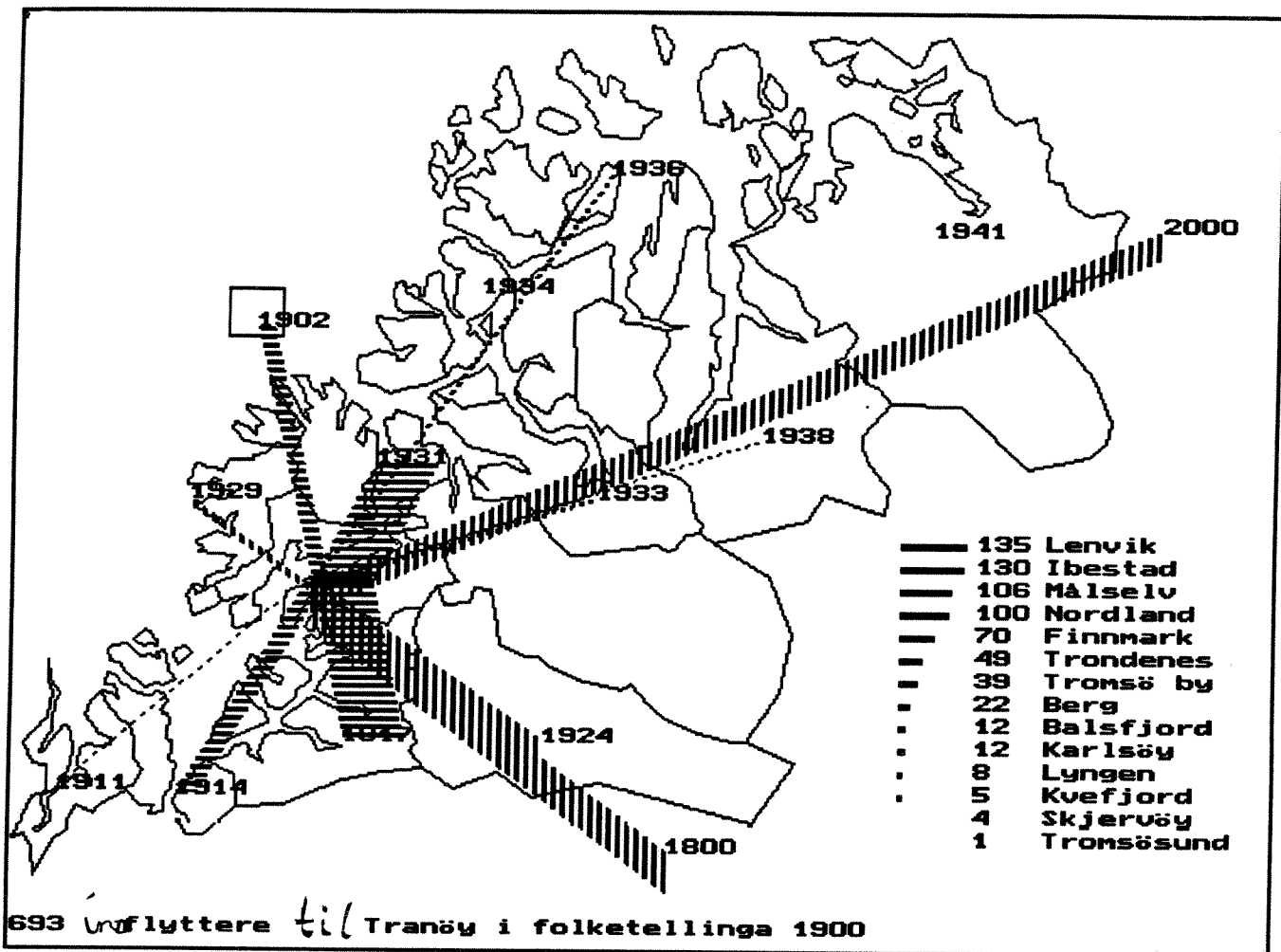

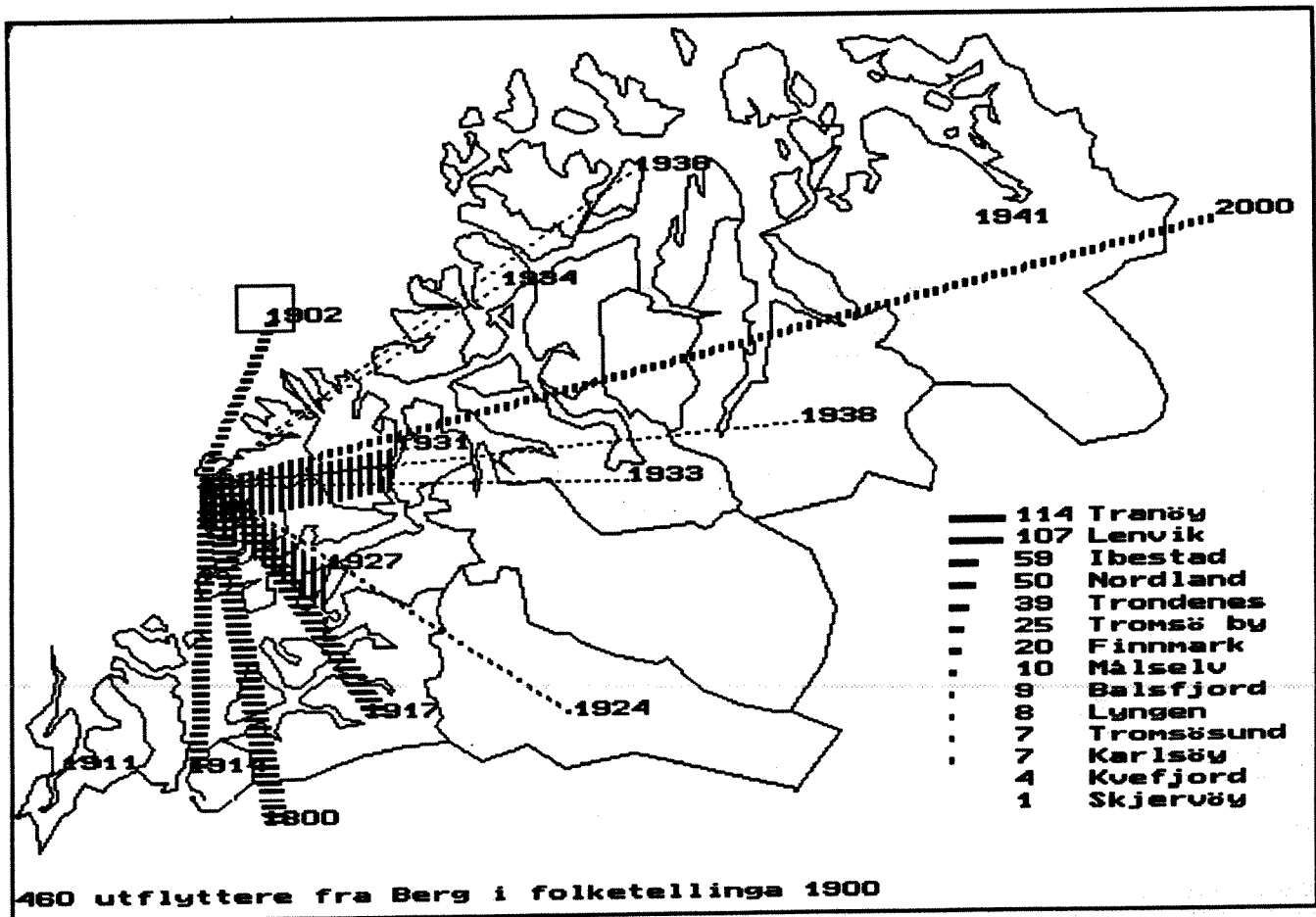
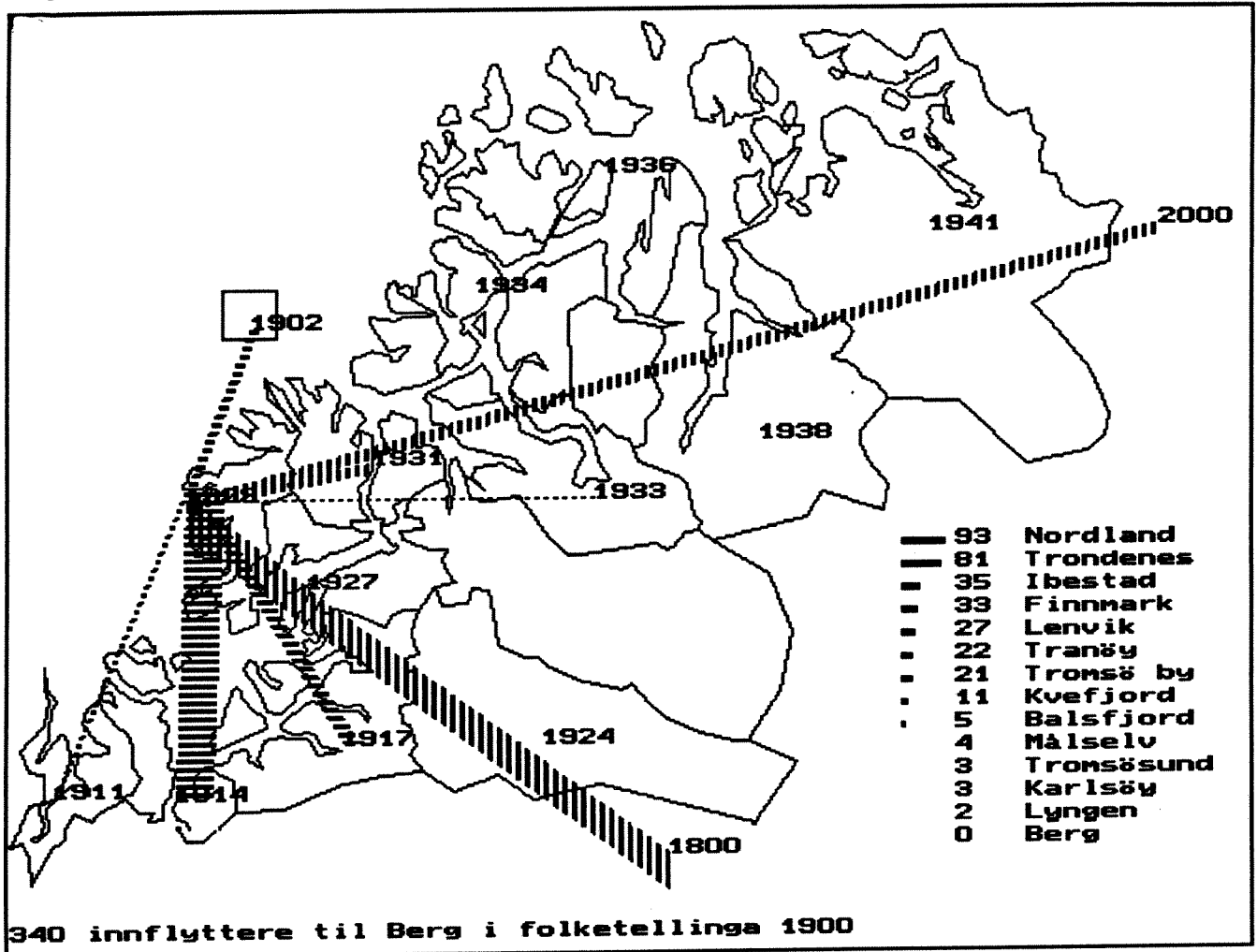
Figur 33

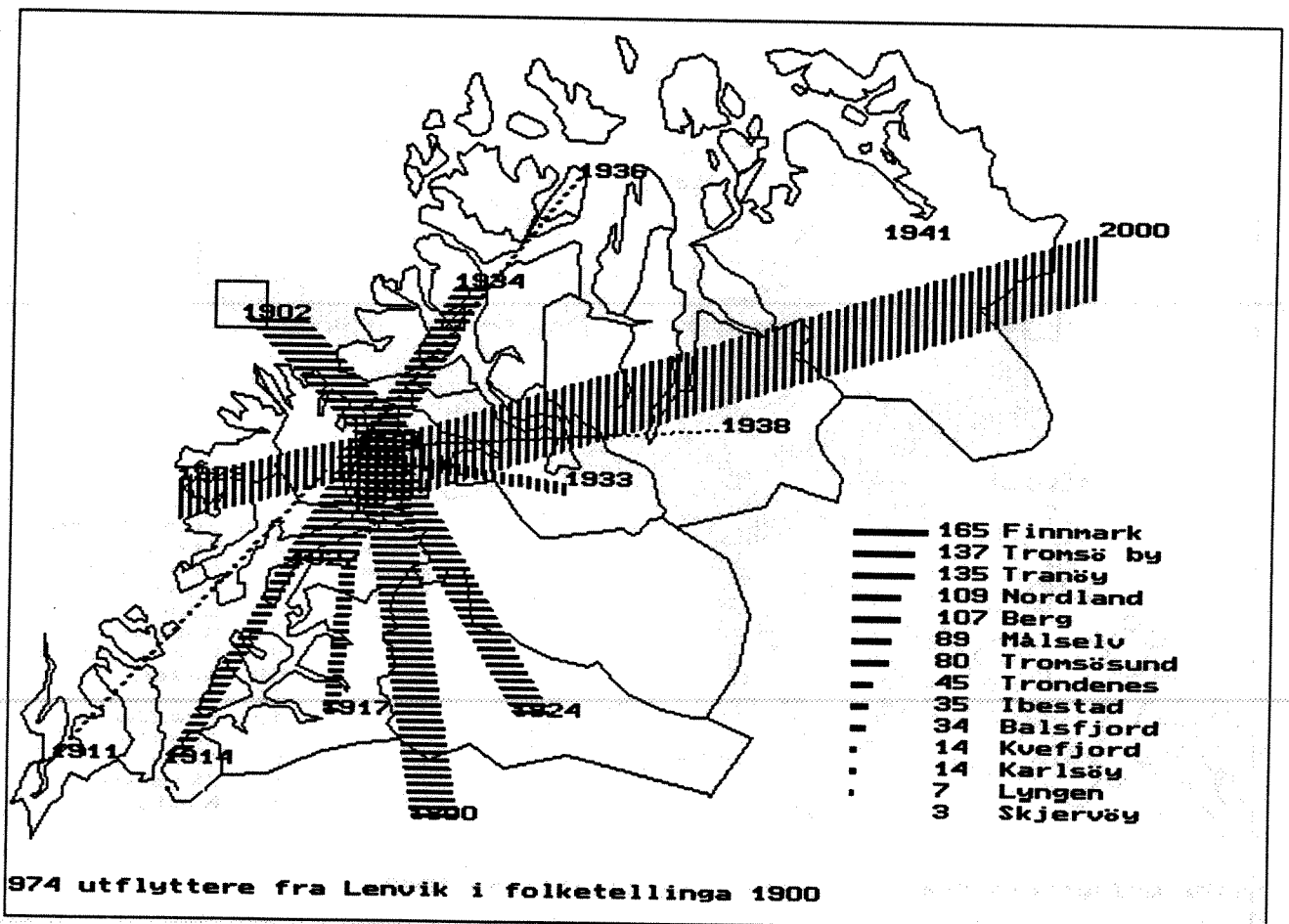
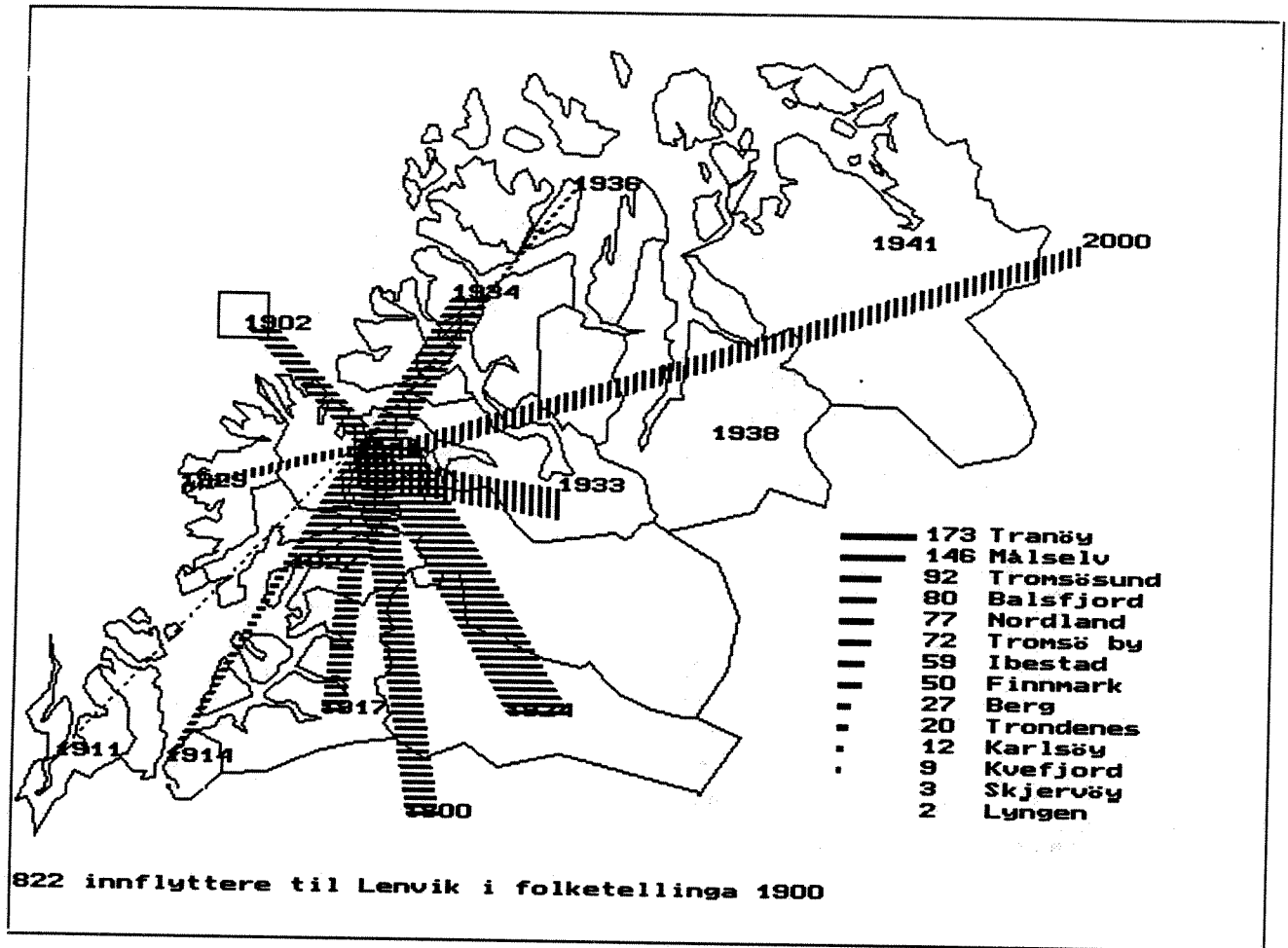
Figur 34

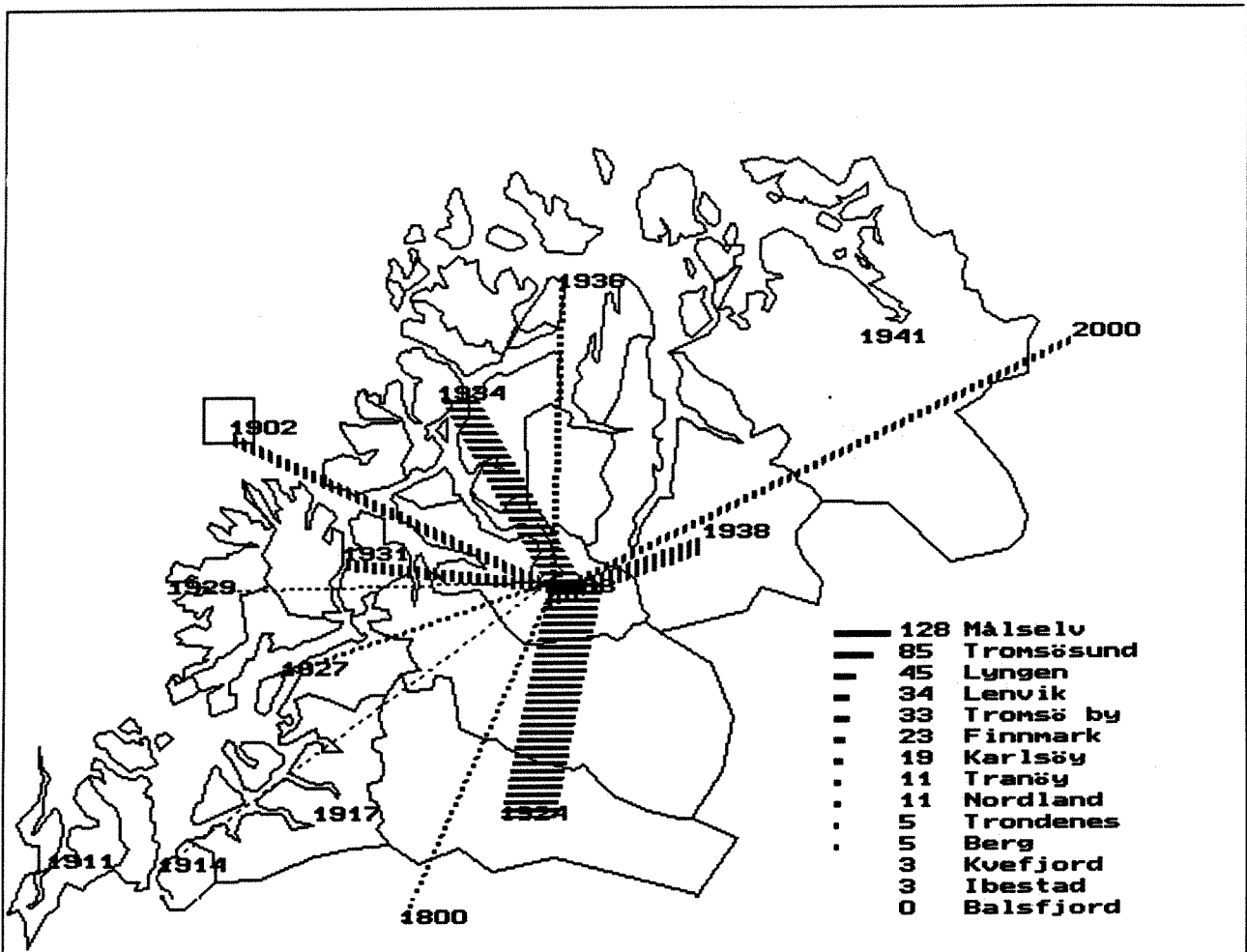
Figur 35

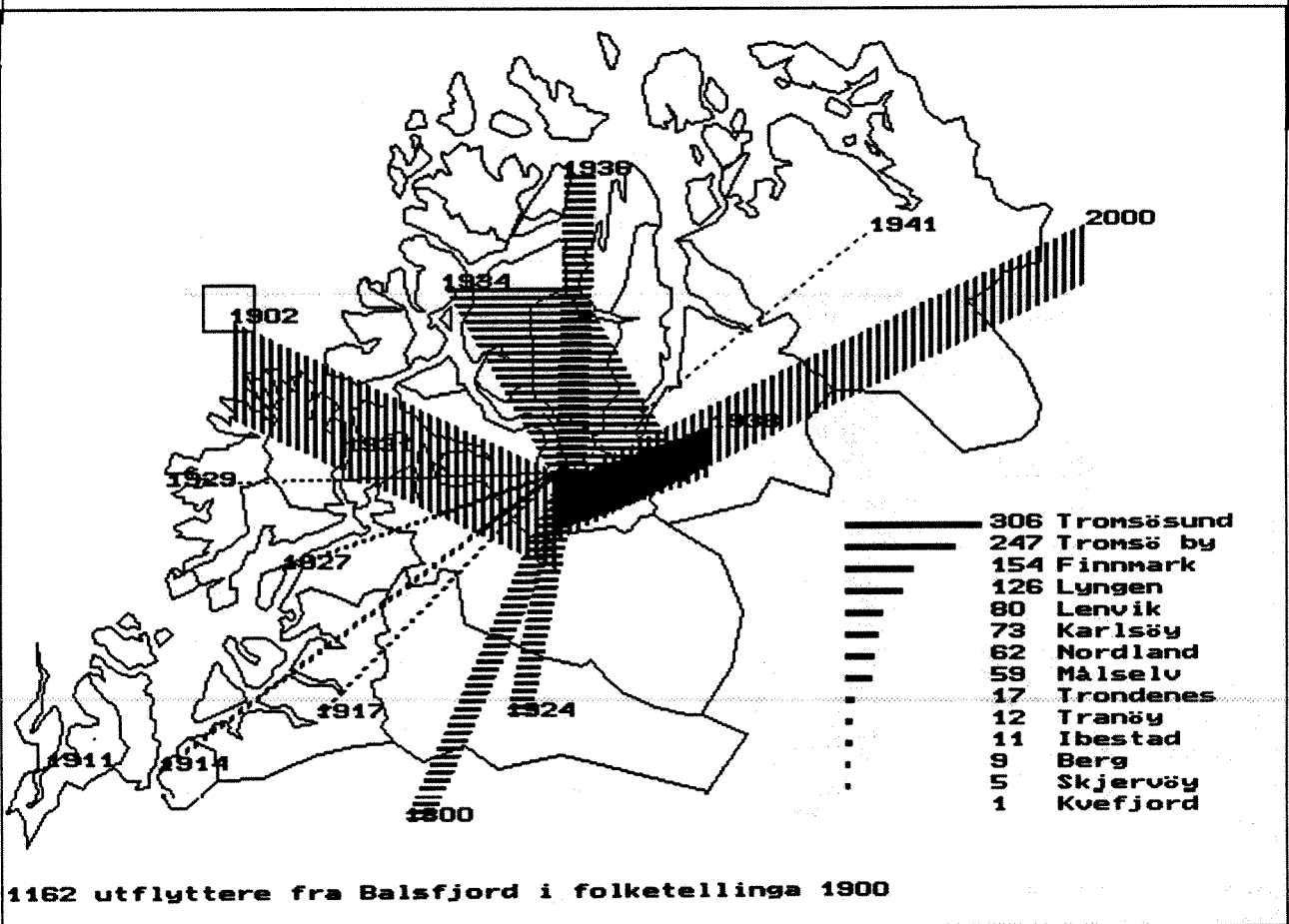
Figur 36

Figur 37

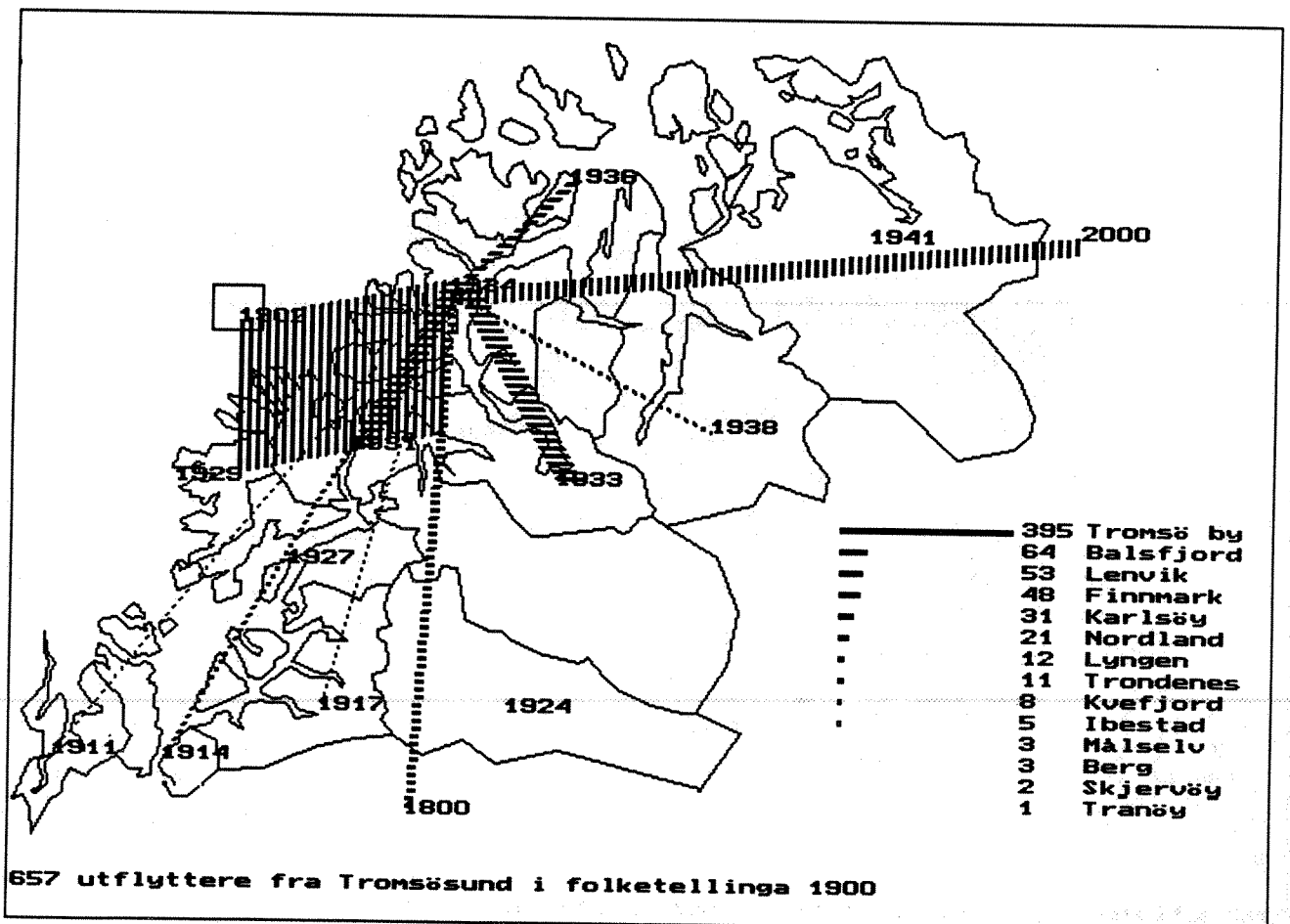
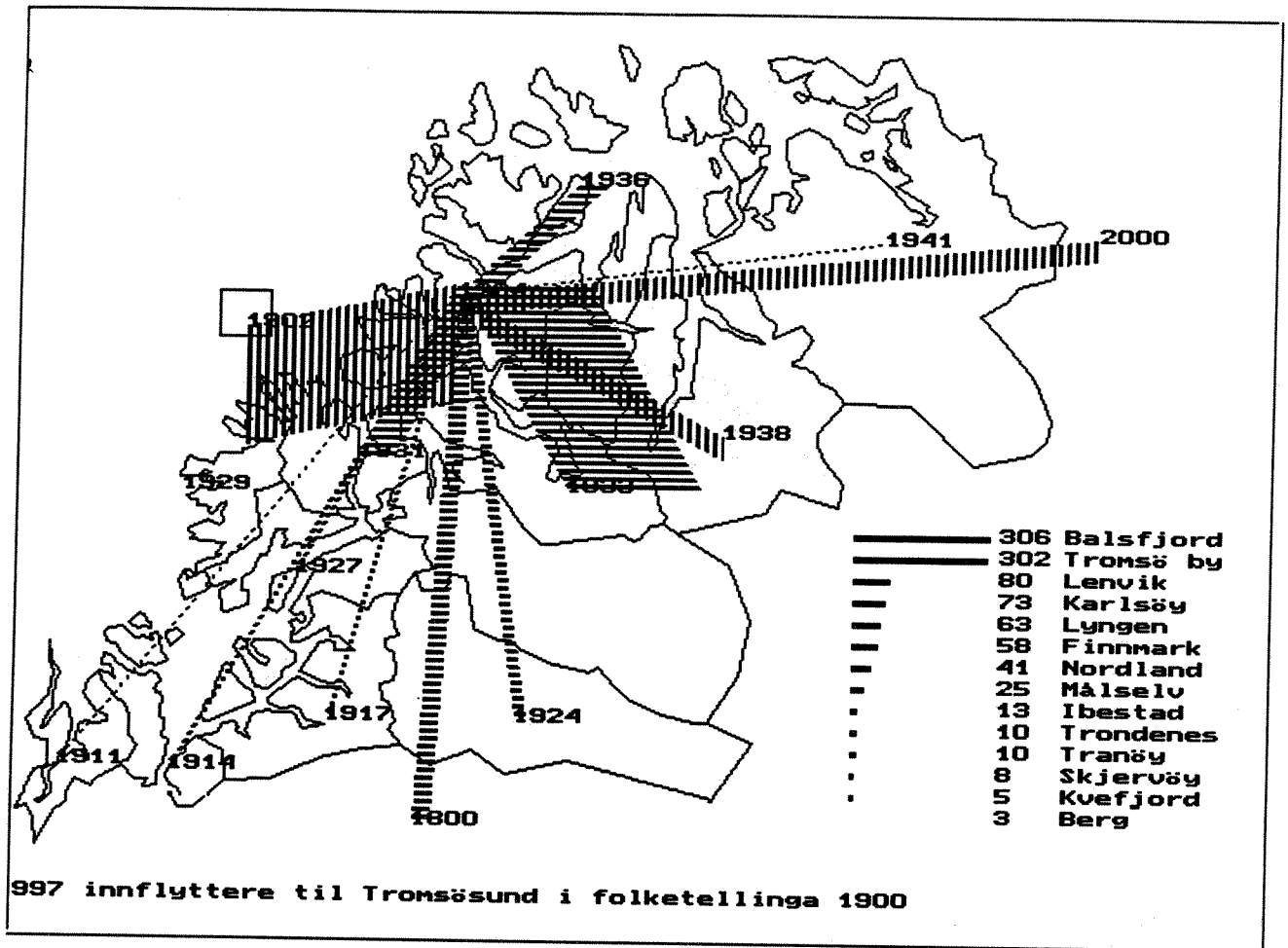

405 innflyttere til Balsfjord i folketellinga 1900

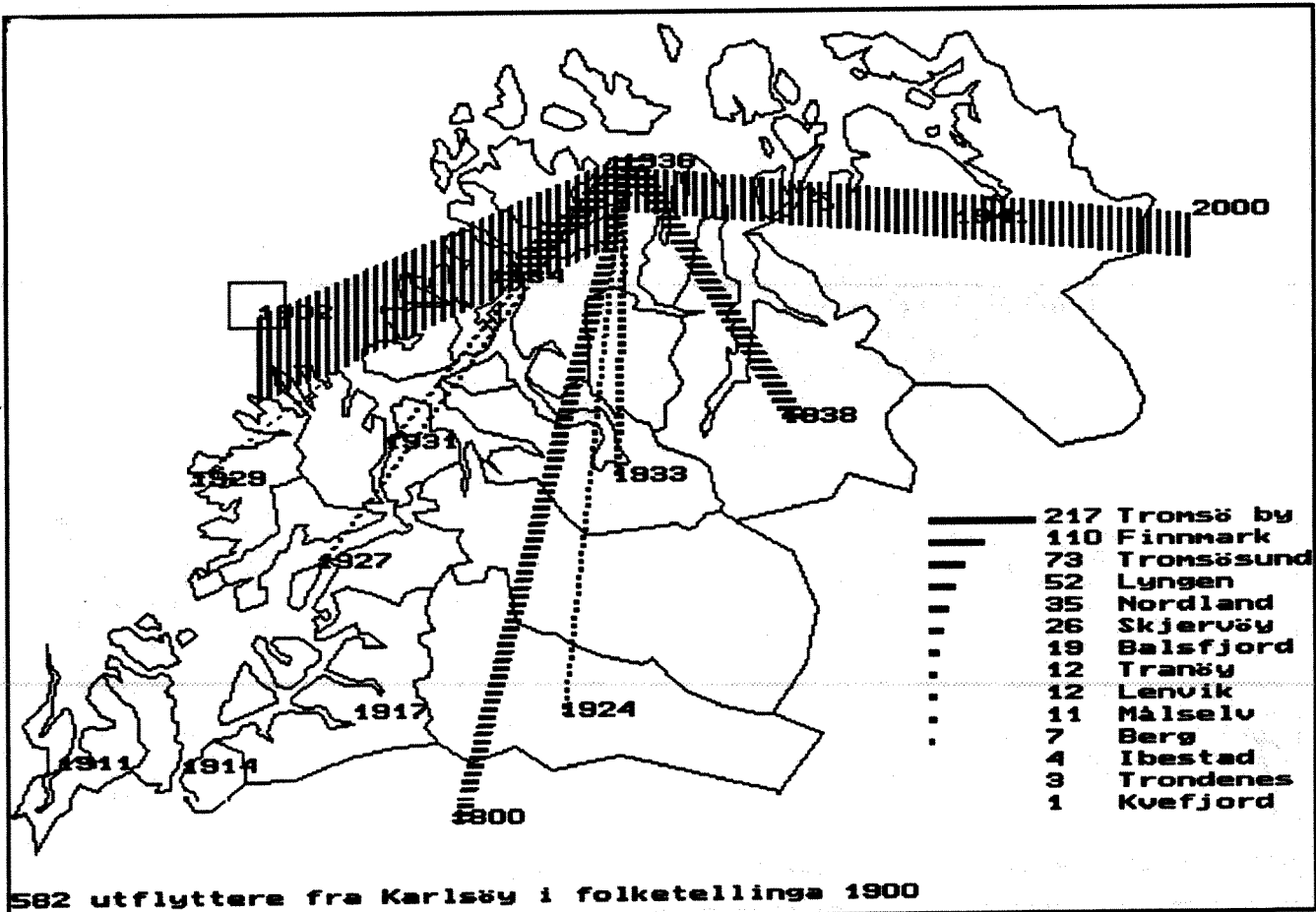
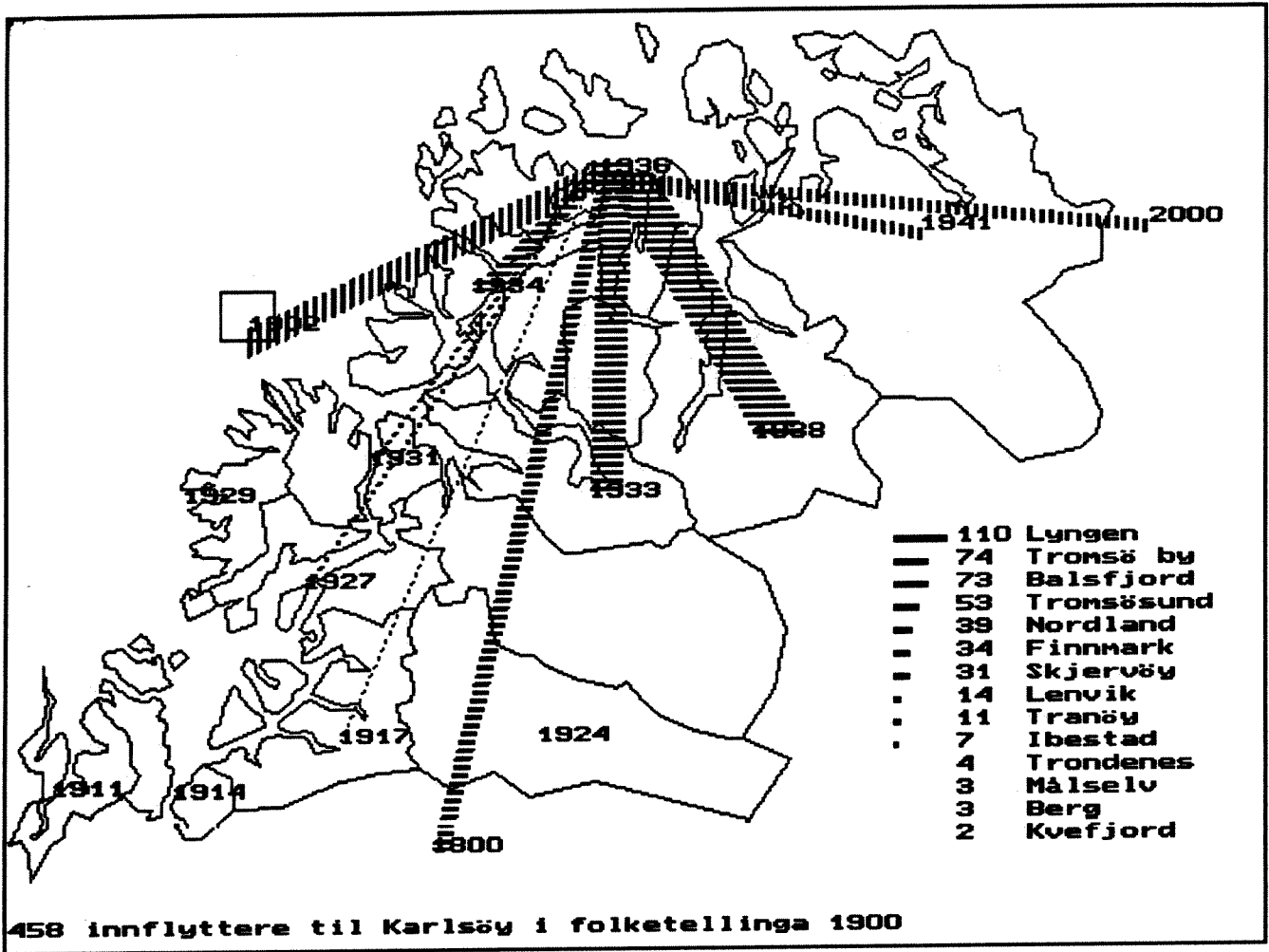

1162 utflyttere fra Balsfjord i folketellinga 1900

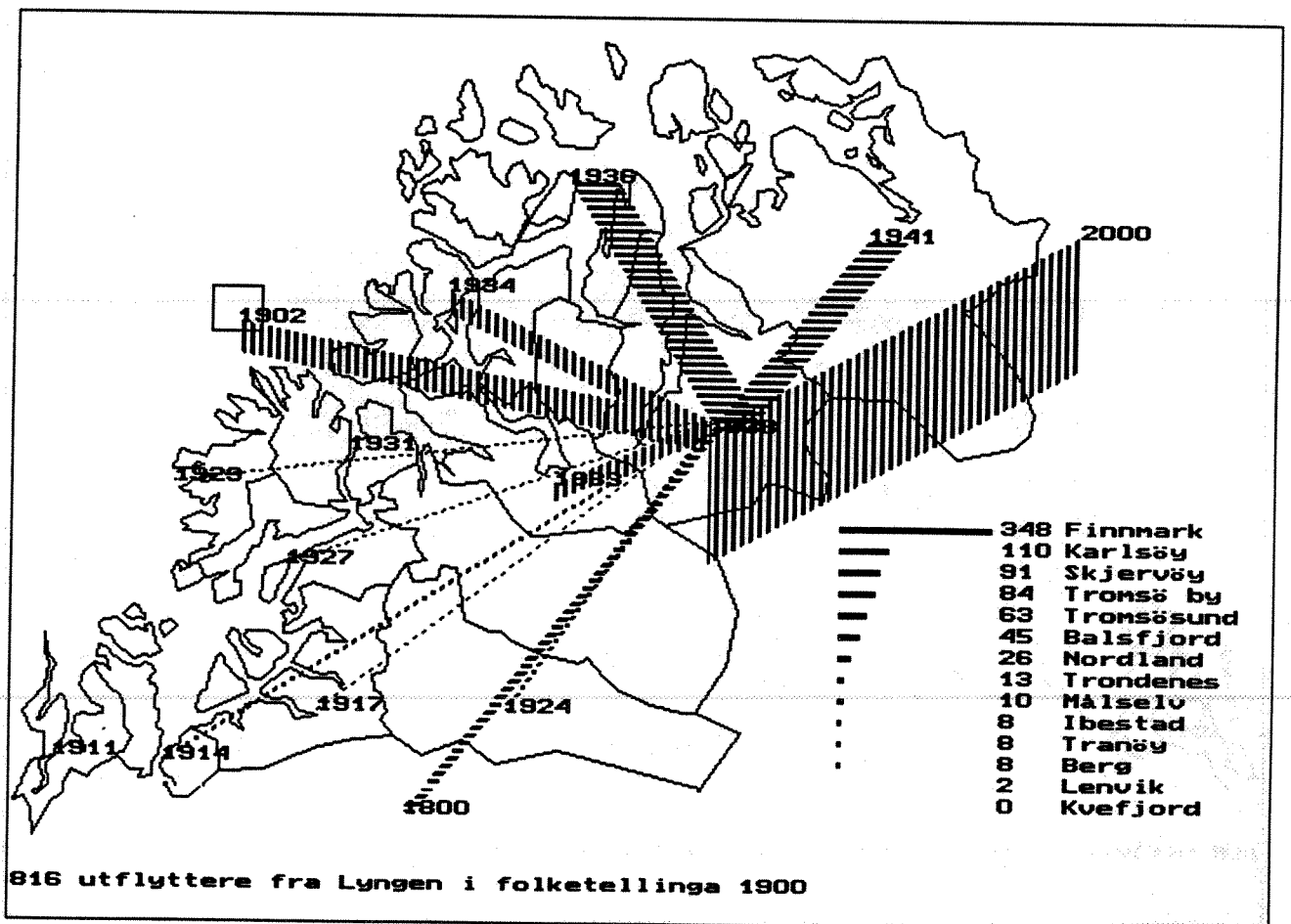
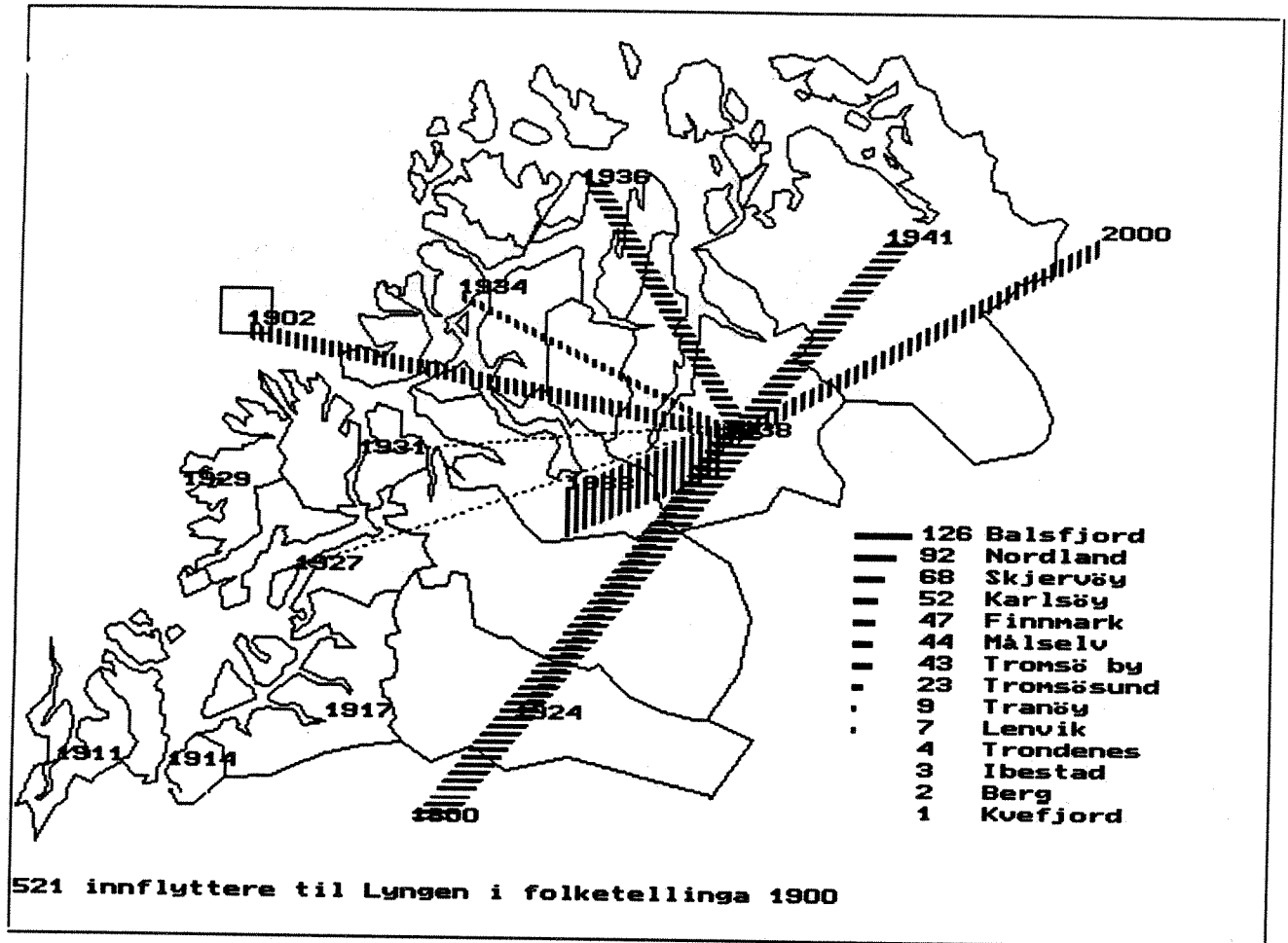
Figur 38

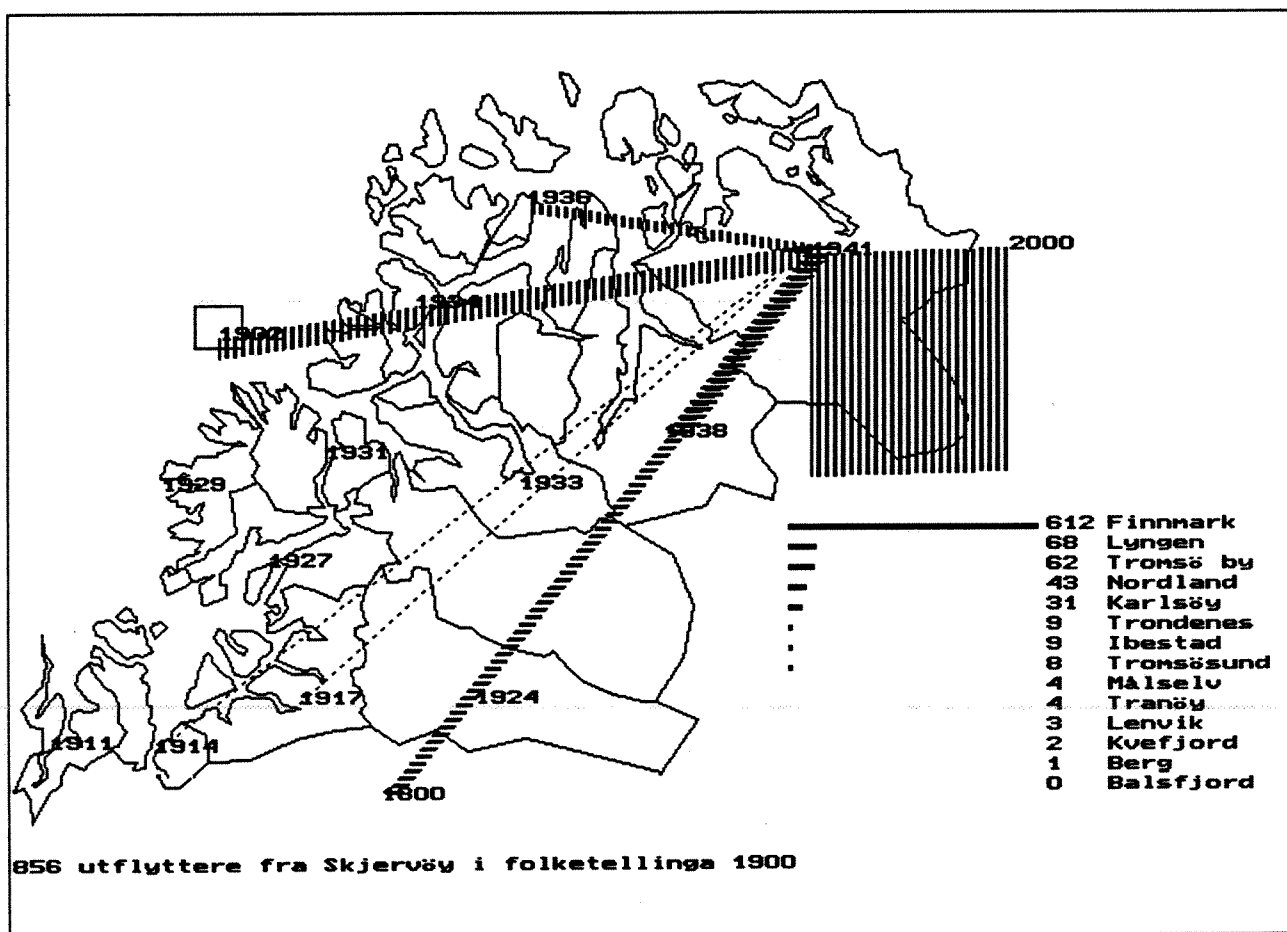
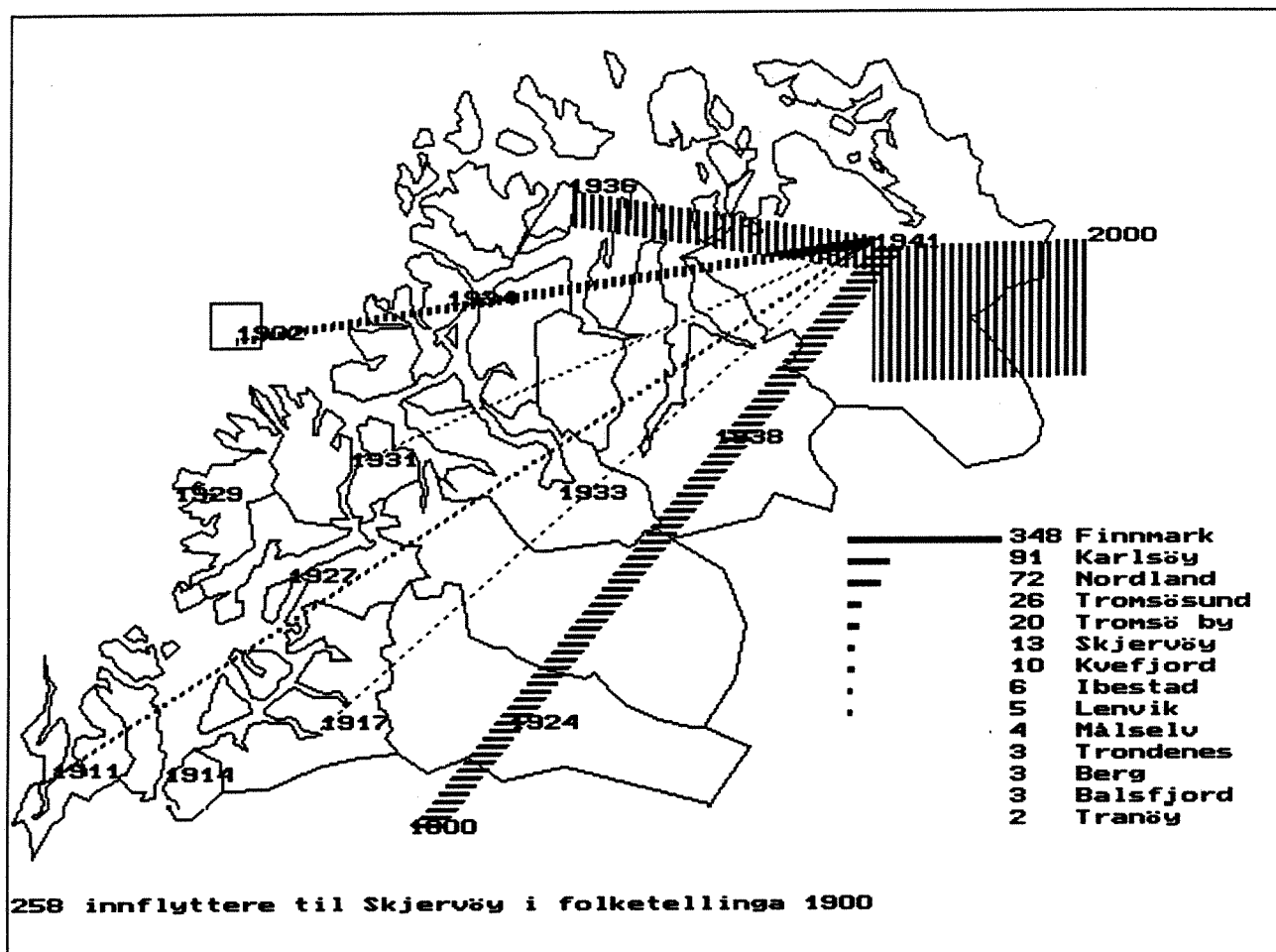
Figur 39

Figur 40

Figur 41

APPENDIKS 3: KODING AV FOLKETELLINGS- OG JORDBRUKSDATA	481
3.1 Kodebok for folketellingene	481
3.1.1 Forenklet yrkesinndeling	485
3.2 Beregning av jordbrukenes produksjon	486
APPENDIKS 4: LITTERATUR- OG KILDELISTE	489
4.1 Litteratur om sosialhistorie og migrasjon	489
4.2 Litteratur om lenking av historiske persondata	500
4.3 Kilder	502

APPENDIKS 3: KODING AV FOLKETELLINGS- OG JORDBRUKSDATA

3.1 Kodebok for folketellingene

Disse rubrikkene fins for personer i folketellingene:

År 1900:	År 1875:	År 1865:
1. Kommunenr.	1. Kommunenr.	1. Kommunenr.
2. Kretsnr.	2. Kretsnr.	2. Sidenr.
3. Huslistenr. (By)	3. Personlistenr.	3. Personnr.
4. Personlistenr.	4. Personnr.	4. Type
5. Personnr.	5. Type	5. Familiest.
6. Type	6. Etnisitet	6. Yrke
7. Kjønn	7. Sedvanlig bosted	7. Sivilstand
8. Bosatt/Mt. tilstede/ Mt. fraværende	8. Atskilt bygning*)	8. Alder
9. Sedvanlig bosted	9. Kjønn	9. Kjønn
10. Midlertidig bosted	10. Familiestilling	10. Fødested
11. Familiestilling	11. Sivilstand	11. Trossamfunn
12. Sivilstand	12. Yrke	12. Sykdom
13. Yrke	13. Fødselsår	
14. Fødselsdato	14. Fødested	
15. Fødselsmnd.	15. Statsborgerskap	
16. Fødselsår	16. Trossamfunn	
17. Fødested	17. Sykdom	
18. Undersåtlig forhold	18. Før/etter 4 år	
19. Trossamfunn		
20. Sykdom		
21. Etnisitet		
23. Språk		

Her følger en nærmere beskrivelse av de enkelte rubrikkene og hvilke koder som benyttes. Rubrikker som er prekodet maskinelt er markert med **P**, de som kodes manuelt er markert med **K**. Ved prekoding gjøres manuelle inngrep når andre verdier enn de forhåndsdefinerte forekommer.

KOMMUNENR: 4 siffer (kommunennummer) **P**

KRETSNR: 3 siffer **P**

HUSLISTENR: 4 siffer (3 siffer i tidligere RHD-versjoner) **P**

PERSONLISTENR: 2 siffer **P**

PERSONNR: 2 siffer **P**

TYPE: 1 siffer **P**

Hovedforsørgere.....: 1

Alle andre personer.....: 2

Fraværende personer.....: 3

KJØNN: 1 siffer **P**

Hankjønn :..... 1

Hunkjønn :..... 2

BOSATT: 1 siffer **P**
 Bosatt.....: 0
 Midlertidig fraværende: 1
 Midlertidig tilstede : 2

SEDVANLIG BOSTED: 4 siffer (Kommunenummer) **K**

MIDLERTIDIG BOSTED: 4 siffer (Kommunenummer) **K**

FAMILIESTILLING: 4 siffer (2 siffer i 1875/1865) **K**
 Husstandsoverhode (Hf).....: 01
 Ektefelle (Hm).....: 02
 Barn: 03
 Foster-, pleie-, adoptivbarn.....: 05
 Svigerbarn.....: 07
 Barnebarn.....: 08
 Foreldre, svigerforeldre.....: 09
 Søsken.....: 11
 Annen slekt.....: 13
 Tjenestefolk.....: 14
 Lærlinger m. v.....: 15
 Losjerende (Fl+El).....: 16
 Fattige, legdslem.....: 17
 Innerster.....: 18
 Besøkende (B).....: 20
 Kårfolk, føderådsfolk.....: 21
 Andre.....: 23

SIVILSTAND: 1 siffer **P**
 Ugift.....: 1
 Gift.....: 2
 Enkestand..: 3
 Separert...: 4
 Fraskilt...: 5
 Forlovet...: 6
 Bortløpt...: 7
 Uoppgitt...: 0

YRKE: 4 siffer eller 8 siffer **K**
 For koding av yrkesrubrikken se egen yrkeskodeliste til slutt.

1900: 1875: 1865:

FØDSELSMND.: 2 siffer - - **P**
FØDSELSÅR: 4 siffer 4 siffer **ALDER:** 3 siffer **P**

FØDESTED: 4 siffer (Kommunenummer) **K**

Sverige.....: 3000
 Finland.....: 4000
 Danmark.....: 5000
 Andre land..: 6000
 "Fjeldet"...: 9000

For øvrig anvendes de koder som er dokumentert i Brosveet, Olaussen og Sande: Kommuneendringer 1838-1978. NSD-rapport nr 27.

For en rekke formål er en forenklet kategorisering av fødesteder anvendt:

Øst-Nor Øst-Norge til og med Aust-Agder
 Vest-N Vest-Norge fra og med Vest-Agder
 Trøndelag Nord- og Sør-Trøndelag
 Nord-N Nordland og Finnmark
 Troms Fylket utenom den kommunen som blir behandlet
 Heimfø Fødested er samme som bostedskommunen
 Utlandet Fødested utenom Norge
 De tre førstnevnte kategoriene kan slås sammen til Sør-Norge.

UNDERSÅTLIG FORHOLD/STATSBORGERSKAP: 1 siffer K

Norsk: 1
 Svensk.....: 2
 Finsk.....: 3
 Dansk.....: 4
 Øvrige Europa..(inkl. Russisk)...: 5
 Verden utenom Europa.....: 6
 Ukjent eller ingen markering.....: 0

TROSSAMFUNN: 1 siffer K

Luthersk-protestantisk.....: 1
 Romersk-katolsk.....: 2
 Gresk-katolsk.....: 3
 Dissentersamfunn/ frimenighet.....: 4
 Intet samfunn.....: 8
 Annet.....: 9
 Ukjent eller ingen markering.....: 0

SYKDOM: 1 siffer K

Blind.....: 1
 Døv.....: 2
 Døvstum.....: 3
 Sinnssvak, idiot, åndssvak..: 4
 Annen eller ingen sykdom....: 0

MEDFØDT: 1 siffer K

(bare i 1875)
 Før: 1
 Etter: 2

ETNISITET: 1 siffer (2 siffer i 1875) K

Norsk.....: 1
 Same, lappisk: 2
 Kven, finsk: 3
 Svensk.....: 4
 Blandet.....: 5
 Annen.....: 6
 Same, nomadiserende.....: 7
 Same, fastboende.....: 8
 Ukjent eller ingen markering..: 0

SPRÅK: 1 siffer K

Norsk: 1
 Samisk, lappisk: 2
 Finsk/kvensk.....: 3
 Svensk.....: 4
 Kombinasjoner av norsk og samisk.....: 5
 Kombinasjoner av norsk og finsk.....: 6
 Kombinasjoner av samisk og finsk.....: 7
 Kombinasjoner av norsk, samisk og finsk...: 8

Annet.....	: 9
Ukjent eller ingen markering.....	: 0

YRKESKODELISTE**Hierarkisk posisjon:**

Forhold til jorda og jordeiendommen, bosted eller til generell sosial hierarkisk posisjon i samfunnet.

Uppgitt.....	: 00
Selveier, rydningsmann.....	: 01
Brukseier, vøreier, proprietær.....	: 02
Huseier.....	: 03
Forpakter, leilending, bygselmann.....	: 04
Føderåds-/kårsfolk.....	: 06
Husmann med jord.....	: 07
Husmann uten jord.....	: 08
Husmann (uspesifisert), strandsitter, plassmann....	: 09
Innerst.....	: 10
Gårdbruker/jordbruker (uspesifisert).....	: 11
Tjener, budeie, dreng, "indepige", kokke o.l.....	: 12
"Hjelper til i familien" o.l.....	: 13

Selvstendig, privat næringsdrivende.....	: 20
Embetsmann.....	: 21
Bestillingsmann.....	: 22
Funksjonær, off. tjenestemann, betjent.....	: 23
Formann.....	: 24
Vaktmann, oppsynsmann, husbestyrer, gårdsbestyrer.:	: 25
Mester.....	: 26
Andre arbeidsledere.....	: 27
Svenn.....	: 37
Arbeider, dagarbeider.....	: 38
Lærling.....	: 39
Andre.....	: 40
Agent.....	: 41

Student, skoleelev.....	: 50
Rentenist, "kapitalist".....	: 51
Pensjonist.....	: 52
Ikke lenger yrkesaktiv, forhenværende.....	: 53
Pleiebarn, fosterbarn.....	: 54
Legdslem, fattiglem.....	: 55
Off. fattigunderstøttet.....	: 56
Understøttet fra annet hold.....	: 57
Tigger, betler.....	: 58
Fange.....	: 59

Næringsvei:

Forhold til yrkesmessig/faglig posisjon i arbeidssituasjonen.

Primærnæringer:

Andre primærnæringer.....	10
Jordbruk.....	11
Skogbruk.....	12
Fiske og fangst, jakt, ishavsfarar (selfanger)....	13
Bergverk.....	14
Reindrift, reieneier, reinholder, reinavl.....	15
Annen utmarksnæring, (F eks "sanker bær")	19

Sekundærnæring:

Andre sekundærnæringer.....	20
Håndverk.....	21
Hjemmehåndverk og -industri.....	22
Stein- og jordarbeider, skiferarbeider etc.	23
Industri, verft.....	24
Bygg- og anleggsvirksomhet, men ikke 21 og 24.....	25
Sagbruk.....	26

Tertiærnæring:

Andre servicenæringer.....	30
Handel.....	31
Skipsfart, sjømann, matros.....	32
Transport på land, kjører, fraktemann, "fløtmand" :	33
Off. kommunikasjoner; veivesen, jernbane, d/s-ekspedisjon, los	34
Sivil/ offentlig tjeneste; lærer, post, politi, toll, telegraf, havnevesen, lensmann, "lappeopsyn", statskogs vokter, sorenskriver :	35
Geistlig off. tjenester; biskop, prost, sogneprest, prest, kapellan.....	36
Militærvesen.....	37
Helsevesen.....	38
De frie yrker;.....	39
Husgjerning, huslig syssel, hushold vask, værelsepike, kreaturstell og husgjerning.....	42
Ikke produktiv.....	50
Annen næringsvei.....	60

3.1.1 Forenklet yrkesinndeling

Næringslivet ble mot slutten av 1800-tallet mer heterogent med en rekke nye arbeidsoppgaver som resultat. Det gir seg også utslag i flere yrkestitler i folketellingene. Allikevel var mangfoldet av yrker i landkommunene i Troms såvidt lite at en forenklet klassifikasjon av yrker er tilstrekkelig til mitt formål. Med denne yrkesinndelingen har jeg forsøkt å ta vare på tre dimensjoner: For det ene den hierarkiske hvor jeg skiller mellom dem som eide og ikke eide (eller leide) jord. For det andre den vertikale hvor jeg skiller mellom primærnæringer og andre næringer. Og for det tredje må den viktige kombinasjonsdimensjonen med. I den grad den framgår at en person i tillegg driver fiske, skal det gå fram av yrkestabellene. En egen kategori fanger opp enefiskerne, mens

plassenes relative verdi. (Vi må også huske at selv om matrikuleringskommisjonene gikk grundigere til verks, så visste bøndene at tallene *skulle* brukes ved skattelegging.)

Spørsmålet er så om det er mulig å konstruere et mål for plassers og bruks relative verdi ut fra utsæd- og dyretallene. I prinsippet kan man tenke seg to beregningsmåter, enten via produksjonens pengeverdi eller via ernæringsinnholdet. Statistisk sentralbyrå gir oss et godt holdepunkt for å velge den siste metoden. I deres "Statistik angaaende det Norske Jordbrug, fornemmelig i Femaarsperioden 1871-75 og i Aaret 1875" ser vi at salg av kreaturprodukter hadde liten betydning i de fleste av herredene i Troms.¹ Når man selv spiste produksjonen må det være riktig å basere seg på ernæringsverdien.

Det viktigste ernæringsaspektet er kaloriinnholdet. Her kan vi knytte an til flere forsøk på å beregne kaloriproduksjonen i Norge i historisk tid.² Folketellingene angir utsæden i tønner. Denne må multipliseres med lokale follltall for de respektive år i Tromsø og Senjen amt fra offentlig statistikk for å beregne avlingen.³ Det er anvendt brutto follltall, siden vi heller ikke trekker fra innsatsfaktorer som kjøp av for eller kalver i husdyrproduksjonen. Vi regner med en tønne størrelse på 160 liter for poteter og 139 liter ellers⁴ og henter produktvekter og kaloritall fra Lundens arbeider.⁵ Produktet av disse størrelsene summert over sædtypene gir et estimat av den årlige ernæringsverdien.

Tilsvarende tall for dyreholdet er vanskeligere å beregne siden utbyttet av dyrene egentlig burde fordeles over flere år og ta i betraktning alle de varer og tjenester besetningen ga grunnlag for (melk, kjøtt, ull, skinn, transport osv). Her er behov for forenkling, og jeg har derfor trukket inn det gamle kyrlagsbegrepet. Dette er brukt av SSB for å beregne verdien av dyreholdet i Norge i 1865 ut fra den gamle formelen at 1 storfe = ½ hest = 6 småfe = 2 griser = 4 reinsdyr.⁶ Jeg vil imidlertid holde meg til beregningsmåten som er brukt i 1875. Den er basert på salgsverdi for voksne dyr og tar dermed hensyn til lokale forskjeller og er justert i forhold til det aktuelle

¹ NOS C no 15, tabell 10.

² Se Lunden i HT 1975/4, og 1977/2, Teigen i HT 1976/4 samt Lunden et al i HT 1978/3.

³ For 1865 se NOS C no 2 tabell 6. (Beretning om Rikets Tilstand i Aarene 1861-65, 2det hefte.) For 1875 se NOS C no 15 tabell 14.

⁴ Se Historisk leksikon og Teigen, side 443.

⁵ Lunden 1975 side 301 bruker følgende hektolitervekter: Hvete og erter 77 kg, rug 72 kg, bygg 65 kg, havre 48 kg, poteter 70 kg, blandkorn 57 kg. Kaloritall: 3500 for rug, bygg erter og hvete, 2900 for havre, 3200 for blandkorn, 900 for poteter. Jeg har ikke trukket inn proteintall, da dette i liten grad ville endre det relative forhold mellom produktene.

⁶ NOS C no 2 s X

tidsrommet.⁷ Man kan hevde at dette er et brudd på prinsippet om å basere seg på at jordbruket var subsistensorientert. Allikevel ble livdyr kjøpt og solgt, og jeg vil hevde at de relative prisene i den forbindelse må være et bedre uttrykk for den produktmengde man fikk ut av de ulike typer dyr enn den gamle kyrlagsberegningen.

Det gjenstår da å regne om verdien av dyreholdet til kalorier. Jeg baserer meg da på Lundens tall hvor han regner med å få 14 kg kjøtt å 1200 kalorier pr ku i året og 981 kg melk å 560 kalorier.⁸ Når det samlede dyreholdet er regnet om til mine "kyrlag", multipliseres dette med den årlige kaloriproduksjonen pr ku. Deretter kan kaloritallene for animalske og vegetabiliske produkter summeres og divideres med 1000 slik at gårdenes og plassenes produksjonsverdi anslås i tusen kalorier pr år.

Det mest kinkige punktet i beregningsmåten over er etter min mening summeringen av dyr og sed. For å gi den kritiske leser noen holdepunkter for å vurdere dette nærmere, kan jeg oppgi at to kuer gir 1132 ganger tusen kalorier, mens utsæd av en potettønne og en halv byggtønne gir 1339. Tilsvarende gir en hest, seks kuer og femten småfe 5662 kalorituser. For å få 6065 do må man så en tønne bygg og sette åtte tønner poteter.

I 1865-tellinga ble jordbrukstallene ført på samme skjema som resten av opplysningene. De er derfor registrert som en integrert del av den personpost de tilhører. Dette er mer komplisert i folketellinga 1875 fordi jordbruksdata der ble ført på et eget skjema. I dette skjemaet er navnet til den person som dyr og utsæd tilhørte tatt med. Ut fra dette lar det seg gjøre å knytte de aktuelle tallene til de personposter de tilhører i de aller fleste tilfeller. Programmet gjør dette automatisk ved å standardisere navnene og lete etter første treff på både for- og etternavn. Hvis dette ikke slår til forsøker det å finne en person med enten samme for- eller etternavn. Mislykkes det også, presenteres postene på skjermen, og man kan gjøre et interaktivt valg. Noen få ganger tilhører dyr eller utsæd personer som ikke står i den personlista hvor jordbruksdata er ført på baksida. Disse tallene blir ikke koblet til noen person, fordi det dreier seg om små kaloritall og prosedyren ville være meget arbeidskrevende.

⁷ NOS C no 15, tabell 5. Prisene for Tromsø og Senjen amt er: 1 hest = kr 183, 1 okse = kr 88, 1 ku = kr 87, 1 kalv = kr 44, 1 småfe = kr 11, 1 gris = kr 60 og 1 rein = kr 18. Lam regnes som halvparten og føll som tre femdelar av voksne dyr.

⁸ Lunden i HT 1975/4, s 309. Melkemengden er regulert til 1149 kg for Tromsø og Senjen amt i 1875 etter NOS C no 15 tabell 8. Dette gir for 1875 formelen 1 ku = (1200 X 14) + (560 * 1149) kalorier.

APPENDIKS 4: LITTERATUR- OG KILDELISTE

4.1 Litteratur om sosialhistorie og migrasjon

- Agnew, John A. & Cox, Kevin R.: "Urban In-Migration in Historical Perspective. An Approach to Measurement." *Historical Methods*, 1979-4 (s145-155)
- Albrecht, Günter: *Soziologie der geographischen Mobilität. Zugleich ein Beitrag zur Soziologie des sozialen Wandels*. Stuttgart 1972.
- Alcorn, Richard S. & Knights, Peter R.: "Most uncommon Bostonians: A critique of Stephan Thernstrom's *The other Bostonians: Poverty and Progress in the American Metropolis, 1880-1970*". *Historical methods newsletter*, 1975. (s98-114)
- Anderson, M.: "Some problems in the use of census type material for the study of family and kinship systems". Sundin & Söderlund (red): *Time, Space and Man. Essays on Microdemography*. Umeå 1977. (s69-80)
- Andresen, Astri: *Tromsø gjennom 10000 år, bind 2. Handelsfolk og fiskerbønder 1794-1900*. Tromsø 1994.
- Andresen, Ruth: *Gardsarbeider, handverker og jordbruker. Husmannsvesenet i Ullensaker i 1860- og 1870-åra*. Hovedoppgave, Oslo 1973.
- Antonsen, Jan: *Tre stammers møte i Kvænangen 1865-1900. En analyse av etnisitetsangivelser i folketellinger*. Hovedoppgave, Tromsø 1993
- Balsvik, Randi Rønning: *Vardø bys historie*, bd I og II. Vardø 1989.
- & Drake, Michael: "Menneskene i Nord-Norge. Fra istid til nåtid - fra vogge til grav". *Nord-norsk kulturhistorie*, bind I, Tromsø 1994.
- Blom, Ida: "Ansvarsfordeling mellom ektefeller i norske familier på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet". *Rapporter til den XIX nordiske historikerkongress*, Odense 1984, bd III
- Bouchard, Gérard: "L'analyse de la mobilité socioprofessionnelle au Saguenay à l'aide de la reconstitution automatique des familles". *Evolution et éclatement du monde rural: structures, fonctionnement et évolution différentielle des sociétés rurales françaises et québécoises, XVIIe siècle*. (Actes du Colloque franco-québécois d'histoire rurale comparé. 1982.
- Braathen, Ivar G: "Flytting, fattigdom og brede folder - om bergensere og andre ålesundere på attenhetretallet". *Skrift nr 20 fra Aalesunds museum*, 1972. (s10-17)
- Brandes, Stanley H.: *Migration, kinship, and community: Tradition and Transition in a Spanish village*. New York 1975.
- Bratrein, Håvard Dahl: *Karlsøy og Helgøy bygdebok. Bind III. Fra år 1860 til 1925*. Karlsøy 1992.
- Brox, Hjalmar: *Notater om slekten Brox gjennom 300 år*. Tromsø 1980.

- Brox, Ottar: *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Tromsø 1984.
- Bråstad, Kjell: "Svensk innvandring til Arendalsområdet på 1800-tallet". *Kattegat-Skagerrak prosjektet: Meddelelser nr 7*, 1984. (s86-126)
- Buckatzsch, E.J.: "Places of origin of a group of immigrants into Sheffield, 1624-1799". *Economic history review*, 1949-50. (s303-306)
- "The constancy of local populations and migration in England before 1800". *Population studies*, 1952. (s62-69)
- Bøe, Kari: *Fattigunderstøttelse i Ullensaker. Med spesiell vekt på året 1855*. Hovedoppgave, Oslo 1978.
- Clark, Peter: "The migrant in Kentish towns 1580-1640". Clark, P & Slack, P (ed): *Crisis and order in English towns 1500-1700*, London 1972.
- Cornwall, Julian: "Evidence of population mobility in the seventeenth century". *Historical research for university degrees in the United Kingdom*, 1977. (s143-152)
- Davenport, David Paul.: "Duration of Residence in the 1855 Census of New York State". *Historical Methods*, 1985-1. (s5-12)
- "Tracing rural New York's out-migrants, 1855-1860". *Historical Methods*, 1984-2.
- Departementet for sociale saker *Utvandringsstatistikk*. NOS VII 25. Kristiania 1921.
- Dijk, H van: "Longitudinal cohort analysis of the population of Eindhoven".
Sundin & Söderlund (red): *Time, Space and Man. Essays on Microdemography*. Umeå 1977. (s245-250)
- Djupedal, Knut: "Tales of America". *Western folklore*, 1990. (s 177-189)
- Drake, Michael: "Ulikhetens mønster: Tromsø by i 1860-åra". Stensil, Tromsø 1991.
- *Kursbok 4 - Migration*. Tromsø (ISV, UiTø) 1994.
- *Kursbok 6 - Giftermål*. Tromsø (ISV, UiTø) 1994.
- Drivenes, Einar Arne: *Åkerbruk og fedrift i Altafjorden på 1800-tallet. Produksjon og konsum*. Hovedoppgave, Tromsø 1975.
- *Fiskarbone og gruveslusk*. Universitetsforlaget, 1985.
- Dyrvik, Ståle: *Historisk demografi. Ei innføring i metodane*. Oslo 1983.
- "Hushaldsutviklinga i Norge 1800-1920" *Rapporter til den XIX nordiske historikerkongress*, Odense 1984, bd III
- Døbling, Christina: "Att flytta hemifrån - ogifta arbetares boende i Stockholm på 1890-talet." *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven.
- Dørrum, Erik: *Koloniseringen av Målselv-Bardu 1788-1835, og årsakene til innflyttingen til disse to dalførene*. Hovedoppgave, Oslo 1960.
- Eliassen, Sven G: "Grågjøss og lersvensker. Svensk innvandring til Rolvsøy 1860-1900". *Kattegat-Skagerrak prosjektet: Meddelelser nr 7*, 1984. (s33-49)

- Ellemers, J.E.: "The Determinants of Emigration. An Analysis of Dutch Studies on Migration." *Sociologia Neerlandica*, 1964. (s41-55)
- Engen, Arnfinn: "Nordland - småårsfolks Amerika? Trekk ved befolkningsutvikling migrasjon Nordlands amt 1801-65". I: Langholm, Sivert & Sejersted, Francis (red): *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Oslo 1980. (s53-72)
- Engesæter, Aage: "Flytterørsler i ei vestlandsbygd" I: Gjerdåker, B (red): *På flyttefot*. Det Norske Samlaget 1981
- Eriksen, Hans Kr: "Troms gjennom tidene". I: Kristoffersen, Ivan (red): *Troms. Bygd og by i Norge*. Oslo 1979. (s150-191)
- Eriksson, Margaretha & Åkerman, Sune: "Geografisk och social rörlighet. Resultat från Trestads-studien". *Skandia*, 1974. (s260-310)
- Eriksson, Ingrid & Rogers, John: "Mobility in an agrarian community. Practical and methodological considerations". I: Ågren, Kurt et al: *Aristocrats, farmers, proletarians. Essays in Swedish demographic history*. Uppsala 1973. (s60-87)
- *Rural labor and population change. Social and demographic development in East-central Sweden during the nineteenth century*. Uppsala 1978.
- Finstad, Håkon: "Svensker i Telemark og Kragerø. Med særlig vekt på innvandringen ca 1865-1900". *Kattegat-Skagerrak prosjektet: Meddelelser nr 7*, 1984. (s50-85)
- Galenson, David W & Levy, Daniel S.: "A Note on Biases in the Measurement of Geographic Persistence Rates". *Historical Methods*, 1986-4 (s171-179)
- Gauvreau, Daniell & René, Jetté & Bourque, Mario.: "Migration in the Saguenay Region: Evidence from Reconstituted Families, 1838-1911". *Historical Methods*, 1987-4 (s143-154)
- Geer, Erik de: *Migration och influensfält. Studier av emigration och intern migration i Finland och Sverige 1816-1972*. Uppsala 1977.
- Gjerdåker, Brynjulv: *Geografisk og sosial mobilitet i Ullensaker på 1800-tallet. Ein kohortanalyse*. Hovedoppgave, Oslo 1974.
- "Vesser i Nordlanda 1800-1865" I: Gjerdåker, B (red): *På flyttefot*. Det Norske Samlaget 1981
- Gjerde, Jon: *From Peasants to Farmers. The Migration from Balestrand, Norway, to the Upper Middle West. Interdisciplinary Perspectives on Modern History*. New York 1985
- Gjønnnes, Siri: *Fruktbarhetsfallet i Elverum. En studie av den ektekapelige fertilitet i perioden 1875 til 1930*. Hovedoppgave i historie, UiO 1982.
- Granlund, Dagfinn: *Migrasjon til Bardu fra Tynset prestegjeld 1791-1845*. Hovedoppgave, Tromsø, 1975.
- Gullberg, Bo & Oden, Birgitta: "AID analysis and migration history". *The Scandinavian economic history review*, 1976. (s1-27)

- Hägerstrand, Torsten: "En landsbygdbevolknings flyttningsrörelser. Studier över migrationen på grundval av Asby sockens flyttningslängder 1840-1944". *Svensk geografisk årbok*, 1947. (s114-142)
- *Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt*. Lund 1953.
- Hansen, J.C.: "Population trends and prospects in marginal areas of Norway". I: Kosinski, L.A. & Mansell Prothero, R. (ed): *People on the move*. London 1975. (s255-276)
- Hansen, Lars Ivar: "Samene i forrige århundres folketellinger. Registreringspraksis i Astafjord prestegjeld 1865-1900". *Festskrift til Ørnulf Vorren*, under utgivelse.
- & Meyer, Tore: "The ethnic classification in the late 19th century censuses". *Acta Borealia* 2, 1991.
- Hanssen, Synnøve M: *Fra Gudbrandsdal til Salten. Et bidrag til studiet av innenlandske langdistanseflyttinger på 1800-tallet*. Hovedoppgave, Oslo 1979.
- Hauglid, Anders Ole: *Balsfjorden og Malangens historie. 1830-1920. Fram mot økt sjølstyre*. Bind II. Balsfjord 1991.
- Haukedal, Geir: *Den kvenske innvandring til Nord-Troms og Vest-Finnmark 1700-1865*. Hovedoppgave, Bergen 1980.
- Henninen, Terje: *Den kvenske innvandringen til Alta på 1700-tallet*. Hovedoppgave, Trondheim 1972.
- Higgs, Edward: *Making sense of the census. The manuscript returns for England and Wales, 1801-1901*. London 1989.
- Higley, Lisbeth: *Husholdningsstruktur i Ullensaker i 1801 og 1865*. Hovedoppgave, Oslo 1976.
- Hinde, P.R. Andrew: "The population of a Wiltshire village in the nineteenth century: a reconstitution study of Berwick St James, 1841-71". *Annals of Human Biology*, 1987, vol 14, no 6. (s475-485)
- Hogan, Dennis P & Kertzer, David I.: "Longitudinal Approaches to Migration in Social History" *Historical Methods*, 1985-1. (s20-29)
- Hollingsworth, T.H.: "Historical studies of migration". *Annales de demographie historique*, 1970. (s87-96)
- Holm, Einar & Øberg, Sture.: "Flyttingar i Mikro- og Makroperspektiv". Stockholm 1982. Flytteprosjekt ved Geografiska institutionen, Umeå universitet.
- Houston, R.A. & Withers, C.W.J.: "Population mobility in Scotland and Europe, 1600-1900: A comparative perspective". *Annales de demographie historique*, 1990. (s285-308)
- Hubbard, William: "Hovedfagsoppgaver i historie som handler om norsk demografisk og familiehistorie". Stensil, 1993.

- Haavet, Elisabeth: "Amalie Skrams og Hellemysrfolkets Bergen". I: Haavet & Aasen (red): *Amalie Skram - dikterliv i brytningstid*. Senter for humanistisk kvinneforskning, Bergen 1992.
- Isaksen, Kirsten: "Folketellinger 1815-1980". *Arkivmagasinet* 1988-2. (s21-29)
- Jackson, James H. Jr. & Moch, Leslie Page: "Migration and the Social History of Modern Europe". *Historical Methods*, 1989-1. (s27-36)
- Jackson Turner, Fredrick: "The Significance of the frontier in American History". *The frontier in American history*, New York 1962, opprinnelig 1920. (s1-38)
- Johansen, Hans Chr: "Geografisk mobilitet i 1700- og 1800-tallet. Kilde- og metodeproblemer". Forelesningsnotater ved GT, Historisk institutt i Oslo, 1977.
- "Geografisk mobilitet i det 18. århundrede belyst ved eksempler fra Langeland". I: Johansen, Hans Chr. (red): *Studier i dansk befolkningshistorie 1750-1890*. Odense 1976. (s189-212)
- *Befolkningsudvikling og familiestruktur i den 18. århundre*. Odense 1975.
- "Folk og produktion på fynske gårde gennem to århundreder". I: *Historie, Jyske samlinger*, 17. bind, hæfte 3. ISSN 0107-4725. (s351-386)
- Johansson, Gunilla: "Prostituerede kvinnors levnadsløp. En delstudie rørende de kvinner som varit registrerade av Stockholms Prostitutionspolis mellan åren 1859-1875." *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989
- Jones, H: "Population patterns and processes from ca 1600". I: Whittington, G & Whyte, I.D. (ed): *An Historical Geography of Scotland*. London 1983.
- Karlström, Urban: *Economic growth and migration during the industrialization of Sweden. A general equilibrium approach*. Stockholm 1985.
- Kasdan, Leonard: "Family structure, migration and the entrepreneur". *Comparative studies in society and history VIII*, 1964. (s345-357)
- Kaukiainen, Y: "Microdemographic studies of social and geographical mobility in Finland." I: Sundin & Söderlund (red): *Time, Space and Man. Essays on Microdemography*. Umeå 1977. (s165-168)
- Kertzer, David I & Hogan, Dennis P: "Household organization and migration in nineteenth-century Italy". *Social science history*, 1990. (s483-505)
- Kiil, Alf: *Målselv bygdehistorie fram til 1920*. Målselv, uten år.
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo 1992.
- Koren, Elisabeth: *Utvandringen fra Ullensaker 1867-99. En sosialhistorisk undersøkelse*. Hovedoppgave, Oslo 1979.

- Kosinski, L.A.: "Data and measures in migration research". I: Kosinski, L.A. & Mansell Prothero, R. (ed): *People on the move*. London 1975. (s107-120)
- Kronborg, Bo & Nilsson, Thomas: *Stadsflyttare. Industrialisering, migration och social mobilitet med utgångspunkt från Halmstad, 1870-1910*. Uppsala 1975.
- "Social mobility, migration and family building in Urban environments". I: Åkerman, Sune (ed): *Chance and change*. Odense 1978. (s227-237)
- Kulikoff, Allan.: "Migration and Cultural Diffusion in Early America, 1600-1860: A Review Essay". *Historical Methods*, 1986-4 (s153-169).
- Langholm, Sivert: "Frå Holmestrand til hovudstaden". I: Gjerdåker, B (red): *På flyttefot*, Det norske samlaget, 1981
- "Short-Distance Migration, Circles and Flows: Movement to and from Ullensaker According to the Population Lists of 1865". *Scandinavian Economic History Review*, 1975-1, s36-62.
- "On the scope of micro-history". *Scandinavian journal of history*, 1976. (s1-24)
- "Håndbok i Norges historie. Tidsrommet 1850-1870. Arbeidsnotat om befolkningsmessige forhold, særlig landbruksbefolkningen." Stensil u.å.
- "Industrisamfunnet vokser fram - hvor kom industriarbeiderne fra? En presentasjon av Kristianiaprojektet". *Forskningsnytt*, 1976. (s12-19)
- "«Noget at fare med». Angående handverksmestrene i Christiania". I: Langholm, Sivert & Sejersted, Francis (red): *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Oslo 1980. (s141-162)
- Larssen, Emil: *Lyngen bygdebok*. Tromsø 1976.
- Larsson, Margareta: "1800-talets sociala förändringar ur folkmängdstabellens perspektiv". *Svensk historisk tidsskrift*, 1989. (s516-549)
- Lindbekk, Kari: "Flytting i distriktshistorien". I: Fladby & Martinsen (red), *Distriktshistorie. Problemer, metode, organisering*. Oslo 1979. (s51-60)
- "Flytting i en hamskiftetid". Upublisert manus, Trondheim, 1979.
- Lunden, Kåre: "Potetdyrkinga og den raskare folketalsvoksteren i Noreg frå 1815". *Historisk tidsskrift*, 1975/4, side 275 ff.
- "Poteter og folketal". *Historisk tidsskrift*, 1977/2, s207ff.
- "Potetkommentar". *Historisk tidsskrift*, 1978/3, s290ff.
- Lynch, Katherine A.: "Local and regional studies in historical demography". *Historical Methods*, 1982-1 (s23-29).
- MacDonald, John S. & MacDonald, Leatrice D.: "Chain migration ethnic neighborhood formation and social networks". *Milbank memorial fund*, New York, 1964. (s82-97)
- Magelssen, N.S & Larsen, P.A: *Balsfjords bygdebok*. Balsfjord 1924.

- Mageean, Deirdre: *Patterns and processes of internal migration*. The Open University Press, 1982.
- Mårtensson, Mona: "Stockholms hushåll 1880-1925 enligt folkräkningarna och rotemannsarkivet: Storlek, sammansättning, kønssillnader och stadsdifferentiering. *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989
- McNeill, William H: "Human migration: A historical overview". I: McNeill, William H & Adams, Ruth S: *Human migration. Patterns and policies*. London 1978. (s3-19)
- Miller, Roger: "Cross-sectional and Longitudinal Analysis in Historical Geographical Research - some Methodological Considerations". *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989
- Minde, Henry: Samenes historie som etterkringshistorisk forskningsfelt. LOS-senter notat 92/28, 1992. (Uten sted)
- Moch, Leslie Page: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Bloomington 1992.
- Myering, Anne C.: "Migration to nineteenth-century Montluçon". *Annales de demographie historique*, 1990. (s105-140)
- Myhre, Jan Eivind: *Bærum 1840-1980*. Oslo, 1982.
- *Sagene - en arbeiderforstad befolkes 1801-1875*. Hovedoppgave Oslo, 1976; bokutgave Oslo, 1978.
- "The Nordic countries". I: Rodger, Richard (ed): *European urban history. Prospect and Retrospect*. Leicester 1993. (s170-190)
- "Urbaniseringen i Norge i industrialiseringens første fase ca 1850-1914". *Urbaniseringsprosessen i Norden*, Oslo 1977. (s13-93)
- "Det livligste vekselsforhold. Flyttingene til Kristiania på annen halvdel av 1800-tallet" I: Gjerdåker, B (red): *På flyttefot*. Det Norske Samlaget, 1981.
- Nedrebø, Yngve: "Frå Skandinavias største by til strilane sin hovudstad. Om folketalsutvikling og folkegrupper i Bergen 1600 til 1900." Stensil, Statsarkivet i Bergen, 1991.
- *Fra Jølster til Bergen. En undersøkelse av utflyttingen fra Jølster til Bergen i tiden fra andre halvdel av 1600-tallet til første halvdel av 1800-tallet*. Hovedoppgave, Bergen 1979.
- Niemi, Einar: "Nord-norsk emigrasjon - utvandring eller videreflytting?". Seminarinnlegg, Universitetet i Tromsø, 1990. (Trykket i omarbeidet versjon i *Heimen* 1994-3.)
- "Nils Paul Xavier - samisk lærer og frontierprest i Amerika". *Festskrift til Ørnulf Vorren*, 1993.
- *Oppbrudd og tilpassing. Den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885*. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977.

- Nilsson, Lars: "Storstäderna och den urbana transitionen". *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989 "Fosterhem i Stockholm vid 1800-talets slut".
- Nøkkentved, Christian, D.: "Migration in nineteenth-century rural Denmark: The case of magleby parish". *Scandinavian studies*, 1977. (s389-403)
- Norberg, Anders & Åkerman, Sune: "Migration and the building of families". I: Ågren, Kurt et al: *Aristocrats, farmers, proletarians. Essays in Swedish demographic history*. Uppsala 1973. (s88-119)
- Norberg, A & Rolén, M: "Migration and marriage". I: Sundin & Søderlund (red): *Time, Space and Man. Essays on Microdemography*. Umeå 1977. (s133-136)
- Norman, Hans: *Från Bergslagen till Nordamerika. Studier i migrationsmönster, social rörlighet och demografisk struktur med utgångspunkt från Örebro län 1851-1915*. Uppsala 1974.
- "Stor rörlighet - liten förändring. Livet i den agrara köpstaden Örebro årtiondena runt 1800". I: *Den utsatta familjen. Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste tvåhundra åren*.
- Nygård Larsen, Henning: "Familie- og husstandsstrukturen på landet i det 18. århundrede". I: Johansen, Hans Chr. (red): *Studier i dansk befolkningshistorie 1750-1890*. Odense 1976. (s121-188)
- Olsen, Alf: "Samisk, finsk og norsk språk i Lyngen rundt århundreskiftet". *Heimen*, 1984. (s171-179)
- Olsson, Lars: "Dødsorsaker bland metallarbetare i Stockholm 1891-1926". *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989.
- Olstad, Finn: *Medlemmene i Kristiania arbeidersamfund 1864-1896. En analyse av medlemsammensetning og medlemsrekruttering*. Hovedoppgave, Oslo 1978.
- Open University, the: *Patterns and processes of internal migration*. Units 9-10. Milton Keynes 1982. (Også Guide to the course, Media booklet og Techniques manual.)
- Ostergren, Robert C.: "Kinship Networks and Migration. A nineteenth-century Swedish example". *Social Science History*, 1982. (s293-320)
- Parkerson, Donald H.: "How mobile were nineteenth century Americans?" *Historical Methods*, 1982-3 (s99-109)
- Pedersen, Leif: "Jordbruk mellom hav og fjell". I: Kristoffersen, Ivan (red): *Troms. Bygd og by i Norge*. Oslo 1979. (s206-216)
- Perlestam, Magnus: "Bönder i rörelse. Gårdbrukaransvarigas flyttningar i Sverige 1545-1620". *Scandia*, 54:2, 1988 (s217-31)

- Pfister, Christian: *Bevölkerungsgeschichte und historische Demographie 1500-1800. Enzyklopädie deutscher Geschichte Band 28*. München 1994.
- Poussou, Jean-Pierre: "Les mouvements migratoires en France et à partir de la France de la fin du XVe siècle au début du XIXe siècle: Approches pour une synthèse". *Annales de démographie historique*, 1971 (s11-78)
- Pouyez, Christian & Lavoie, Yolande & Bouchard, Gérard et al: *Les Saguenayens. Introduction à l'histoire des populations du Saguenay, XVIe-XXe siècles*. Québec, 1983.
- Pryser, Tore: *Tranittene i Ullensaker. En sosialhistorisk analyse*. Hovedoppgave, Oslo 1974.
- Ravenstein, E G: "The laws of migration". *Journal of the statistical society*, 1885. (s167-235).
- "The laws of migration. Second paper". *Journal of the statistical society*, 1889. (s241-301) Ravenstein 1885 og 1889 finnes i nytrykk fra Arno Press, New York, 1976.
- Ruggles, Steven.: "Availability of Kin and the Demography of Historical Family Structure". *Historical Methods*, 1986-3. (s93-102)
- Sabeau, David: "Household formation and geographic mobility: A family register study for a Württemberg Villiage 1760-1900". *Annales de démographie historique*, 1970. (s275-294)
- Schiøtz, Aina: *Prostitusjon i Kristiania ca 1870-1890*. Hovedoppgave, Oslo 1977.
- Schofield, Roger.: "Historical Demography in the 1980s". *Historical Methods*, 1985-1. (s71-75)
- "Group for the history of population and social structure". *SSRC Newsletter 44*, 1981.
- "Age specific mobility in an eighteenth century rural English parish". *Annales de démographie historique*, 1970. (s261-274)
- Schurer, Kevin: *Migration, population and social structure. A comparative study based in rural Essex, 1850-1900*. Doctoral theses, University of London, 1988.
- "A note concerning the calculation of the Singulate mean age at marriage". *Local Population Studies*, 43, 1989. (s67-69)
- "Analysing household structure - an experience-based model". I: Marker, H.J & Pagh, K: *Konferanserapporten Yesterday*, AHC, Odense 1994.
- "The role of the family in the process of migration". I: Pooley, C.G. & Whyte, I.D.: *Migrants, Emigrants and Immigrants*. London 1991. (s106-142)
- Schøyen, Carl: *Tre stammers møte*. Kristiania 1918.
- Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*, bind I. Utvandringen fra Norge til Amerika 1825-1865. Oslo 1941.
- *Veien mot vest*, bind II. Utvandringen fra Norge til Amerika 1865-1915. Oslo 1950.
- Sjaastad, Larry A: "The costs and returns of human migration". *Journal of political economy*, 1962. (s80-93)

- Skjeldestad, Åge: *Rotlaus ungdom? Ungdomsflytting i Sogn 1790-1801*. Hovedoppgave, Bergen 1984.
- Solvang, Jens: *Kulturbilder fra gamle Hillesøy. Bind II, gårdshistoria*. Lenvik og Tromsø 1988.
- Sogner, Sølvi: "Barnetallet i familiene halveres 1890-1930". *Rapporter til den XIX nordiske historikerkongress*, Odense 1984, bd III
- *Folkevekst og flytting. En historisk demografisk studie i 1700-årenes Øst-Norge*. Oslo 1979.
- et al: "Le declin de la fecondite en Norvege (1890-1930)". *Annales de démographie historique*, 1986.
- Solhaug, Trygve: *De norske fiskeriers historie 1815-1880*. Bind I og II. Bergen 1976.
- Statistisk sentralbyrå: "Befolkningsstatistikk". *Statsøkonomisk tidsskrift*, 1942. (s24-31)
- *Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856-1960. Samfunnsøkonomiske studier*, nr 13, Oslo 1965.
- Steckel, Richard H: "Census matching and migration". A research strategy". *Historical methods*, 1988. (s52-60)
- Svalestuen, Andres: *Tinns emigrasjons historie 1837-1907*. Oslo 1972.
- "Ingrid Semmingsen - Emigrasjonsforskeren". I: Langholm, Sivert & Sejersted, Francis (red): *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Oslo 1980.
- Tedebrand, Lars-Gøran: "Migration frå Norge", anmeldelse av *From Peasants to Farmers. The Migration from Balestrand, Norway, to the Upper Middle West. Interdisciplinary Perspectives on Modern History*. Forf: Gjerde, Jon. Cambridge University Press 1985 319s. I: *Svensk HT* 1988-3 (s418-420)
- Teigen, Håvard: "Poteta og folkeveksteren i Noreg 1815-1865". *HT* 1976/4, side 438ff.
- Thernstrom, Stephan: *The Other Bostonians. Poverty and Progress in the American Metropolis, 1880-1970*. Cambridge 1973.
- "Rejoinder to Alcorn and Knights". *Historical methods newsletter*, 1975. (s115-120)
- Thorvaldsen, Gunnar: *Konfirmanter og karakterer. En sosialhistorisk analyse*. Hovedoppgave, Oslo 1978.
- *Registreringsentral for historiske data. Rapport fra prøveprosjektet 1/8. 1978 til 28/2. 1979*. Universitetet i Tromsø, 1979.
- "Befolkningsutvikling i Tromsø 1866 til 1900". *Heimen* 1984, (s95-106)
- Longitudinal sources and longitudinal methods - Studying migration at the Stockholm Historical Database". Konferanserapport under utgivelse ved Umeå universitet, 1995.
- "Rekruttering til seilskuteflåten fra Sandefjord". I: *Heimen*, 1993. (s175-185)

- "Dataregistrering av folketellingene 1910 og 1920". I: *Heimen*, 1993. (s286)
- "The encoding of highly structured historical sources". *Computing & the Humanities*, 28, 1995 II.
- Anmeldelse av Leslie Page Moch: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. RHD's World Wide Web-sider med adresse <http://www.uit.no/rhd>, 1994III.
- Thue, Johs B: "Næringsstrukturelle tilhøve i kyst- og fjordbygdene våre først på 1800-talet". *Heimen*, 1974. (s245-254)
- Thuen, Trond: "One community - one people? Ethnicity and demography in a North-Norwegian community 1865-1930". *Acta borealia* 1/23 1987. (s65-83)
- Thullberg, Per: "Rotemännena som socialsekreterare" *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989
- Tilly, Charles: "Migration in modern European history". I: Sundin & Söderlund (red): *Time, Space and Man. Essays on Microdemography*. Umeå 1979. (s175-198)
- & Brown, Harold C.: "On uprooting, kinship and the auspices of migration". I: Tilly, Charles (ed): *An urban world*. Boston 1974. (s108-133)
- Torp, Eivind: "Registrering av etnisitet i folketellinger". *Heimen*, 1986. (s67-77)
- Tranberg, Anna: Folk og fant. Navnelister i folketellingsmaterialet 1815-1855. Andre utgave. Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 1987.
- Tveite, Stein: "«Overbefolkning», «befolkningspress» og vandring. I: Langholm, Sivert & Sejersted, Francis (red): *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Oslo 1980. (s43-52)
- Tveite, Stein: "Bosetting og yrkestilpassing". Stensil, Norges landbrukshistorie, u.å.
- Vangdrup, Arne: "Demographic and migrational conditions in Torslev parish 1870-1901". *American studies in Scandinavia*, 1977. (s65-86)
- Wester, Holger: *Innovationer i befolkningsrörligheten. En studie av befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten*. Uppsala 1977.
- Willerslev, Richard: *Den glemte indvandring. Den svenske indvandring til Danmark 1850-1914*. København 1983.
- Winberg, Christer: *Folkökning og proletarisering. Kring den sociala strukturomvandlingen på Sveriges landsbygd under den agrara revolutionen*. Lund 1977.
- Winchester, Ian.: "Review of Peel County History Project and the Saguenay Project". *Histoire Social (Canada)*, mai 1980, (s195-205)
- Wrigley, E A & Schofield, R S: *The population history of England 1541-1871*. Cambridge 1981.
- Öberg, Lisa: "Fosterhem i Stockholm vid 1800-talets slut". *Studier och handlingar rörande Stockholms historia*, VI Red: Sperlings, Sven. Stockholm 1989

- Öhngren, Bo: *Folk i rörelse. Samhällsutveckling, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskilstuna 1870-1900*. Uppsala 1974.
- Øidne, Gabriel: "Arbeidsvandringar på Sørlandet på 1800-tallet" I: Gjerdåker, B (red): *På flyttefot*. Det Norske Samlaget 1981
- Åkerman, Sune: "Intern befolkningsomflytning och emigrasjon". *Emigrasjonen fra Norden indtil 1. verdenskrig. Rapporter til Det nordiske historikermøde i København 1971*, 9-12 august. København 1971.
- "Towards an understanding of emigrational processes". I: McNeill, William H & Adams, Ruth S: *Human migration. Patterns and policies*. London 1978. (s287-306)
- "The psychology of migration". *American studies in Scandinavia*, 1972. (s46-52)
- "Theories and methods of migration research". I: Runblom, Harald & Norman, Hans (ed): *From Sweden to America. A history of the migration*. Uppsala 1976. (s19-75)
- & Johansen, H.C. & Ostergren, R.: "Long-distance migration in Scandinavia 1500-1900". Rapport til verdenshistorikerkongressen i Madrid 1990. (s1-59)
- & Cassel, Per Gunnar & Johansson, Egil: "Befolkningsrørlighetens bakgrundsvariabler. Et forsök med aid-analys". Stockholm 1971.

4.2 Litteratur om lenking av historiske persondata

- Alhaug, Gulbrand: "Sær-namn og felles-namn", Stensil, Tromsø 1984.
- Allén, Sture: *Introduktion i grafonomi*, Stockholm 1971.
- "Stavning" i Uthorn, N. o.fl.: *Tre uppsatser om stavning* (1973).
- Borland International: *Turbo Pascal Reference Guide og User's Guide. Version 5*. USA 1988.
- *Turbo Pascal Database Toolbox. Version 4.0*. USA 1987.
- Bouchard, Gérard: "Current Issues and New Prospects for Computerized Record Linkage in the Province of Québec". *Historical Methods*, 1992, s67-73.
- Dyrvik, Ståle: *Historisk demografi. Ei innføring i metodane*, Bergen 1983
- Johansen, Hans Chr.: *Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede*, Odense 1975
- Chr.: "Record-linkage units: Persons, families, dwellings?" Seminarinnlegg ved Umeå Universitet, august 1984
- Katz, Michael og Tiller, John: "Record-Linkage for Everyman: A Semi-Automated Process", *Historical Methods Newsletter*, 1972 vol. 5 s. 144-150
- Kruken, Kristoffer: "Frå reformasjonen til den nordiske namnerenessansen", i *Norsk personnamnleksikon*, Oslo 1982.
- Lien, Eirik: "Navnematerialet i folketellinga fra 1801. Stensil, Trondheim, uten år.
- Maegaard, Bente og Spang-Hanssen, Henning: "Automatiseret navnesøgning ud fra udtalen", *Skrifter om anvendt og matematisk lingvistik II*, København 1975.

- Nygaard, Lars: *Fra historiske kilder til persondatabase*. Hovedoppgave ved Institutt for informatikk i Oslo, januar 1985.
- "Name standardization in record linkage: an improved algorithmic strategy". *History and Computing*, 1992-2.
- Oldervoll, Jan: "Maskinell kopling av eit historisk materiale." Innlegg på seminar om Historiske databaser i Norden, Sandbjerg 15-18. september 1982
- Pouyez, Christian; Roy, Raymond og Martin, Francois: "The Linkage of Census Name Data: Problems and Procedures", *Journal of Interdisciplinary History*, XIV:I (Summer 1981) s. 129-152.
- Schofield, Roger: "Automatic Family Reconstitution. The Cambridge Experience". *Historical Methods*, 1992, s75-79.
- Thorvaldsen, Gunnar (red.): *Folketellinga 1865 for Bardu og Målselv*. Trykt utgave med innledning. Registreringsentral for historiske data, 1984.
- "Bruk av elektronisk databehandling i bearbeidelsen av lokalhistoriske kilder", *Heimen*, 1977 XVII s. 493-498.
- "Normalisering av personnavn", i Eirik Lien (red): *De nordiske datalingvistikkdagene 1981*.
- Vanvik, Arne: *Kort innføring i fonetikk*, Oslo 1965.
- Vestre, Mari: *FONEQ, et navnestandardiseringssystem for personnavn i historiske kildetekster*. Hovedoppgave ved Institutt for informatikk i Oslo, mai 1985.
- Vinje, Finn-Erik: *Norske familienamn*, Oslo (NRK) 1973.
- Winchester, Ian: "Record Linkage in the Microcomputer Era: A Survey". Seminarinnlegg ved Umeå Universitet, august 1984.
- "A bibliography of historical record linkage". Til seminarinnlegg ved Umeå Universitet, august 1984
- Wrigley, E.A. og Schofield, R.S.: "Nominal record linkage by computer and the logic of family reconstitution". I: Wrigley (ed) *Identifying People in the Past*, London 1973.
- Wåhlin, Staffan: "Variantstavningar av släktnamn", Stensil, Gøteborg 1977.
- Aagaard Kuhnle og Sande: *Oversikt over endringer i kommunenes inndeling 1837 til 1960*. NSD-rapport nr. 2, Bergen 1975.

4.3 Kilder

Folketellingene 1865, 1875 og 1900 for Troms og andre deler av Norge. Utgaver ved Registreringssentral for historiske data (RHD). Jfr oversikt i *Historiske persondata i Norge*, RHD 1993.

Kirkebøkenes **begravelseslister**: Målselv 1853-84, Bardu 1851-89, Malangen 1858-86 og Balsfjord 1856-91. Utgaver ved RHD.

Flyttelistene 1865-1875 i kirkebøkene for Målselv med Bardu og Balsfjord med Malangen. Statsarkivet i Tromsø.

Amtmennes femårsberetninger ("Underdanigst Beretning angaaende ... økonomiske Tilstand m.v. i Femaaret ..."):

Finnmarkens amt 1861-65 (NOS I C. no. 2)⁹

Tromsø amt 1866-70 (NOS I C. no 2)

Tromsø amt 1871-75 (NOS I C. no 2)

Tromsø amt 1876-80 (NOS II C. no 2)

Tromsø amt 1881-85 (NOS III 102)

Tromsø amt 1886-90 (NOS III 206)

Tromsø amt 1891-95 (NOS III 315)

Tromsø amt 1896-1900 (NOS IV 106)

Resultaterne af Folketellingen

1866: NOS I C no. 1

1876: NOS I C no. 1

1891: NOS III 229, 236, 259 og 202

1900: NOS IV 52, 73, 83 og 111

Folkemængdens bevægelse

1851-70: NOS I C. no 1

1856-65: NOS I C. no 1

1866, 1867, 1868, 1869, 1870: NOS I C. no 1

1871-75: NOS I C. no 1

⁹ NOS = Norges offisielle statistikk, utgitt av Statistisk sentralbyrå.

1871, 1872, 1873, 1874, 1875: NOS I C. no 1

1876-80: NOS II C. no 1

1881-85: NOS III 84

1886-90: NOS III 276

1891-95: NOS IV 39

1896-1900 NOS IV 117

De faste eiendomme

1866-70: NOS I C. no 11

1871-75: NOS I C. no 11

1876-85: NOS III 73

1900: NOS IV 102

Jordbrukstelingen 1929, NOS VIII 171

"Statistik Angaaende det Norske Jordbrug, Fornemmelig i Femaarsperioden 1871-1875 og i Aaret 1875". NOS C. No. 15.

Kommunedatabasen

Variabler hentet fra emnegruppe 2: Folkemengdens bevegelse. Tall overført elektronisk (via FTP) fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste i Bergen.

**Migrasjon i Troms i annen halvdel av 1800-tallet
En kvalitativ analyse av folketellingene, 1865, 1875 og 1900**

Register til kapitlene 1, 2, 3, 6, og 8 samt innledning og avslutning i kapittel 5.

Administrativ inndeling 8	Ektepar 219
Albrecht 21, 23, 291	Ellemers 291, 296
Alder 192, 211, 216	Embetsmannskarrierer 309
Aldersangivelsene 42	Emigrasjon 24, 305
Allemannsretten 304	Emigrasjonen 135 Engen 28
Amtmannsberetningene 12	Essex 27
Andresen 27	Etappevandring 309
Antall personer 46	Etnisitet 18, 45
Antonsen 45	Etternavn 218
Asby 293	Evenes 41
Asker og Bærum 49	Familierekonstruksjonsmetoden
Attest 31	189
Automatisk lenking 195	Familierubrikken 43
Avstand 294	Familiestatus 192
Balestrand 25	Feilkilder 40
Balsfjord 179	Fertilitet 309
Barneflokkene 178	Filsystem 212
Barrierer 295	Fiskerbondøkonomien 178
Befolkningsveksten 134	Fiskeriene 14
Berg 178	Flytteavstand 291, 307
Betterment staying 310	Flyttelistene 5, 31
Bitudinell analyse 5	Flyttestrømmenes retning 312
Bjørklund 45 Bofaste 309	Flyttestrømmer 179 Folkeregister
Bosetting 7	187 Folketall 7
Bosettingsundersøkelser 4	Folketallet 133
Bosted 192	Folketellinga 1910 193
Brox 303, 310	Folketellingene 36 Fonografemisk
Byggeboomen 298	201 Forbedrende flytting 300
Bøe 44	Fraflyttingsområde 135
Clark 293, 300	Frontier 18, 134, 302
Databehandling 41	Fullautomatisere 199
Demografiska Databasen 188	Fødested 42, 52, 211, 216
Departementet for det indre 38	Fødselsoverskudd 134
Diftonger 205	Fødselsår 192
Drake 39, 42	Geografisk mobilitet 4
Drivenes 44, 303, 304	Geografisk område 5
Dyrvik 3, 42	Gjenfinning og migrasjon 6
Dåpslistene 51	Gjennombruddstid for jordbruket 13
Effektiv flytting 26	Gjerdåker 28, 42
Effektiv migrasjon 308	Grafnavn 200
Egennavnmarkør 201	
Eksistensflyttere 300	

- Gruvene 297
 Gårddeling 296, 297
 Hägerstrand 22, 293, 295
 Hansen 46
 Harstadhavn 178, 298
 Henninen 25
 Higgs 37
 Higley 43
 Historical geography 22
 Historiografi 21
 Hollingsworth 2
 Hovedstrategier 310
 Husforhorslängdene 188
 Immigrasjon 24
 Indekssekvensiell 212
 Individnivå 194
 Informasjon 295, 302
 Inndata 213
 Innflyttere 136, 309
 Innflytting 136
 Ishavsfangst 14
 Johansen 196, 197
 Justering av kommunegrensene
 10
 Karlsøy 178, 179
 Karrieremigrasjon 309
 Katz 196
 Kent 293
 Kildemateriale 208
 Kirkebøkene 49
 Kjedeflytting 294
 Kjodemigrasjon 301, 308
 Kjeldstadli 5
 Kjønn 210
 Kobling 190
 Kodet versjon 41
 Kommunedatabasen 134
 Kommunikasjoner 15
 Konsonanter 205
 Kontaktnett 296
 Korologisk 293
 Kristiania 42
 Kristiania- og
 Ullensakerundersøkelsene 28
 Kvalifikasjoner 295
 Kvantitativ 2
 Kvenene 179, 299, 311
 Kvensk innvandring 26
 Kvinneandelen 310
 Kvinners yrkesaktivitet 44
 Kvæningen 45
 Langdistanseflytting 291
 Langdistanseflyttinga 179
 Langholm 26
 Lavkonjunktoren 307
 Laws of migration 22
 Leilendingsgodset 13
 Lenkingsgrensa 218
 Lensmannen 38
 Lofoten 296
 Lokalbåt 16
 Longitudinelle analyser 4
 Longitudinelle kilder 3
 Lyngen 179
 Lønn 15
 Matrikkelen 39
 Metodiske siktemål 1
 Midlertidig
 tilstedeværende 40
 Migrasjonslovene 21
 Mikrohistorie 1
 Militære ruller 31
 Moch 21
 Moderat 204
 Moe 291
 Multiplikasjon 215
 Multiplikatoreffekten 308
 Myhre 26, 42
 Myklebost 310
 Målselv 179, 208
 Navn 192, 209
 Navneheterogenitet 210
 Navnespredning 210
 Nedrebø 27
 Netto utflytting 177
 Nettoflytting 6
 Nietui 24
 Nikkelverket 296
 Nordland 28
 Normalisering 200
 Norman 27
 Norsk personnavnleksikon 202
 Nygaard 198
 Næringsgrunnlag 12
 Öhngren 27, 44
 Oldervoll 197

- Olstad 44
 Omflyttere 133
 Omflytterne 309
 Onkeleffekten 293
 Oppbrudd 294
 Page Moch 27
 Parforbindelser 194
 Pascal 212
 Patronymika 210
 Periodevalg 19
 Personlighetsprofil 292, 298
 Personnummer 191
 Poengmatrise 217
 Poengvektene 215
 Population history of England 27
 Poststruktur 212
 Pouyez 197
 Produktmetoden 215
 Programmeringsspråk 212
 Radikal 204
 Radikale navneformer 215
 Ravenstein 21
 Registreringsentral for historiske data 41
 Reindrift 13
 Representativitet 6
 Ringvirkninger 302
 Rodemestrene 38
 Rondahl 27
 Rubrikkene 42
 Runde aldre 43
 Rural frontier 305
 Rural migrasjon 29
 Sagene 31
 Saguenay 27
 Salten 28
 Samene 179, 310
 Schofield 196, 309
 Schurer 27
 Schøyen 26
 Sekundær frontier 305
 Selvtelling 39
 Semmingsen 3, 24
 Sesongfiskeriene 301
 Sesongmigranter 305
 Sirkulær flytting 294, 301
 Sivilstand 192
 Sjøtransport 16
 Skjeldestad 28
 Skjemaer 31
 Skjervøy 179
 Skjevt utvalg 32
 Skjønn 199
 Skogene 15
 Skolelovene 54
 Skolnick 196
 Skyldsatte jordbruk 12
 Skyssgodtgjørelse 40
 Sogner 28
 Solhaug 44
 Sortering 193
 Sosial kontroll 292, 299
 Språkbarrierer 299
 Språkdata 45
 Statistikkpakke 221
 Statistisk sentralbyrå 38
 Stikkprøve 49
 Stikkprøve, flyttelistene 32
 Sulteforing 12
 Tendensiøse utvalg 198
 Tettstedene 8
 Thernstrom 26
 Thuen 46
 Tilfeldige grenser 11
 Tiller 196
 Tilly 301
 Tjenestetvangen 32
 Toolbox 212
 Torp 45
 Trestadsstudien 26
 Troms fylke 7
 Troms fylkes dampskipsselskap 16
 Tromsø 178
 Trondenes 178
 Turner 302
 Tveite 24
 Tverrsnittstudier 4
 Ulikevekt 291
 Ullensaker 28
 Underregistrering 31
 Unike/like 214
 Unntaksliste
 Uppsala-gruppa 3, 25
 Urban escalator 26
 Urban-industriell 305

Utilfredsstillende situasjon 296, 297
Utløsende faktor 292
Utnyttingsgrad 307
Utvandringsbølga 297
Valgmuligheter 311
Veinett 16
Vektorer 214, 217
Verdiforøkende prosess 292
Vielseslistene 195
Wester 25
Willerslev 25
Wrigley 196, 309
Yrke 192
Yrkesangivelsene 44
Yrkesbetegnelser 212
Åkerman 3, 27, 291